

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

2,-

Tioneren

CHRISTIAN FRIMODT-MØLLER

Hans liv og gerning

D.M.S.

Empire of Denmark

CHRISTIAN FRIMODT-MØLLER

PIONEREN

Christian Frimodt-Møller

HANS LIV OG GERNING

Fortalt af hans hustru
RAGNHILD FRIMODT-MØLLER

DET DANSKE MISSIONSSELSKAB

I hovedkommission hos O. Lohses Forlag, Eftf.

1956

J. STRANDBYGAARDS BOGTRYKKERI
SKJERN

FORORD

DET var med megen tøven, at jeg indvilligede i D. M. S.s opfordring til i bogform at fortælle om Chr. Frimodt-Møllers liv og gerning. Jeg synes, det er meget vanskeligt for en hustru at fortælle objektivt om sin mand. I sin angst for at komme til »at pynte« på noget, kan man let komme til at gå til den anden yderlighed og ikke yde fuld retfærdighed i fremstillingen.

Men da jeg gerne ved at opfylde D. M. S.s ønske vil vise noget af den taknemmelighed, som min mand og jeg altid har følt over for D. M. S., har jeg nu gjort dette forsøg på ganske jævnt at nedskrive noget af det, som jeg på mine møderejser landet over har fortalt D. M. S.s venner.

Som et sådant forsøg bedes det modtaget.

Samtidig vil jeg gerne udtrykke min taknemmelighed over for pastor R. Møller Petersen for hans store hjælp ved at lægge sidste hånd på manuskriptet.

Hellerup, efteråret 1956.

Ragnbild Frimodt-Møller.

I

BARNDOM

I den smukke landsbykirke i Herfølge sad i slutningen af firserne en trettenårs dreng og lyttede til sin far, pastor H. C. D. Møllers prædiken. Han huskede aldrig senere prædikenens indhold; men pludselig sagde en stemme tydeligt i hans indre: »Du skal være lægemissionær!« Drengen, Christian Frimodt-Møller, var aldrig i tvivl om, at det var Gud selv, der havde talt til ham, og visheden om dette bar ham gennem de mange uddannelsesår, ja gennem hele livet. Hvad det var at være lægemissionær, havde han kun et dunkelt begreb om. Han havde i sit hjem hørt meget lidt om ydremission, så da han på hjemvejen fortalte sin ældre bror, Hans Otto, om sin oplevelse i kirken, og denne spurgte ham, hvad det ville sige at være lægemissionær, kunne han ikke give noget tilfredsstillende svar herpå.

Hans far, der tilhørte Kirkeligt Centrum, var ved siden af sin præstegerning en meget interesseret politiker og var medlem af folketinget i en valgperiode. Han var især forkæmper for, at kirken skulle have sin egen forfatning. For at kunne følge med i alt, hvad der vedrørte denne sag, holdt han 15 dagblade, hvorfra han samlede alt, hvad der blev skrevet derom. Efter hans død blev hele denne samling givet til Århus bibliotek. Efter faderen arvede Christian den store interesse for politik, der fulgte ham hele livet igennem.

Før faderen blev præst, var han lærer i København. Her traf han Cornelia Frimodt, søster til vækkelsesprædikanten Rudolf Frimodt. Forgæves bejlede han flere gange til hende, men endelig fik han hendes ja. Hun var en dyb, kristen personlighed, inderlig knyttet til sin bror Rudolf.

Efter at være blevet gift og ordineret, blev pastor Møller præst i Bregninge på Tåsinge, og her blev Christian født den 7. juni 1877 som den yngste af fire søskende, 3 sønner og en datter. Den

ældste, Hans Otto, blev teologisk kandidat og rejste med sin hustru, født Hasselbalk, til Amerika, hvor han i en årrække var professor ved den danske præstesko­le i Blair. Senere blev han præst i Århus ved Johanneskirken, samtidig med at han var forstander for Indre Missions seminarium der. De sidste leveår var han sognepræst i Kirkehelsinge. (Den anden søn blev juridisk kandidat og blev ansat ved landsretten i Viborg. Så var der en datter, der desværre i sin ungdom blev et offer for ungdomssløvsind).

Christian var fire år, da faderen blev forflyttet til Ledøje på Sjælland, men han huskede ikke så lidt fra barndomsårene i Bregninge. Også fra årene i Ledøje gemte han på lykkelige minder, men først da faderen flyttede til Herfølge, antog minderne fastere form.

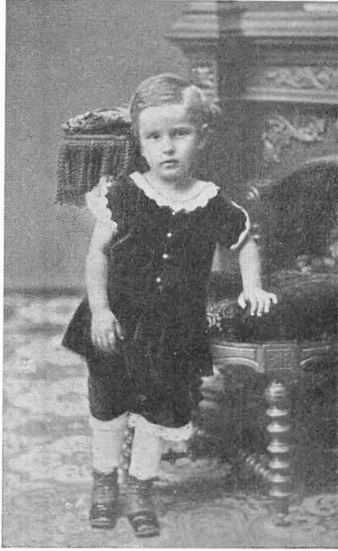
I de første skoleår fik han undervisning af en ung lærerinde, der boede i hjemmet, men siden gik han nogle år i landsbyskolen, indtil han i 10 års alderen blev sendt til Herlufsholm. På det tidspunkt var hans mor meget syg. Flere gange blev hun opereret for kræft i brystet. Hun måtte gennemgå disse operationer uden at blive bedøvet og bar smerterne med det største heltemod. Christian huskede med vemod, hvorledes han hørte sin mor klage sig, når smerterne blev for stærke; men da han engang, fuld af medlidenhed, spurgte hende, hvordan hun kunne holde det ud, svarede hun: »Når jeg tænker på, hvad Kristus led for mig, så får jeg styrke til at bære det.« Christian elskede sin mor, og når han senere i livet ofte brugte billeder fra forholdet mellem mor og barn for at illustrere vort barneforhold til Gud, var det altid hans mors kærlighed, der stod så levende for ham. Ofte mindedes han med undren og taknemmelighed en oplevelse, han havde med sin mor. Hun havde engang taget ham i sine arme og sagt til ham: »Jeg er ikke bange for, hvorledes det skal gå dig i livet, for du har karakter!« Den lille dreng forstod næppe helt, hvad det betød. Men ordene fulgte ham gennem livet til opmuntring og forstærket ansvarsfølelse.

Fra årene på Herlufsholm havde han så godt som kun mørke minder.

Om de fleste af lærerne havde han ikke meget godt at sige. Han

CHRISTIAN FRIMODT-MØLLER

Som lille dreng.

kunne også dårligt finde sig i de store drenges behandling af de små drenge, sådan som traditionen gav dem lov til. De små drenge blev kommanderet til at gå i byen og købe spiritus og tobak til de store. Hvis de ikke gjorde det, blev det til prygl. For at undgå dette gemte Christian sig i sit klædeskab, hvor han fastgjorde en rem indvendig på døren, så at den ikke kunne lukkes op, når han holdt i remmen.

Mens han var på Herlufsholm, døde hans elskede mor. Han blev nu taget bort fra Herlufsholm og sendt til København, hvor hans onkel, professor i zoologi, Christian Lütken, åbnede sit hjem, professorboligen på Nørregade, for ham og for flere andre studerende af familien. Professor Lütken var gift med Christians faster. De havde ingen børn selv og fandt derfor deres glæde i at kunne give disse unge slægtninge et hjem hos sig. Efter hustruens død fortsatte professor Lütken samlivet med de unge. Det var altid med den største taknemmelighed og ærbødighed, at Christian omtalte denne onkel. Også hans to brødre boede i deres studenterår hos ham.

CHRISTIAN blev nu elev i Metropolitanskolen, og skoleårene der blev en rig og lykkelig oplevelse for ham. Han kom ind i en klasse, hvor han hurtigt vandt sig gode venner. Blandt disse blev flere hans venner for livet. Dette gjaldt Carl Scharling, senere biskop i Ribe, Niels Munk Plum, senere professor og biskop i Nykøbing F., og Hans Lauritzen, der blev en kendt og betroet overretssagfører i København.

Det var en dejlig og vågen klasse, der interesseret fulgte med i det åndelige og politiske liv, der rørte sig i hovedstaden. Også mange af lærerne fik stor betydning for eleverne; men først og fremmest var det rektor Blok, der fyldte Christian med den største beundring ved sin pædagogiske evne, og som han kom til at stå i et særligt taknemmelighedsforhold til. Det var nemlig ikke altid let for ham at følge med i klassen. Han havde ikke solide for-kundskaber, og de fag, der ikke interesserede ham, gav han ikke den tid til forberedelse, som de krævede. Historie, dansk og natur-fagene var hans yndlingsfag, men hverken sprog eller matematik interesserede ham. Han fortalte, hvordan han ofte i disse timer kunne sidde med en bog af Søren Kierkegaard opslået under pul-ten, fordybet i læsningen af denne i stedet for at høre efter.

Allerede på et tidligt tidspunkt var Søren Kierkegaard hans kæreste læsning. Hele hans religiøse liv var stærkt filosofisk præ- get. Han var ligesom født med et filosofisk instinkt. Han fortalte, hvorledes han som en lille dreng spekulerede over, hvad tilværel- sen var. Han forestillede sig, at det var kun, når han så en ting, at den eksisterede. Han kunne derfor, når han gik ude i haven, some tider skynde sig at vende sig om for at se, om han ikke kunne gribe naturen bag sig i ikke at eksistere. Men selvfølgelig hjalp denne stærke interesse for andet end skolens fag ikke til gode ka- rakterer og vidnesbyrd. Det blev derfor et spørgsmål, om han

kunne få lov til at rykke op i 6. klasse, den sidste klasse før studentereksamen. Faderen syntes, det var bedre, at han opgav studierne og blev arkitekt, da han havde særlige evner for tegning. Men for Christian betød dette at skulle opgive sit livsmål, det, der altid stod for ham som givet ham af Gud, at blive lægemissionær. Dette kald ville og kunne han ikke svigte. Han fik da mod til at gå op til rektor Blok og bede ham om at måtte rykke op i 6. klasse, da han var ganske sikker på, at han skulle være læge og til sin tid ud som lægemissionær. Rektor Blok hørte med stor venlighed på ham. Noget løfte gav han ham ikke. Men senere, vistnok gennem professor Lütken, hørte Christian, at ved lærermødet, hvor bestemmelsen om oprykning i 6. klasse skulle tages, havde rektor Blok sagt: »Christian Frimodt-Møller skal have lov til at blive rykket op. Den dreng vil noget, og vi har ikke lov til at standse ham.«

Ved at koncentrere sig mere om læsningen lykkedes det ham så også at få en helt pæn studentereksamen, og han havde derved nået det første skridt på vejen til at blive læge. Som et træk fra studentereksamen fortalte han, hvordan rektor Blok havde sagt, at for indholdet af hans danske stil kunne han have fået ug, men stavning og tegnsætning havde trukket ham ned til mg÷.

Den 8. maj 1897 var den sidste skoledag, og da tog hele klassen i skoven ud til skovløberhuset ved Springforbi. Det blev en dag, som endnu den dag i dag mindes som en uforglemmelig festdag af de medlemmer af klassen, der endnu lever. Der blev talt og sunget sange, som var skrevet i dagens anledning, alle præget af den store forventning, hvormed disse unge begyndte deres ungdomsliv, hvori de håbede at virke for de idealer, som gennem opvæksten og skolegangen var kommet ind i deres liv. Hver eneste 8. maj mindedes Christian den dag, og hvad den havde betydet for ham og vennerne.

Så begyndte der et nyt ungdomsliv for Christian Frimodt-Møller. Med stor interesse begyndte han det medicinske studium, og denne interesse kølnedes ikke gennem de mange studieår. Men ved siden af studierne tog han stærkt del i alt det liv, der rørte sig omkring ham i studenterverdenen. Han blev medlem af Studenterforeningen og Studenterhjemmet, men kom også ofte i Studenterksamfundet. Det var i de år, hvor Georg Brandes' indflydelse endnu var stærk blandt studenterne. Med hele sin sjæl kastede Christian sig ind i kampen mod brandesianismen, hvor denne mødte ham i foreningerne og blandt kammeraterne. Han havde våbnene i hænde ikke alene ved sin indleven i Kierkegaards skrifter og tanker, men også ved sine egne oplevelser. Hans indstilling over for kristendommen var stærkt positiv, og den sporedes i hans omgang med kammeraterne. Han havde gået til konfirmationsforberedelse hos Skat Rørdam og mindedes ham altid med stor taknemmelighed og ærbødighed. Rørdams udgave af Det nye Testamente var altid senere hans hjælp ved udarbejdelsen af hans prædikener. I de første studieår tog han flittigt del i de gymnasiastmøder, som grev Joachim Moltke indbød til i sit hjem, og som Ricard som oftest var leder af. Men om søndagen søgte han ud til Jesuskirken, hvor Ussings klare, kloge forkyndelse var ham til megen hjælp. Studenterhjemmet blev hans daglige tilholdssted, især efter professor Lützens død, da han måtte bo i lejede værelser. Til at begynde med boede han sammen med sin ældste bror, Hans Otto, der studerede teologi. Der var det kønneste forhold mellem de to brødre, præget af tillid og gensidig forståelse. Men da Hans Otto efter at have taget embedseksamen og som nygift var rejst til Amerika som lærer ved Den Forenede Kirkes præsteskoie, boede Christian alene. Det gjaldt om at leve så sparsommeligt som muligt, så han holdt sig selv med tørkost, men spiste sin middagsmad på Studen-

terhjemmet. Alle ferierne tilbragte han hjemme i præstegården i Herfølge. Faderen havde efter nogle år giftet sig igen med frk. Ida Barner, og hjemmet stod altid åbent for de unge sønner og deres venner. Det var altid med stor glæde, at Christian talte om disse ferier, hvor han levede så meget som muligt ude i naturen. Faderen havde selv overtaget præstegårdsforpagtningen; det var derfor muligt for sønnerne at få sig lange rideture op og ned ad Lellinge bakker sammen med unge jævnaldrende fra omegnen. Men Christian gik også lange spadsereture i Gl. Køgegårds store, pragtfulde bøgeskove, hvor skovbunden om foråret var dækket af det herligste blomsterflor af Anemoner og Kællingetand. Han elskede naturen, især om foråret, men også om efteråret kunne en tur på en stille, grå regnvejrsdag virke opløftende på ham og fylde hans sind med en forunderlig fred. Han følte stærkt savnet af de vekslende årstider, da han senere måtte nøjes med livet i Indiens højsommer.

Men efter en sådan ferie i Herfølge kastede han sig med fornyet iver ind i hele det pulserende liv i hovedstaden. Det varede ikke længe, før der i Studenterhjemmet dannede sig en gruppe studenter, der sluttede sig til den kristne studenterbevægelse og derfor med stor iver arbejdede for, at Studenterhjemmet i dets ledelse og hele liv skulle tage mere aktiv del i det missionerende arbejde inden for studenterverdenen. De følte det som deres opgave — ikke alene ved møderne og livet i selve Studenterhjemmet, men også ved at tage del i møderne i de andre studenterforeninger at være med til at bekæmpe brandesianismen ved deres personlige vidnesbyrd om kristendommens sandhed. Her stod Christian som en af de ivrigste sammen med mænd som Samuel Jørgensen, Johannes la Cour, Paul Helweg-Larsen, Scharling, Knud Balle, Hegermann-Lindencrone, Johannes Fog-Petersen, Moltke-Leth, Gunnar Engberg og mange andre.

Gennem den kristne studenterbevægelse, under John Motts indflydelse, kom ydre mission nu ind på livet af ham, og ved samlivet med andre, der agtede at gå ud som missionærer, antog hans tanker om hans eget kald til at være missionær fastere former. Af ældre missionærer var det særligt L. P. Larsen og Prip, der gjorde det stærkeste indtryk på ham. Men af størst betydning for hans

egen indstilling over for missionærgerningen blev hans venskab med dr. Fox Maule. Denne var på dette tidspunkt antaget som Prips medarbejder til Østerlandsmissionen, og hans målbevidste forberedelse til missionærgerningen blev til eksempel for Frimodt-Møller. Til ham talte han åbent og fortroligt om sit eget missionskald, hvad han ellers meget sjældent gjorde. I hjemmet anede ingen noget om det. Han vidste, at hos faderen ville han ikke finde nogen forståelse for det.

Med studenterbevægelsen begyndte de første nordiske studentermøder med kristeligt program. 1899 holdtes der et sådant på Setnesmoen i Norge ved Moldefjord. Det var et møde, som for mange af deltagerne blev et vendepunkt i deres liv. Der lød gennem hele mødet en stærk appel til den enkelte om helt at give sit liv i Guds hånd og at føle sit ansvar for evangeliets forkyndelse ikke alene i sit eget land, over for kammeraterne og i videre kredse, men også ude i de ikke-kristne lande. Det var mænd som Lyder Bruhn fra Norge og Carl Fries fra Sverige, der førte ordet, og fra Danmark: Skovgaard-Petersen, Ricard, Edvard Geismar, L. P. Larsen og Hans Koch. Grev Moltke talte ikke offentligt, men gik sin stille gang iblandt os. Fra Studenterhjemmet var vi en stor kreds, som var med, og hvad vi oplevede der, blev af stor betydning for arbejdet og samlivet i Studenterhjemmet de næste år. Blandt deltagerne var også Christian Ludwigs og Valdemar Ammundsen, de to senere biskopper. Begge disse kom efter dette møde levende med i studenterbevægelsen.

Den stærke appel til den enkelte om at føle sit ansvar over for missionsbefalingen havde den virkning, at hele dette spørgsmål kom meget mere i forgrunden inden for livet i Studenterhjemmet, og her var Frimodt-Møller naturligvis en af de ledende, uden at han derfor røbede sine fremtidsplaner.

På Setnesmoen mødtes min mand og jeg for første gang. Vi havde set hinanden ved møder i Studenterhjemmet, men først nu hilste vi på hinanden. Karakteristisk for ham var det, at vor første samtale drejede sig om Søren Kierkegaard. Han røbede et så grundigt kendskab til dennes skrifter, at jeg med glæde tog imod hans vejledning til at komme igang med at læse disse ved at begynde

med hans »Opbyggelige Taler«, og ikke som jeg før havde gjort med »Enten-Eller«. Christian gjorde et ret alvorligt og tungt indtryk, når man så på ham; men det hele forandredes, når hans ansigt oplystes af et smil, og det varede ikke længe, før man opdagede, at han havde en stærk humoristisk sans, som ofte ytrede sig i kammeraternes lag. Da professor Lütken døde i året 1901, havde han testamenteret hele sin formue til en flok nevøer og niecer som en hjælp til at fuldende deres studier. Christian fik også sin part og blev således i stand til at fortsætte og fuldende sine studier i København. Men livet formede sig ikke så let for ham, som mens han levede i professor Lütkens store og velhavende hjem. Han lejede et værelse på Kultorvet, der lå bekvemt i nærheden af Studenterhjemmet og centralt for hans arbejde på Universitetet og Rigshospitalet. På grund af forskellige forhold var hans fars økonomiske stilling meget vanskelig. De to sønner, Christian og hans ældre bror Nicolaj, som studerede jura, måtte derfor se at klare sig med den arv, de lige havde modtaget. Men det betød, at de måtte leve meget sparsommeligt. Ofte bestod Christians morgenmad af en bolle, købt i et bageri tidligt om morgenen og spist på vejen til hospitalet. Frokosten blev tilberedt hjemme på værelset, nogle rundtenommer rugbrød med et spejlæg og et glas mælk eller hvidtøl til og så om aftenen middagsmad på Studenterhjemmet. Intet under, at der ikke blev meget overflødigt kød på kroppen. Men det sled ikke på livsmodet.

Han gik stærkt op både i studierne og studentertilivet, som det levedes i de forskellige studenterforeninger. Der var et stærkt åndeligt liv i Studenterhjemmet. Den kristelige studenterbevægelse voksede, som tiden gik. Der blev holdt store diskussionsmøder med både fremtrædende talere og indbudte gæster. Og en lille kreds af studenter, hvortil Christian hørte, følte det som deres pligt også at tage del i diskussionerne i de andre studenterforeninger, når det drejede sig om religiøse spørgsmål. Her var Christian en af de ivrigste. Han havde gode evner til at tage del i diskussionerne. Og ung, som han var, var han ikke bange for at tage en kamp op, når det gjaldt at forsvare de kristne synspunkter. Men han vidste også, at vennerne fra Studenterhjemmet fulgte den af

kredsen, der stod frem, med trofast forbøn. Men ikke alene ved møderne var han kampberedt. Det var ham en pine at høre den tale, der ofte førtes blandt de medicinske studenter, ja selv blandt læger og professorer. Engang da en af hospitalslægerne under en operation havde stået og bandet gudsbespotteligt, brød det ud af Christian, der kun var volontør på den afdeling, med en stærk protest mod den slags tale. Lægen blev oprørt over den unge students frækhed at ville irettesætte ham og lod ham det høre på en sådan måde, at Christian var forberedt på, at han kunne blive straffet med udvisning fra Universitetet, men til sin overraskelse hørte han ikke mere til sagen. Noget lignende hændte ham senere, da han aftjente sin værnepligt som underlæge og fik anvist plads i officerernes messe på prøvestenen, da fik hans blotte nærværelse tonen neddæmpet blandt officererne.

I sommeren 1901 fandt der igen et nordisk studentermøde med kristeligt program sted på Leckø slot i Sverige. Også dette blev en rig oplevelse for Christian og mig.

I efteråret 1901 blev vi forlovede. Det var vanskeligt for Christian at finde ud af, om det var rigtigt af ham som vordende missionær at gifte sig. Pudsigt nok havde både han og jeg uden at kende hinanden været til stede ved et møde i Dansk Missions Selskab, hvor pastor Skov fra Aal efter en Indienrejse gjorde gældende, at missionærer, der rejste til Indien, helst skulle være ugifte, da han havde fået det indtryk, at missionærhustruerne ved legemlig svaghed ofte var til hinder for deres mands arbejde. Denne påstand havde sat sig fast hos os begge, så at vi ikke mente, at der var mulighed for ægteskab. Men da Christian talte med dr. Fox Maule om dette spørgsmål, forklarede denne, hvor forkert pastor Skovs påstand havde været. Fox Maule, der stod rede til sammen med sin hustru at rejse til Syrien, var overbevist om, at netop missionærens kristne hjem ville være af stor betydning på missionsmarken, og at den gifte missionær langt friere kunne færdes blandt de indfødte, både mænd og kvinder, end en ugift. Vi fik da mod til at se frem mod et ægteskab, når studietiden var forbi. Dog turde Christian ikke fortælle sin far om vor forlovelse, da han vidste, at denne ville være meget imod den. For det første måtte efter fade-

Som ung kandidat.

Hele familien med alle fire børn;
fra venstre: Svend Rudolf, Anni, Johannes og Ingeborg

Ragnild og Christian Frimodt-Møller.

Christian Frimodt-Møller det sidste år som
syg i vort hjem »Blesshill« på Kotagiri.

rens mening en ung mand ikke forlove sig, før embedseksamen var overstået, dernæst var jeg datter af hans gamle modkandidat til folketinget, Sofus Høgsbro, venstremand og folketingets formand, samt modstander af en kirkeforfatning, som pastor Møller kæmpede så stærkt for. Og en ting til ville i faderens øjne være et tegn på sønnens uheldige valg. Jeg var student og havde min egen skole. Alt dette ville kunne gøre et sådant indtryk på faderen, at der kunne være fare for et hjerteanfald, da han led af sukkersyge og et svagt hjerte. Altså blev vi enige om at vente med at offentliggøre forlovelsen, til eksamen var overstået, og det var der flere år til. Kun ønskede jeg at fortælle min far det, da jeg ikke ville, at han skulle tage imod Christian i vort hjem under gale forudsætninger. Han modtog ham med glæde i vort hjem. Mor var død længe før dette, og min ældste søster styrede huset for far. I januar 1902 døde min far, og da han i sin dagbog havde omtalt vor forlovelse, var en hemmeligholdelse umulig, og Christian måtte fortælle sin far om det. Det blev ganske rigtigt meget svært for hans far at tage imod denne meddelelse. Men da vi sammen havde været nede i Herfølge og besøgt ham, forsvandt hans modvilje mod forlovelsen fuldstændig, og vi fik hans glade lykønskning. Vi så i hele dette spørgsmål Guds førelse. Tre uger efter dette besøg døde nemlig også Christians far. Men da var han og jeg allerede blevet gode venner, så jeg kunne med frimodighed færdes i hjemmet, hvor Christians stedmor og søster endnu levede.

Efter min fars død vedblev min søster og jeg at bo sammen i en mindre lejlighed oven over den lejlighed, hvor jeg havde min skole. Min søster begyndte her et pensionat, og de første, der kom til at bo der, var Christian, Johannes Fog-Petersen, senere stiftsprovst i Odense, og stud. teol. frk. Kirsten Møller, senere fru Svelmøe Thomsen. Vi var alle levende interesseret i livet på Studenterhjemmet, så der var glæde og harmoni over samlivet. Hertil hjalp også, at de alle tre blev lærere ved min skole. Christian underviste i botanik og naturhistorie, og allerede da viste han sine evner til at lære fra sig. Flere af vennerne fra Studenterhjemmet samledes hos os, især til samtale om ydre mission, hvor f. eks. L. P. Larsen kunne være til stede og tale til os, og hvor vi med hinanden læste Prips breve fra Syrien.

I 1903 gik Christian op til 1. del af lægeembedseksamen. Han havde ærligt prøvet at koncentrere sig om studierne, men det var meget svært for ham at give afkald på at være med i hele foreningslivet. De to første fag gik pænt, men så kom det tredje fag, og der gik det galt. Regning havde altid været et svært fag for ham, fordi han aldrig havde fået et ordentligt grundlag, og så forekom der i hans medicinske spørgsmål et regnestykke, som han ikke kunne klare. Han fik en negativ karakter, og med den ville det være meget problematisk, om han kunne få første karakter til den afsluttende eksamen. Da han kom ud fra eksamensbordet, hvor jeg ventede på ham, og han dybt skuffet fortalte mig resultatet, fik jeg lov til at opmuntre ham ved at tage ham under armen og sige: »Så tager vi fat igen.« Og det gjorde han. Andre rådede ham til at gå videre med de karakterer, han havde, han ville godt kunne få en ret pæn eksamen alligevel, men da vi begge vidste, at det var et uheld, som han sikkert kunne undgå en anden gang, bestemte han sig til at læse om, og næste år fik han så god en karakter, at hans 1. karakter var så godt som sikret. Men i det år, hvor han læste om, kom der en indtrængende bøn fra L. P. Larsen i Madras om at få en ung hjælper i KFUM-arbejdet. Da Christian ikke kunne tænke sig nogen, han hellere ville arbejde sammen med end L. P. Larsen, overvejede han, om han skulle afbryde sine studier og melde sig til tjeneste til komiteen for L. P. Larsens mission. Vi gik ud til Ostenfeldt, den senere biskop, som var formand for komiteen og talte med ham og fru L. P. Larsen, som dengang var hjemme sammen med sine børn, om sagen. De var imidlertid begge enige om, at det var langt bedre, om Christian ventede med at rejse ud, til han havde fået sin embedseksamen. Det faldt sammen med vort eget ønske, og Christian fortsatte derfor studierne. Han havde altid tænkt sig Indien som stedet, hvor hans mis-

sionsgerning skulle falde, men han blev noget usikker i denne sag efter at have taget del i et internationalt kristeligt studentermøde i Sorø, hvor Mott havde gjort gældende, at Kina trængte mere til lægemissionærer end Indien. Vi gennemlevede dette spørgsmål med hinanden og blev klare over, at vi måtte lade dette ligge, indtil Gud, når tiden var inde, ville vise os, hvor han ville have os. I sommeren 1905 fik Christian den endelige eksamen, en smuk førstekaraktter, og den 11. juli blev vi viet i Johanneskirken i Århus af Christians ældste bror, Hans Otto Frimodt-Møller, der nu var kommet hjem fra Amerika og var blevet andenpræst i Århus. Det blev et stille bryllup med kun få venner og slægtninge til stede. Sådan ønskede vi det. Vore bryllupssalmer var ikke de sædvanlige. Jeg valgte »På Jerusalem det ny«, Christian »O Kristelighed« og den salme, som hele livet var hans kæreste salme: »Du Herre Krist«. Teksten til brudetalen, som vi selv valgte, var: »Kaster eders sorg på Herren. Thi Han har omsorg for eder.« Vi vidste jo, at vort liv, hvis det gik, som vi tænkte, ikke ville forme sig som et almindeligt liv herhjemme i Danmark. Bryllupsrejsen var en cykletur i Jylland, der endte med deltagelse i studentermødet på Bogø, hvor Valdemar Ammundsen var leder, og hvor blandt andre senere biskop Oldenburg, missionær Bittmann, Grev Joachim Moltke var deltagere. Ved et friluftsmøde talte Christian. Han talte frit, som han altid gjorde, og jeg hørte bagefter mange udtalelser om, hvor udmærket det havde været; men for mig stod det, som han havde taget større ord i sin mund, end han kunne svare til, og jeg modtog ham grædende efter mødet. Han forstod ikke selv min kritik, men han tog stille imod den, og mange gange senere i livet gentog dette sig, indtil jeg lærte, at selv en kritik, som udspringer af kærlighed, ikke altid er retfærdig eller til hjælp.

Vi fik nu vor egen lejlighed i forbindelse med min skole, som jeg stadig fortsatte, mens Christian fik kandidattjeneste ved forskellige hospitaler og tjente godt som manuduktør i anatomi. Han fik nu mere tid til at leve med i studentertilivet. Han blev valgt ind i Studenterhjemmets bestyrelse, hvori jeg også en overgang havde sidet, og blev formand for Akademisk Forening for Ydre Mission.

Skønt der stadig lød et kald ude fra missionsmarken om at få en dansk læge derud, syntes Christian endnu ikke, tiden var kommet til at melde sig til DMS's bestyrelse. Den 28. april 1906 blev vor ældste søn født. Det var en lille fyr, som blev født 6 uger for tidligt; men fødselen gik ganske normalt, og både drengen og jeg var rede til at tage fat på livet sammen. Christians glæde over drengen var ubeskrivelig, men til trods for at han havde taget imod mange babyer, turde han knap nok tage sin egen dreng i sine arme. Vi var i forvejen blevet enige om, at blev det en dreng, skulle han hedde Johannes. Gud havde i sandhed været os nådig. Netop i de dage var der bestyrelsesmøde i DMS i Kolding, og da Christian nu havde set, at jeg var kommet godt gennem fødslen, stod det klart for ham, at tiden nu var inde til at melde sig til tjeneste. Vi vidste jo, at missionærernes store ønske var at få en dansk læge ud til arbejdet; men samtidig fremhævede de, at det helst skulle være en kvindelig læge, da man var overbevist om, at højkastekvinderne og de muhammedanske kvinder aldrig ville lade sig behandle af en mand, og det var netop disse kvinder, som frem for nogen ved deres altfor tidlige ægteskaber trængte til lægehjælp. Der var også flere kvindelige medicinere, der havde meldt sig villige til efter endt eksamen at gå ud til Indien; men på forskellig måde var de blevet forhindret i dette. Der var dannet en komité med søster Victoria, forstanderinden for Diakonissestiftelsen, som formand, til indsamling af en sum, for hvilken der skulle bygges et kvindehospital på DMS's missionsmark i Indien. Disse kendsgerninger stod Christian altså overfor, da han rejste til Kolding og kunne derfor ikke være helt sikker på, at han var ønsket som udsending til Indien. Men bestyrelsen modtog ham med stor venlighed og ville med tak udsende ham som deres første lægemissionær til den indiske missionsmark i Arcot i Madras præsidentskab. Meningen var at udsende ham hurtigst muligt, men først skulle han til Skotland og England for at studere øjensygdomme i Edinburgh og tropesygdomme på tropeskolen i London og naturligvis samtidig lære så meget engelsk som muligt. Han begyndte straks at tage undervisning i engelsk. Som han havde ventet, kneb det både med udtale og grammatik. Men han var sikker på, at han

ville få lært, hvad der var nødvendigt for ham, og han fortsatte med godt mod sine sprogstudier. I efteråret 1906 rejste han så til Edinburgh efterladende Johannes og mig i København. Jeg fortsatte min skolegerning, da jeg skulle have mit sidste præliminærhold op i sommeren 1907. Opholdet i Edinburgh blev en stor oplevelse for min mand. Begyndelsen var ikke så opmuntrende, da han blev så frygtelig søsyg over Nordsøen, at han havde »set efter sine egne øjne« i kruset, han havde brugt, og at han med ængstelse tænkte på, hvorledes det skulle gå ham, når han skulle sejle over de store have. Denne mangel på at kunne tåle søen fulgte ham også hele livet og gjorde, at han meget sjældent kunne nyde en sørejse. Allerede ombord gjorde han bekendtskab med nogle unge skotter, hvis hjem var i Edinburgh. De tog sig uhyre venligt af ham under hans ophold der. Under studiet traf han den unge dansker Peder N. Pedersen, som også forberedte sig på at rejse ud som lægemissionær til Indien. De blev venner og talte med glæde om et fremtidigt samarbejde på missionsmarken. De var meget sammen, og Pedersen indførte min mand i missionen i slumkvartererne. Hvad han her så af moralsk elendighed var ved at overvælde ham. Især var han forfærdet over at se den råhed, hvortil drukken-skab kunne bringe selv kvinderne; men han kom til at beundre det mod og den tro og kærlighed, hvormed de unge, kristne medicinere gav sig i lag med at hjælpe disse stakler.

Sproget voldte ham stadig vanskeligheder, men ved fortsat undervisning deri og samtidig i sin omgang med skotterne at bruge det, han lærte, gik det dog fremad. Fra Edinburgh kom han til London, hvor han boede i China Inlandmissionens hjem. Her kom han i berøring med mange missionærer hjemme på orlov fra deres forskellige arbejdsmarker, til glæde og opmuntring for ham. Selve undervisningen på tropeskolen interesserede ham stærkt, og han syntes, at han lærte meget til stor hjælp i hans fremtidige arbejde i Indien. Ved juletid vendte han hjem til København, og nu begyndte han at rejse rundt i Danmark og holde møder for DMS. Han var da næsten 30 år, men så meget yngre ud.

Jeg overværede engang et sådant møde og sad bagved to unge piger, som hviskede til hinanden, da de så min mand komme op

imod talerstolen: »Kan den dreng tale?« Men når han talte, var der ikke tvivl om, at det var en mand og ikke en dreng. Han lignede sin morbror, pastor Rudolf Frimodt, og det var hans store glæde, når der, efter at han ude omkring i landet havde talt, ofte kom nogle gamle mennesker hen til ham for at trykke hans hånd og med tårer i øjnene erklære, at han mindede dem om Rudolf Frimodt, der havde hjulpet dem ind i et levende gudsforhold. Vor udrejse blev bestemt til efteråret 1907. Da ville jeg være løst fra min skole, og så være fri til at rejse. Med søster Victorias hjælp blev det ordnet sådan, at pengene, som var indsamlet til et kvindehospital, fik lov til at blive anvendt til lægearbejdet blandt Indiens kvinder. Så kunne de altså bruges til at bygge et hospital for, selv om det blev min mand, der blev lederen deraf. På den tid var pastor Busch formand for DMS og pastor Løgstrup sekretær. Fra begge disses side mødte vi den største venlighed. Løgstrup besøgte os flere gange og gav sig altid god tid til at tale med os om arbejdet i Indien. Vi kendte meget få af missionærerne inden for DMS, men vi traf Bittmanns under et af deres hjemmeophold, og det blev bestemt, at Johan Andersens, der var hjemme på deres første orlov, skulle rejse ud sammen med os. Det samme gjaldt også Ejnar Hoff, som ligeledes på det tidspunkt var blevet antaget af DMS og nu gjorde sig rede til udrejse.

Selv om vi nu stod ved det mål, som min mand i så mange år havde stræbt henimod, var det ikke med ublandet glæde, vi så hen til afrejsen. Dertil bidrog også, at jeg havde fået den lægeerklæring, at jeg ikke kunne vente at holde mere end fem år i troperne, ligesom en dygtig læge, som jeg havde stor tillid til, havde udtalt, at små børn ikke kunne leve i troperne. For ingen af os var det let at forlade vore familier og vor store, kære vennekreds. Når vi undertiden kunne overfaldes af tvivl om, hvorvidt det nu var rigtigt, at vi tog ud til missionsmarken, fandt vi trøst i den bøn, at hvis det ikke var Guds vilje, at vi skulle derud, om Han så ville standse os. Men vi blev ikke standset, og den 31. oktober 1907 rejste vi fra København over Gedser, Berlin og Basel. Her standsede vi et døgn og havde lejlighed til at hilse på vor gamle ven, Carl Scharling, der dengang studerede i Schweiz. Vi rejste så videre til Genua,

hvor vi gik ombord på et tysk skib, der dengang var det billigste, man kunne sejle med.

Det var meget spændende at gå i land i Port Said og se de første brune folk. En hel dag sejlede vi gennem Suezkanalen og så Det røde Hav åbne sig foran os. Som vi danske stod samlede i forstævnen af skibet og så tusmørket rejse sig foran os, begyndte jeg at synge: »Usporlig er Vor Herres vej.« De andre stemte i med, og det var, som blev salmen til virkelighed for os: »Og stod vi for Det røde Hav en aftenstund med sorgen, vi med det lys, os Herren gav, dog vist fandt vej i morgen«, og videre: »Er mørkt end for, dog lyst er bag og håbet, som den unge dag sin vej med glans vil bryde.« Der var mørkt foran os, men ved at se tilbage, og se, hvorledes Gud havde ført os til denne dag, fik vi ny frimodighed til at drage videre, sikre på, at Gud ville gøre det lyst for vor fod, når vor bøn var, at han ville vise os vej. Og sådan gik det.

DET var forunderligt at sætte foden på Indiens grund. Det havde for os begge været med en vis ængstelse, vi havde tænkt på, om vi kunne komme til at føle os hjemme blandt inderne og komme til at holde af dem. Det fremmedartede indtryk, de gjorde, da vi så dem på perronerne, som vi kørte op gennem Sydindien, var overvældende; men ved en af stationerne kom en flok unge kristne elever fra en missionskole hen til toget for at hilse på Andersens, som de kendte, og ved at se deres venlige, gode ansigter forsvandt ængstelsen; dem ville vi sikkert kunne komme til at holde af.

Den 25. november ankom vi til Madras og blev modtaget af missionær Bittmanns, Anders Larsens og frk. Ramlau. Vi kom til at bo i et af DMS's huse i en udkant af Madras og blev glædeligt overraskede ved at se, hvor hyggeligt et hjem kunne blive, til trods for store, ret mørke rum med hvidkalkede vægge, ingen vinduer, men kun store døre ud til verandaerne, som skulle tage af for solen.

Her fik vi vort hjem i de første 2½ år. Til at begynde med boede vi sammen med Anders Larsens og frk. Ramlau, som var gode til at hjælpe os til rette med at komme ind i alle de nye forhold. Anders Larsen, en af DMS's ældste missionærer, var rørende i sin glæde over, at min mand var kommet derud, og Christian var glad for at kunne drøfte forskellige missionsproblemer med ham. Vi tog straks fat på sprogundervisningen. Men gang på gang måtte min mand tage sig af forskellige af vore menighedsmedlemmer, der søgte ham som læge. Det gjaldt nu om at få bestemt, hvor vort hospital skulle ligge, og ved konferencen, som holdtes i Madras, bestemtes det, at det skulle ligge i Tirukoilur, der lå centralt på DMS's missionsmark. Et andet hensyn gjorde sig også gældende ved dette valg af stedet for hospitalet. Tirukoilur ligger ved en stor flod, som deler missionsmarken i to dele. Når floden på visse

tider af året løb fuld med vand, ville den ene del af missionsmarken være helt afskåret fra ved hjælp af toget at kunne nå hen til et sted, hvor der var lægehjælp at få. Derfor var det vigtigt, at hospitalet kom til at ligge netop på den side af floden.

Andersen var dengang missionær i Tirukoilur, og det lykkedes ham at finde en grund lige uden for byen, tæt op ad en del regeringskontorer, den ville egne sig udmærket til byggegrund for hospitalet. Vi tog efter en tids forløb ud for at se denne grund og blev straks indtaget i den. Den lå højt og frit med udsigt over en opdæmmed sø til selve byen med de store tempeltårne og i horisonten nogle lave bjergtoppe. Jeg ser endnu min mands ansigt for mig, da han stod op på en tue midt i brakmarken og sagde helt betaget: »Her skal hospitalet ligge.« Han var ikke i tvivl om, at Gud havde givet os stedet. Så begyndte han at arbejde med planerne til hospitalet. Han tog ned til den svenske missionsmark, hvor dr. Kugelberg, som vi kendte fra studentermødet på Setnesmoen, havde begyndt sit hospital. Det var en stor hjælp for min mand at se dette og arbejdet deri. Så tog han for alvor fat på udkastet til vort eget hospital. Det optog ham meget, og nu fik han brug for de arkitektevner, som hans fader havde opdaget hos ham. Naturligvis sinkede det hans sprogstudier en del; men han var flittig og interesseret i det alt sammen. Kort efter at vi var kommet til Indien, var L. P. Larsen kommet ud igen efter et hjemmephold til sit arbejde i KFUM i Madras, og han var mageløs til at tage os med ud på besøg hos sine indiske venner, der dog alle kunne engelsk, så vi kunne tale med dem uden tolk. Hos Bittmanns kom vi meget, og det var med stor glæde, at vi der traf sammen med unge indere, som studerede i Madras. En gang om ugen var der diskussioner i missionens læseværelse, og det var af stor betydning for min mand at lære den studerende ungdom at kende, både hinduer, muhammedanere og kristne. Det var også en uvurderlig hjælp at omgås Bittmanns og L. P. Larsens, hvis kristne personligheder og store kendskab til indisk religion og kultur kom os til gode. L. P. Larsen blev på mange måder gennem hele vort liv i Indien, ikke alene en trofast ven, men en klog og inderlig from rådgiver både i åndelig og kulturel henseende. Vi kom også i be-

røring med mange af de ledende personligheder inden for missionærernes rækker... To og et halvt år blev vi i Madras, men i august 1910 flyttede vi til Tirukoilur, hvor Christian fik lov at begynde sin virksomhed som lægemissionær, allerede mens vi boede sammen med missionær Johan Andersens paa missionsstationen i Siloam, der lå et stykke uden for selve byen. Vi havde da taget vor sprogekksamen og begyndt at klare os på tamulsk i omgang med inderne. Det spurgtes hurtigt i byen, at den »hvide« læge var kommet. Efter de første få dages forløb søgte de første patienter ud til ham. De blev modtaget på en lille bagveranda, som vendte ud til gården, og hvis der skulle en nøjere undersøgelse til, måtte det foregå i et halvmørkt badeværelse under en loftstrappe. Den allerførste patient var en brahmin, som var elefantvogter oppe ved det meget ortodokse Vishnutempel oppe i byen. Hvor var det spændende, om min mand måtte hjælpe ham til helbredelse. Det ville betyde meget for hele hans stilling blandt hinduerne. Fik de tillid til ham lige fra begyndelsen, var meget vundet. Og det var med inderlig tak til Gud, at vi så manden blive rask.

Der kom hurtigt en hel del patienter ud til missionærboligen, og med glæde forstod Andersen og min mand, at der måtte skaffes ham bedre arbejdsvilkår. Oppe i byen havde Andersen fået bygget et læseværelse, hvor hinduerne om eftermiddagen kunne gå ind fra gaden og læse de fremlagte aviser og forskellig litteratur, og hvor missionæren og hans medarbejdere kunne få lejlighed til at tale med sådanne besøgende. Men om morgenen og formiddagen lå bygningen ubrugt hen. Her fik min mand lov til at indrette en konsultationsstue og et lille apotek. Den store sal blev delt i mindre rum med skærmbredter, som om eftermiddagen kunne tages væk. Af medarbejdere havde han kun en ung inder, Mr. Milton, som var lærer, men som så inderligt havde ønsket at få lov at være med i en lægemissionsvirksomhed og derfor var blevet uddannet til apoteker nede hos dr. Kugelberg på hans hospital. Han var en from og trofast arbejder, som helt gik op i sit arbejde som noget, der var betroet ham af Gud. Men ellers stod min mand ganske alene i arbejdet. Når han skulle foretage en lille operation på en patient og trængte til en, som kunne holde på patientens

ben eller arm, måtte han gå ud på gaden og bede en forbipassende komme ind og hjælpe ham. Operationsbord var der intet af, kun en bænk eller forhøjningen til talerstolen, hvorfra der om aftenen undertiden blev holdt foredrag. Trods disse uhyre primitive forhold strømmede patienterne til. Samtidig blev der bygget ude på hospitalsgrunden. Først lægeboligen og så snart den var færdig, flyttede vi derud; herfra tog min mand hver morgen ind til læseværelset i byen og tilså ellers opførelsen af poliklinikken, som først skulle bygges færdigt. Det var et stort øjeblik, da grundstenen blev lagt til denne. På den blev indhugget skriftstedet fra Lukasevan-geliet, hvor Jesus siger til sine disciple: »Helbred de syge og forkynd dem, at Guds rige er kommet nær«. Dette ord af Jesus var for min mand motivet for al lægemission. Det var en befaling, som den kristne kirke aldrig måtte være overhørig.

Efter grundstensnedlæggelsen samledes de danske missionærer, som havde været med til denne i vort yndige, nye hjem, hvor domprovst Skovgaard-Petersen, der da var på besøg i Indien og havde været til stede ved grundstensnedlæggelsen, holdt en aftenandagt, der blev som en indvielse af vort hjem.

Ved den lejlighed blev der for første gang sunget en sang, som min mand havde skrevet på en jernbanerejse hjem fra det foreløbige sanatorium i Madanapalle. Den blev kaldt »Hjemlængsel efter Danmark«, og det var som alle de danske missionærers hjerter var med i det, der blev sunget. Den lyder:

Når solen går ned med glødende pragt bag bjergenes rand
og farver til slut med sin hede glød
luende rød
tårnet i hinduens by,
da skabes på ny
af hjemveens magt
min længsel mod Danmarks land.

Da længes jeg hjem til en dag i maj, syrenen i flor,
til forsommerens friske krydrede luft,
konvallens duft,
bøgen udsprungen på ny,
hvor i kølig ly

ved sti og ved vej
skovmærker blomstrende gror.

Da længes jeg hjem til den lyse nat ved højsommer tid,
til dampende eng ved glidende å,
engblommer små,
rosen i levende hegn
på smilende egn
ved skov og ved krat
står blomstrende rød og hvid.

Når solen går ned med glødende pragt bag bjergenes rand,
og kalder igen så underlig brat
hinduens nat,
heden i regntøtre vind,
da skabes i sind
af hjemveens magt
min længsel mod Danmarks land.

Frk. Martha Malthe havde sat melodi til, og den blev senere, i 1942, trykt i Dansk Missionsblad.

Min mand måtte selv tilse byggeriet, som udførtes af en tømmermester, der var en af menighedens ældste. Men selv måtte han gå alle målene efter. Han havde et sikkert øje for alle skævheder, og målesnoen og tommestokken var altid i hans hånd, når han om eftermiddagen færdedes på byggepladsen. Da så bygningen var færdig, smuk og praktisk med de hvide mure og det røde tegltag, var det en glæde om morgenen at se patienterne strømme til, ikke alene fra selve byen, men fra hele omegnen. På visse tider af året kunne der komme indtil 300 daglig. De kom ofte til fods, ofte bærende en patient på en bære eller i mangel af denne på en dør, som var taget af huset. Men inden for porten holdt også rækker af oksevogne og små hestekøretøjer. Der kom mænd, kvinder og børn. Den bekymring, min mand havde haft, om også hindukvinder af højere kaster ville komme, blev hurtigt gjort til skamme. Kvinderne kom i tusindvis. Unge kvinder — selv af brahminkasten — kom til hospitalet fulgt af deres mænd eller en ældre kvinde. Muhammedanerkvinderne kom tilhyllet eller kørende i oksevogne med forhæng for åbningen og blev lukket ind ad en

særlig dør, hvor ingen andre mænd end lægen fik dem at se. Men min mand sørgede altid for, at en sygeplejerske var til stede, når han skulle tage imod en kvindelig patient. Det var tydeligt, at han havde vundet deres ubetingede tillid. Jeg havde dengang mit arbejde sammen med en bibelkvinde i en lille forstad til Tirukoilur, hvor der kun boede muhammedanere. Da jeg engang spurgte en af kvinderne, hvordan det kunne være, at de ikke var bange for at lade min mand behandle dem, svarede hun: »Jo, for han ser ikke på os.« Dette var et bevis på, hvorledes en god mand kunne vinde kvinders tillid. Det havde været missionærernes håb, at lægemissionens gerning skulle hjælpe til at åbne dørene for evangeliet, og de blev heller ikke skuffet.

Der var en landsby, hvor ingen kristne havde fået lov at komme. De var blevet truet med prygl, hvis de vovede at komme ind i landsbyen. En af de fornemste mænd i byen blev syg og søgte til hospitalet. Efter at han var blevet helbredt, gjorde han sin indflydelse gældende i landsbyen, så at hele stemningen vendte sig. Arbejderne fra hospitalet og selv evangelisterne blev indbudt til byen, og den forhenværende patient indbød dem til at komme ind på hans veranda og der forkynde evangeliet for byens folk. Selv indbød han dem til at komme og høre. Og lignende tilfælde indtraf ofte.

Mange gange blev min mand hentet ud til meget syge patienter både i selve byen og ude på landet. Ofte var det til vanskelige fødsler — og dette var som regel noget af det værste, man kunne blive stillet overfor. Den fødende kvinde kunne ligge på det bare lergulv i et næsten helt mørkt rum, hvor lyset kom ind ad en lav indgang eller kun bestod af en osende olielampe. Ingen hjælpemidler af nogen art. Christian lærte så at føre næsten alt nødvendigt med sig i oksevognen, det eneste køretøj, vi dengang havde. Men trods det, var det næsten umuligt for ham at yde forsvarlig hjælp under så uhygiejniske forhold. Han forsøgte efterhånden at få lov til at bringe patienterne med tilbage til hospitalet, hvor han langt bedre kunne hjælpe dem. Hvert efterår i regntiden måtte vi være forberedt på, at koleraen brød ud på forskellige steder. Så måtte han ud i de små hytter, hvor han undertiden måtte kravle

på alle fire igennem en lav indgang, inden for hvilken den døds- syge patient lå på gulvet, tilsølet af opkastninger og afføringer, som kun havde afløb gennem døren, hvorigennem lægen måtte kravle ind. I sandhed et Guds under, at han ikke blev angrebet. Naturligvis kunne han umuligt nå at tilse de fjerneste steder, men han havde en utrættelig hjælper i frk. Elna Thofte, der dengang var kvindemissionær i Tirukoilur. Hun gik sin gang fra hytte til hytte og gav den hjælp, som lægen ordinerede. Intet under, at hinduerne kaldte hende barmhjertighedens engel.

Undgik således min mand de værste sygdomme, så gik han alligevel ikke helt fri for sygdom på anden måde. Inden poliklinikbygningen ude på hospitalsgrunden blev færdig, cyklede han hver dag ind til læseværelset i byen og kom ofte tilbage efter middags- tiden, når den bagende tropesol stod højest på himlen. En dag, da han havde haft en meget anstrengende morgen inde i byen, og det var blevet sent, ramtes han af et ildebefindende. Han nåede dog hjem, men måtte straks lægge sig. Det viste sig, at hans tempera- tur var steget til over 40° og var ledsaget af en voldsom hoved- pine. Han var blevet ramt af et solstik, der næsten var skæbnesvan- gert. Han var ene blandt inderne, da alle vi danske ellers var taget op for at holde ferie på bjergene. Jeg blev kaldt ned pr. telegram og fandt min mand fuldstændig afkræftet, men dog i live. Lang- somt faldt feberen, og efter en forlænget ferie på bjergene kom kræfterne igen. Men tilbage blev en overfølsomhed over for solens stråler, så at han altid senere ikke alene måtte gå med mørke briller og tyk solhat, men desuden med en paraply med hvidt be- træk. En anden oplevelse havde han i en bjergtid, hvor han var blevet længere alene nede ved hospitalet. Den mark, hvorpå hospi- talet blev bygget, var omgivet med en kaktushæk. Og i denne boede der forskellige slangearter. Flere gange var der blevet dræbt giftige brilleslanger på hospitalsgrunden. En morgen, da min mand kom hjem fra den første stuegang for at styrke sig på en kop kaffe, havde han taget sin flip af og gik hen for at lukke døren ud til verandaen, så at den stegende varme udenfor ikke skulle trænge ind i stuerne. Da han lukkede døren, faldt en brille- slange ned fra dørkanten på hans skuldre og snoede sig om hans

hals. Hans første tanke var, at Kipling havde sagt, at stod man over for en slange, som selv følte sig i fare, gjaldt det om at stå ganske stille. Dette gjorde min mand, mens slangen rejste hovedet og så ham lige ind i øjnene. Min mand sagde, at aldrig havde han set så ondt et blik. Han forstod nu, at Satan i Bibelen tog en slanges skikkelse på. Han anede ikke, hvorlænge denne situation varede, men pludselig afviklede slangen sit tag omkring halsen og gled ned ad kroppen og det ene ben til gulvet, hvor den snoede sig hen til den lukkede dør i forsøg på at komme ud. Hurtigt åbnede min mand den anden dør og kaldte på en af tjenestefolkene, som så greb en bambusstok, som vi altid havde stående parat, og fik med den slangens ryg knækket. Først da sank min mand ned på en stol med rystende knæ. For ham blev det en bekræftelse på, at Gud holder sine løfter om, at hans disciple skal kunne træde på slanger og skorpioner, uden at det skal skade dem. Men mange år efter forfulgte denne oplevelse min mand i drømme om natten, og gang på gang hørte jeg ham stønne i mareridt, når han drømte sig forfulgt af slangen.

Den 25. september 1913 blev hele hospitalet endelig færdigt og taget i brug, og nu var der en hel flok medarbejdere, som med stor trofasthed tog del i arbejdet. En dansk sygeplejerske, frk. Ida Witt, som senere blev gift med missionær Carl Bindslev, havde med stor dygtighed arbejdet et par år sammen med min mand og været med til indretningen af hospitalet. Der var nu også ansat lægeassistenter, så at arbejdet kunne udføres på fuldt ud forsvarlig måde.

Efter åbningen af hospitalet skrev min mand bogen: »Det danske Missionshospital ved Tirukoilur«. Han skildrede den kristne lægemissions plads og betydning i Indien og beskrev indgående udviklingen af den danske lægemission frem til hospitalet stod færdigt.

»Forberedelsernes år har ikke været forgæves«, skrev han. »Når de færdige rammer nu tages i brug, står arbejdet ved Guds førelse, ikke som en famlende og forvirret nybegyndelse over for opgavens vanskelighed og fremmedartethed — men det formår allerede nu i nogen måde at bygge på erfaring og resultat. Og det står med troen på, at Gud, der lettede arbejdet udvikling gennem

forberedelsens dage, også fremdeles vil lede og styre det, når der nu skal arbejdes i færdige rammer.«

Blandt medarbejderne fandtes også den unge kontormand Ramanujam. Han var søn af en købmand oppe i byen. Ved at høre Johan Andersen og evangelisterne var han blevet grebet af evangeliet og ønskede at blive døbt. Herover blev faderen rasende, og han truede ham med døden, hvis han lod sig døbe. Men Ramanujam lod sig ikke afskrække; han holdt fast ved at ville døbes. En søndag fandt dåben sted. Senere på dagen forsvandt Ramanujam, og de kristne blev bange for, at hans far skulle have gjort alvor af sin trusel. Men pludselig opdagede de, at Ramanujam sad nede ved flodlejet, som var udtørret, med en flok unge hinduer fra byen omkring sig, for hvem han fortalte om sit nye liv i troen. Han blev i byen, men hjemmet var lukket for ham. Han fik nu tilbud om at blive skriver ved hospitalet, og dette tog han med glæde imod. Tryk og glad sad han ved bordet i konsultationsstuen og tog imod patienterne og indskrev deres navne i hospitalsregistret. Hans gamle mor turde ikke åbenlyst vise ham sin kærlighed, men når hun kom ud til hospitalet, havde hun gerne en lille bylt med, som indeholdt gode hjemmelavede kager, som doktoren skulle give hendes søn. Da Ramanujam lod sig døbe, forlod hans hustru ham, men efter en tids forløb, og efter besøg af bibelkvinderne, kom hun tilbage til ham og blev også døbt. Han var en levende kristen, hvis arbejde ved hospitalet, ligesom Miltons, var til stor hjælp. Trods mange sådanne opmuntringer i arbejdet, kunne det ofte knibe for min mand at holde frimodigheden oppe, når selve det åndelige arbejde syntes at bære så lidt frugt. Men da var samlivet med de danske venner til stor hjælp. Frk. Thofter havde begyndt et optagelseshjem for kvinder, der ønskede at blive kristne og derfor ikke kunne blive i deres hjem. Omkring hendes lille bungalow, Dayastalam, rejste der sig små huse, hvori disse kvinder fik deres hjem. Ofte var det vores glæde om eftermiddagen på vore cykelture at tage ind til frk. Thofter, høre om hendes arbejde og se de kvinder, ofte med deres børn, som samledes omkring hende, trykke og glade i det nye hjem, de havde fundet. Et sådant besøg virkede altid opmuntrende på min mand, og han fik ny frimodighed til at

lægge alle sine kræfter ind i det arbejde, der var blevet ham betroet.

Mens der til at begynde med herhjemme fra havde lydt røster mod at anvende penge til at bygge hospital for, hørte vi nu kun om glæde og taknemmelighed over for hele lægemissionsarbejdet. Hånd i hånd med lægearbejdet udførtes det evangeliserende arbejde. Hver morgen på en bestemt tid standsede alt arbejde i poliklinikken, og der blev talt om kristendom til de ventende patienter. Ikke sådan at deltagelsen heri var en betingelse for at blive behandlet, tværtimod blev der sagt, at det stod alle frit for, om de ville høre på forkyndelsen eller ej. De kunne godt gå udenfor så længe. Men de blev alle, og man oplevede endda, at patienterne kunne bede om, at der måtte blive holdt bøn, før en behandling fandt sted. Hver gang Milton uddelte medicin, fulgte der en lille traktat med. Det var med inderlig tak, at doktoren så arbejdet komme ind i en rolig og jævn gænge, støttet af de danske missionsnærers kærlighed og interesse. Mange vanskeligheder havde der været at overvinde, men nu var det, som om arbejdet var kommet så godt i gang, at vi kunne se frem til rolige og gode arbejdsår. Men Gud havde andre planer for min mands virke, og han blev stillet over for helt nye opgaver.

OVERGANGEN TIL TUBERKULOSEARBEJDET

DE første år hørte vi ikke meget om tuberkulosen ud over de tilfælde, min mand traf på blandt patienterne. Men så på een gang var det, som hele tuberkuloseproblemet trådte frem i Indien. Det er blevet sagt, at europæerne bragte tuberkulosen til Indien; men enkelte indiske læger mener at kunne påvise ud fra gamle sygeberetninger, at den har været kendt før europæernes tid derude, kun under et andet navn. Men hvorom alting er, så begyndte man at tale om, hvor farligt tuberkulosen greb om sig, uden at der blev gjort noget virkeligt for at standse den. Omkring 1906 blev en ung, skotsk læge-missionær, dr. Campbell, angrebet af tuberkulose og så sig om efter et sted, hvor han kunne komme under behandling. Men det viste sig, at der ikke var eet hospital, hverken tilhørende regeringen eller missionerne, som ville tage imod en tuberkuløs patient. Der var en så udbredt angst for smitte af denne frygtede sygdom, at man risikerede, at alle de andre ville forlade hospitalet, hvis man modtog en tuberkuløs patient. Så det turde man ikke udsætte sig for. Altså måtte den unge læge rejse til Skotland og søge behandling der. Han blev igen så rask, at han kunne vende tilbage til sit arbejde i Indien. Tuberkulosesagen var kommet til at ligge ham på sinde. Han begyndte med at undersøge elever og lærere på deres egen missionsmark, og opdagede at selv blandt disse fandtes der tuberkuløse individer, der gik rundt som smittekilder. Det blev ham klart, at her var der en opgave, som de kristne missioner måtte tage op. Netop når ingen andre turde give sig i lag med at bekæmpe tuberkulosen af angst for smitte, måtte de kristne tage fat på opgaven. Først og fremmest måtte man begynde inden for missionsmenighederne og hjælpe de syge, som fandtes der. Der måtte derfor oprettes et sanatorium, hvortil de angrebne kunne sendes for at blive isolerede og komme under lægebehandling. En sådan opgave forstod han, at en enkelt mission

ikke kunne påtage sig, men hvis flere missionsselskaber sluttede sig sammen om den, kunne den måske blive løst. Dr. Campbell talte derfor med kolleger fra andre sydindiske missionsselskaber derom, og blandt disse var også min mand. Han blev straks interesseret i tanken og skrev hjem til bestyrelsen derom. Han fik det svar, at man med glæde så, at han brugte den tid, han mente, han kunne afse fra sit øvrige arbejde, til at være med i tuberkulosearbejdet, men pengestøtte kunne man ikke vente. Der blev så i 1910 dannet en komité af lægemissionærer til at arbejde videre med planerne til et sanatorium. Først måtte der findes et velegnet sted for et sanatorium og desuden en læge, som var villig til at tilse det. Begge dele blev fundet. Der havde allerede i nogen tid været et tuberkulosearbejde i gang i Palmaner ved en lille missionsstation under den amerikanske mission. Det blev ledet af en kvindelig, amerikansk lægemissionær, dr. Louisa Hart. Hun blev imidlertid forflyttet til den lille købstad Madanapalle, hvor hun fik bygget et hospital for kvinder og børn. Til hospitalet hørte der en stor grund, og da man talte med hende om planen om at bygge et sanatorium, gik hun ind på, at nogle simple sygestuer i form af stråtede hytter blev bygget i udkanten af hendes hospitalsgrund, og hun lovede at tilse de tuberkuløse patienter. Man gik så i gang med at opføre nogle små hytter, bestående af et solidt flise-stengulv, omgivet af en lav lermur, mens fire hjørnestolper bar stråtaget. Udstyret var en bambusseng med flettet rebbund, en stol, et bord med en skuffe og et stativ ved sengen til spyttekruset. Dette første lille sanatorium kunne åbnes i 1912 og fik navnet: »The Union Mission Tuberculosis Sanatorium«, d. v. s. De Forenede Missioners Tuberkulose Sanatorium. Det blev ledet af en bestyrelse, bestående af 7 lægemissionærer, som repræsenterede de 7 missionsselskaber, der havde sluttet sig til arbejdet, heriblandt min mand, og ledet af dr. L. R. Scudder, som var lægemissionær i North Arcot Missionen, hvortil også dr. Hart hørte. Både dr. Scudder og dr. Hart var stærke kristne personligheder, som det var en glæde og inspiration at arbejde sammen med. Der var meget små pengemidler, men det lykkedes at få bygget ca. 30 hytter, der alle meget hurtigt blev optaget. Patienterne betalte kun et ringe beløb

for opholdet, enten betalte de selv eller også den mission, hvortil de hørte. Inden der var gået 2 år, blev man klar over, at der var brug for mange flere sengepladser end dem, man havde fået indrettet. Der var alt for mange anmodninger om at blive indlagt på sanatoriet, til at de kunne efterkommes. Komiteen forstod, at der måtte gøres noget for at få bygget et meget større sanatorium. Men hvor skulle pengene komme fra? Missionsselskaberne magtede ikke at give større bidrag til dette specielle arbejde. Man bestemte sig så til at henvende sig til den indiske regering i Madras med anmodning om pekuniær hjælp til at bygge et større sanatorium. Efter nogen tid kom der svar, at regeringen var villig til at yde en sådan hjælp på betingelse af, at sanatoriet blev åbnet for alle, der ønskede optagelse, og ikke blev begrænset til kun at tage medlemmer af de samarbejdende missioners menigheder.

Denne betingelse var sanatoriebestyrelsen meget betænkelig ved at gå ind på. Det ville blive en meget større opgave, end de havde tænkt sig. Efter grundig overvejelse og drøftelse af sagen, blev de imidlertid overbeviste om, at regeringens krav ikke alene blev en stor opgave, som blev stillet dem, men at der lå gemt i det en gave fra Gud, idet arbejdet ved sanatoriet så ikke alene ville blive et humant arbejde, men ville rumme muligheder for et virkeligt missionerende arbejde blandt de ikke-kristne patienter, hinduer og muhammedanere. Da de fik set sagen fra denne side, turde de ikke sige nej til regeringens forslag, men gik ind på at give alle patienter adgang til sanatoriet uanset religion og race.

Der ville imidlertid slet ikke blive plads til et større sanatorium på det sted, hvor de første sygestuer var blevet bygget. Altså måtte der findes en ny grund. Den måtte godt ligge i den nærmeste omegn, da det viste sig, at klimaet åbenbart passede for tuberkulosepatienter. Stedet lå ca. 800 meter over havet, så at man var borte fra den stærke lavlandsvarme og dog ikke så højt oppe, at det blev for koldt for en syg. Komiteen samledes i Madanapalle for i fællesskab at søge efter en passende grund. Det ville være bedst, om det ikke blev for nær ved byen, da støj og støv ikke ville være godt for patienterne. Fra byen førte en bred landevej ned til jernbanestationen, som lå 13 km derfra. Midtvejs mellem byen og

stationen lå der en ret stor jungle. Den var, som de fleste sydiske jungler er, en ufrugtbar strækning, mest stengrund, dækket af et kaktuskrat blandet med nogle lave jungletræer, nærmest tjørnebuske, og med slyngplanter liggende henover stengrunden. Kun enkelte steder fandtes der små grupper af højere løvtræer. Disse træer havde den ejendommelighed i modsætning til andre tropetræer, at de i begyndelsen af marts tabte alle deres blade på een gang for så i løbet af nogle få dage at springe ud med ganske lysegrønne blade af en tone som vort bøgeløv, så at hele træet virkelig kom til at minde om et bøgetræ. Men det var kun en ganske kort tid; så blev bladene helt mørkegrønne og læderagtige. Da den lille flok lægemissionærer nåede til denne jungle, standede de der, enige om, at dette sted netop ville egne sig udmærket til sanatoriet. Deres vejviser, der var fra en landsby tæt ved, erklærede, at det næppe ville være muligt at få junglen til sanatoriet, da regeringen havde inddraget den som »fredet skov«. Der havde nemlig flere år i træk været hungersnød på egnen, fordi regnen havde slået fejl og dermed høsten. Regeringen havde så fået den tanke, at kunne de få junglen forvandlet til rigtig skov, ville træerne tiltrække regnen, og dermed ville hungersnøden blive afværget. Trods vejviserens betæneligheder følte komiteen alligevel, at der måtte gøres et forsøg på at få junglen givet fri til brug for et sanatorium. De samledes under en gruppe af de skyggende løvtræer og bad sammen om, at hvis det var Guds plan, at landet da måtte blive givet dem.

I den lille bog: »Sanatoriet ved Madanapalle«, som udkom i 1917, skriver min mand blandt andet herom: »Et fortrinligere sted kunne ikke findes i hele omegnen. Dette var netop stedet, om vi da skulle have det bedste. Der stod vi. Så sagde dr. L. R. Scudder: »Ja, dette land er det jo, vi skal have. Men for os ser det jo ikke meget ud, som om det kan lade sig gøre. Lad os nu sammen bede Gud give os det.« Jeg glemmer aldrig, da vi gik ind mellem træerne i en lille kløft og sammen bøjede vore knæ og bad om landet. Da vi var færdige, sagde jeg til mig selv: »Det land, det har vi.««

Nogen tid efter sad en regeringskommission oppe i Delhi og

forhandlede om, hvad der skulle gøres ved den jungle ved Madanapalle i Sydindien, som man havde anmodet forstvæsenet om at forvandle til en rigtig skov. Der forelå nemlig en rapport fra forstvæsenet om, at de intet kunne udrette over for denne opgave, da ethvert forsøg på at grave brønde dernede var mislykket. Der var intet vand at finde, og dermed var opgaven uløselig. Mens kommissionens forhandlinger endnu stod på, blev nogle papirer bragt ind, blandt hvilke der fandtes en ansøgning fra U. M. T., sanatoriets bestyrelse, om at få netop dette stykke jungle overdraget til opførelse af et nyt sanatorium. Kommissionens medlemmer var enige om, at dette var en udmærket anvendelse af landet, og gav sanatoriet 160 tdr. land frit. Dette var Guds svar på bønnen i junglen. Det blev muligt senere at købe endnu et stykke land, så at sanatoriet efterhånden kom til at eje 300 tdr. land. Man kunne nu gå i gang med at rydde og bygge. Først skulle stederne for de forskellige bygninger findes. Ofte mindedes min mand, hvorledes de måtte have arbejdsmænd, kulier, til at gå foran sig med krumknive for at overskære slyngplanterne og fælde kaktus og tjørnebuske, for at de overhovedet kunne komme frem. Men så fandt de også de steder, som passede til byggegrunde. Den amerikanske missionær, Mr. Rattschaefer, som var leder af missionsstationen i Madanapalle, lovede at føre tilsyn med byggearbejdet. Hans far var bygmester i Amerika, og ved at følge hans arbejde havde sønnen fået kendskab til byggeri, så det var en stor hjælp at have ham til leder af arbejdet. Med glæde talte min mand om denne chance, vi her havde til at få et stort sanatorium.

AROGYAVARAM

(Ved Madanapalle)

VI var nået til efteråret 1914, og den første verdenskrig var brudt ud i august. Min mand, der endnu stod i lægdsrullen, ventede hvert øjeblik at høre om Danmarks mobilisering og dermed modtage hjemkaldelsesordre. Hans kuffert stod parat med det nødvendige udstyr og rejsepengene var bevilget af missionsbestyrelsen. Men så kom der bud, at værnepligtige i Østen var fritaget for at møde under en mobilisering. Dette gav min mand den nødvendige ro til at fortsætte arbejdet ved hospitalet i Tirukoilur. Men i november kom der indkaldelse til et bestyrelsesmøde for sanatoriet, oppe i Bangalore, hvor L. P. Larsen på det tidspunkt var leder af en præsteskole. Jeg fik lov til at følge min mand derop for samtidig at besøge Larsens. Efter det første bestyrelsesmøde kom min mand meget alvorlig hjem og ønskede straks at tale med mig. Det viste sig, at dr. Hart, der havde lovet at tilse det medicinske arbejde ved sanatoriet, var blevet syg og skulle øjeblikkeligt rejse hjem til Amerika. Der skulle altså findes en anden læge til at overtage ledelsen og tilsynet med sanatoriet, og bestyrelsen havde eenstemmigt bedt min mand om at påtage sig dette arbejde. Det kom som et lyn fra en klar himmel, og i første øjeblik syntes det ganske umuligt at skulle forlade Tirukoilur. Ganske vist var den unge, danske læge, dr. Jungersen, færdig med sine sprogstudier og derfor rede til at overtage ledelsen af Tirukoilur hospital til foråret 1915, når vi skulle rejse hjem på vor første orlov, og han ville sikkert kunne tiltræde med det samme. Men hvor kunne vi forlade vort kære Tirukoilur hospital og det arbejde, vi var kommet til at elske, samarbejdet med vore danske venner og vore gode indiske medarbejdere? Det ville betyde at komme op til et fremmed sted, hvor vi ingen kendte, hvor sproget var telegu og ikke tamulsk, som vi nu havde studeret i 7 år, til et arbejde, som først skulle til at tage form og krævede en specialists kendskab til tuber-

kulose, hvad min mand ikke var i besiddelse af. Alt dette havde han gjort gældende over for bestyrelsen, men de havde afvist alle hans indvendinger og havde erklæret, at så meget kendte de til den danske lægeuddannelse, at min mand sikkert havde mere kendskab til tuberkulose end nogen af de andre læger. Det, det gjaldt om for min mand, var at finde ud af, hvad Gud forlangte af ham. Hvor ville der være mest brug for ham? Og da han efter alvorlig overvejelse kom til det resultat, at han nu kunne undværes i Tirukoilur, hvorimod der ingen var til at lede sanatoriet, måtte han betragte det som et kald fra Gud, han ikke kunne være overhørig. Vor missionsbestyrelse gav ham lov til at overgive Tirukoilur til dr. Jungersen og selv overtage ledelsen af sanatoriet. Løftet gjaldt at blive der 6 måneder eller så længe krigen varede, idet vi håbede, at denne måske ville ende, før de 6 måneder var gået, og vi i så tilfælde skulle have lov til at rejse hjem. Det blev altså ordnet således, at vi blev lånt ud til sanatoriet for en kortere periode. Lidet anede vi, at det skulle blive et »lån« på 25 år.

Den 1. december 1914 skulle min mand tiltræde. Opbrudet fra Tirukoilur blev forfærdelig svært. For anden gang var det, som vi blev rykket op med rode for at blive plantet om på et helt fremmed sted. Men een ting tvivlede vi ikke om: Det var Gud, der flyttede os, og Hans gode hånd var med i det.

To år før var vores lille dreng 6 år gammel blevet sendt hjem til Danmark for at gå i skole; men kort før hans hjemrejse havde vi fået en lille pige, som min mand kaldte »hjælpepige til indvendig gerning«. Det var nemlig så forfærdelig svært for os at skulle sende vor lille dreng bort fra os, at vi følte faren for at blive mismodige og tabe noget af glæden i arbejdet. Men den lille piges komme blev os en stor hjælp til at holde modet oppe.

Inden vi tog fra Tirukoilur, kørte min mand og jeg en tur igennem byen i vor oksevogn. Vi mindedes, hvordan vi en dag kort efter, at vi var kommet dertil, var blevet standset i brahmingaden og bedt om at køre ned ad en anden gade, fordi vor kusk var en paria. Nu var der ingen, der standsede os, og med undren kunne min mand påvise, at der ikke var et eneste hus i gaden, hvor han ikke var blevet tilkaldt for at tilse en af kvinderne i

huset. Og det var os, der havde haft bekymringer for, om han overhovedet ville få lov til at hjælpe disse højkastekvinder. På samme måde fik vi bevis for, at byens befolkning var ked af, at min mand skulle rejse derfra, og man udtrykte ønsket om, at han snart ville komme tilbage.

Min mand måtte tage alene til Madanapalle, idet der ikke var en ordentlig bolig, hvor jeg og vores lille pige kunne bo sammen med ham.

Han kom til at bo i et lille hus, som tidligere var blevet brugt som kirkesal, inden en stor, smuk missionskirke var blevet bygget. Den gamle kirke var ved hjælp af nogle måtter blevet delt i tre rum, og de allernødvendigste møbler var blevet anbragt der. Herfra skulle så min mand tilse både kvindehospitalet, indtil en anden kvindelig læge kunne overtage det, og det midlertidige sanatorium med de ca. 30 hytter, hvori de tuberkuløse patienter levede. Hospitalsarbejdet var jo ikke nyt for ham, men med hensyn til behandlingen af tuberkulosepatienter følte han sig på gyngende grund. Grundig og samvittighedsfuld som han var, standsede han hele den del af behandlingen, som han følte sig usikker overfor, indtil han havde fået indhentet mere kendskab dertil. Han skrev hjem til professor Saugmann, som var overlæge ved Vejlefjord sanatorium og medlem af D. M. S.s bestyrelse og vor personlige ven, og bad ham sende den nødvendigste litteratur om moderne tuberkulosebehandling ud til ham med alle de gode råd, han kunne give ham. Dette gjorde Saugmann, og der fulgte nu en tid med flittige studier til langt ud på nætterne. Først da min mand følte sig nogenlunde orienteret m. h. t. de nyeste behandlingsmetoder af tuberkulosen, tog han for alvor fat på behandlingen. Foruden det daglige, ret anstrængende lægearbejde var han stadig optaget af bygningen og indretningen af sanatoriet ude i junglen. Det skred godt fremad, og målet var at kunne åbne det i sommeren 1915. Det blev bygget helt i pavillonstil for sygestuernes vedkommende, og dertil kom så de fornødne kontorer, køkkener og medarbejderboliger foruden en bungalow til overlægen og en til oversygeplejersken. Denne var en kvindelig, skotsk missionær, som havde arbejdet sammen med dr. Hart, og som

havde lovet at følge med ud til sanatoriet. Så snart vort hus var nogenlunde færdigt, fik min mand alle vore møbler sendt op fra Tirukoilur og vort hjem ordnet. Men det skete først i maj-juni 1915. Imidlertid havde jeg og vor lille pige, der nu var to år gammel, boet i Bangalore hos L. P. Larsens. I marts 1915 blev vor anden lille datter født, og min mand fik ordnet det, så han kunne få en lille ferie ovre hos Larsens, medens det stod på. Det var altid til stor berigelse, når han kunne få lov til at leve noget sammen med L. P. Larsen. Efter et bjergophold på Kotagiri, hvor D. M. S. missionærerne har deres sommerferieboliger, kom børnene og jeg ned til sanatoriet i begyndelsen af juli 1915. Da var min mand allerede flyttet dertil og var nu ved at lægge sidste hånd på byggeriet, så at vi kunne flytte patienterne fra Madanapalle ud til det nye sanatorium. Det rummede ca. 120 senge fordelt på 5 stuer eller haller med 18 senge i hver og så en del småpavilloner til 1 à 2 patienter i hver. Der var imidlertid kun 35 patienter; men der var heller ikke mange hjælpere til arbejdet; kun en ung indisk lægeassistent med en ringe medicinsk uddannelse, nogle få indiske sygeplejersker og sygeplejere og så enkelte andre nødvendige arbejdere. Der herskede stadig en sådan frygt for smitte, at det var meget vanskeligt at få nogen til at tage arbejdet op ved sanatoriet. Det var heller ikke muligt at opmuntre arbejderne ved at tilbyde dem en stor løn. Sanatoriets pengemidler var så små, at der måtte vises den største sparsommelighed.

Åbningen af sanatoriet skulle finde sted den 19. juli, og guvernøren for Madras præsidentskab (provins), Lord Pentland, lovede at komme op og åbne det. Der var lavet flere brede bilveje hen over grunden, så at guvernøren kunne køre i sin bil til overlægens bungalow, festhallen og kontorbygningen. Junglen var blevet ryddet på hele området, hvor bygningerne havde rejst sig, små træer var plantet langs de nyanlagte veje, men endnu lå bygningerne på den bare klippegrund uden haver med blomster og skyggefulde træer omkring sig. Det blev een af de mange opgaver, der lå og ventede på deres løsning, at få alt dette til at gro op til at give skygge og hvile for øjnene og fylde de syge med nye skønhedsindtryk. Men for at dette skulle kunne ske, måtte der skaffes

vand. Der var også gravet en brønd, men den vandmængde, man derigennem kunne få op, viste sig hurtigt at være ganske utilstrækkelig, især i den varme, tørre tid, når det var, som alle vandårer tørtrede ind. Men ellers lå sanatoriet og lyste langt bort med sine hvidkalkede søjler og vægge og røde tegtag. Repræsentanterne for alle de nu 8 samarbejdende missionsselskaber blev indbudt til åbningshøjtideligheden samt alle regeringsemedsmændene fra hele distriktet. Dagen i forvejen herskede der stor travlhed. Der var meget at ordne, og alle missionærerne, der var kommet for at deltage i festen, fik hver et bestemt arbejde tildelt, som de med liv og lyst tog fat på. Så oprandt festdagen, og alt var i orden. De 35 patienter fra det gamle sanatorium var blevet hentet og anbragt i de nye pavilloner til deres egen store glæde. Kort tid før åbningen skulle finde sted, så det ud til, at et frygteligt uvejr var på vej op til os. Kulsorte skyer trak op over himlen, og vi stod og betragtede dem med stor ængstelse for, at vi skulle holde festen i styrtende regn. Men til vor store lettelse fortrak skyerne sig igen, og solen skinnede klart ned over de røde tage. Dette blev som et varsel for sanatoriets liv. Mange gange tårnede vanskelighederne sig op om det, så at vi var ved at tabe modet, men hver gang kom hjælpen og banede vej gennem vanskelighederne, så at arbejdet kunne føres videre med nye muligheder foran sig.

Til den fastsatte tid kom guvernøren og førtes til festsalen, som var indrettet i en af de store fællesstuer og smykket med bladguirlander og store potteplanter. Formanden, dr. L. R. Scudder, begyndte med at give en oversigt over sanatoriets oprindelse og begyndelse og takkede regeringen og alle dem, der havde gjort det muligt at bygge dette nye og kønne sanatorium. Men frem for alt prøvede han at vise, hvorledes Gud havde ledet hele udviklingen og ført dem netop til denne plet, som syntes at være det ideelle sted for et sanatorium.

Derefter talte min mand. Han påviste, hvorledes sanatoriebehandlings betydning for tuberkulosepatienter var anerkendt over hele verden, og at derfor Indien, hvor tuberkulosen var ved at brede sig med forfærdende hast, nu også måtte gennemføre en sådan behandling. Han forklarede, hvorledes sanatoriet skulle være med i

dette arbejde og således sætte det som mål at blive een af de vigtigste institutioner, ja den førende institution for tuberkulosebekæmpelsen i Indien. Han sluttede: »Vi indrømmer, at det er et stort mål, og vi vil ganske sikkert opleve mange vanskeligheder og skuffelser i arbejdet henimod det, men det er det eneste rigtige på åbningsdagen for det første tuberkulosesanatorium at tænke på betydningen, fordelene og mulighederne, som ligger foran os ved indførelsen af dette nye middel til forbedringen af Indiens sundhedstilstand.«

Da jeg senere over for min mand udtalte mine betænkeligheder ved, at han havde turdet sætte så høje mål for sanatoriet med dets ringe begyndelse, beroligede min mand mig med at sige: »Jamen, lagde du mærke til, at jeg sagde ikke, hvornår eller hvordan eller af hvem målet skulle nås, men at det skulle være vort mål, og så vist som vi tror, at dette arbejde er anvist os af Gud, skal vi sætte målet højt og må aldrig tabe det af syne.«

Så begyndte arbejdet på sanatoriet, og det blev et hårdt arbejde: Få midler, få medarbejdere, dårlig vandforsyning, næsten uovervindelige vanskeligheder med at skaffe de nødvendige levnedsmidler til patienterne midt i junglen, hvor sanatoriet lå. Men på en ganske forunderlig måde banedes der vej gennem alle vanskelighederne. Det var af en uvurderlig betydning, at der stod en kreds af varmhjertede, dygtige, kristne personligheder som sanatoriets venner i den bestyrelse, der stod med ansvaret for dets arbejde. Aldrig gik man forgæves, når man søgte hjælp og råd hos dem. Og mere end noget andet styrkede det arbejdsmodet hos sanatoriets arbejdere, at de var sikre på at have alle vennernes forbøn for sanatoriet. Som en kvindelig missionær engang udtrykte det: »Intet under, at sanatoriets arbejde lykkes, for det er båret af bøn.«

Havde det været overordentlig svært for os at forlade Tirukoilur, så opdagede vi, at i denne svære oplevelse havde Gud gemt en velsignelse. Da vi først havde levet os ind i det nye arbejde, så vi, hvor rig denne gerning var. På sanatoriet kom vi i berøring med mange flere slags mennesker, end dem vi havde mødt i Tirukoilur. Og det forunderlige var, at i stedet for, at vi under andre omstændigheder havde været nødt til at gennemrejse hele Indien for at komme i kontakt med dem, så kom de her til os, og vi nøjedes

ikke med et flygtigt møde, men vi kom til at leve sammen med dem i så lang tid, somme tider i årevis, at der blev tid til at lære dem at kende, og de os, så vi kunne vinde deres tillid og fortrolighed og derved langt lettere kunne komme til at tale med dem som ven med ven, også om kristendommen.

Det første problem, man var stillet overfor, var at få sengepladserne fyldt på sanatoriet. Men det løstes hurtigt. Patienterne kom fra alle egne af Indien, helt oppe fra Nordindien, fra Himalaya og fra det aller sydligste, fra vest, især fra Travancore, hvor den store regnmængde skabte frugtbar jordbund for tuberkulosen, og helt ovre fra øst, fra Bagindien, Burma, ja selv fra Kina. Og de kom af alle kaster og tungemål, fra brahminere til pariaer, de kasteløse, og de blev alle behandlet ens. Hvis kastefolkene var velhavende, fik de om muligt en lille pavillon for sig selv, og her havde de deres egne tjenestefolk med og enkelte slægtninge, som kunne passe dem. Ellers blev de indlagt på fællesstuerne, hvor der var plads, uanset hvilken kaste, de tilhørte. Her måtte kastefolkene og pariaerne ligge side om side, endog spise sammen, hvad der var det værste for kastemanden. Alle de forskellige religioner var repræsenteret blandt patienterne. De første år var der flest kristne; men hurtigt blev sanatoriet så kendt, at hinduer og muhammedanere kom i stort antal. Naturligvis talte alle disse forskellige mennesker fra alle dele af Indien forskellige sprog, og på et tidspunkt taltes der 11 forskellige sprog på sanatoriet. Ganske naturligt blev så engelsk det egentlige fællessprog blandt medarbejdere og patienter, selv om det førte til, at der ofte måtte bruges tolk.

Der fandtes blandt patienterne nogle, som var meget rige, store godsejere, kaldet rajaer (småkonger) samt storkøbmænd, industrifolk o. s. v. Alle disse betalte så godt for sig, at vi kunne indlægge fattige patienter på fællesstuerne ganske frit. Vi havde som regel 90 % fripatienter på fællesstuerne.

Selvfølgelig var også den kulturelle forskel stor blandt patienterne. Der fandtes professorer, læger, jurister, politikere, kort sagt mennesker med stor viden og dannelse, og der fandtes dem, der hverken kunne læse eller skrive. Det siger sig selv, at der måtte en fast hånd til at holde sammen på hele denne blandede forsamling,

for at selve lægebehandlingen kunne ske under så rolige forhold, at den kunne have den ønskede virkning. Men efterhånden som min mand vandt patienternes tillid, blev denne side af administrationen lettere. Det var også en stor hjælp, at patienterne som regel blev længere tid, ofte op til et år eller mere på sanatoriet, så at de gamle patienter blev en hjælp til at orientere de nye i forholdene. Men det var alligevel en daglig kamp at få hele livet på sanatoriet til at gå i en rolig gænge.

Der var iblandt vore første patienter en ung brahminkvinde, hvis onkel, en højtstående brahmin, blev hos hende hele den tid, hun var på sanatoriet. En dag bad han om en samtale med min mand. Da de var alene, sagde han meget ophidset: »Dr. Frimodt-Møller, De er en ung mand og ikke ret kendt med indiske forhold. Her har De blandt Deres patienter mange kasterepræsentanter. Og så tror De, at De kan behandle alle ens. Her er vi brahminer, og De behandler os ikke anderledes end de usle pariaer nede på fællesstuerne. Det finder vi os ikke i. Hvis Deres arbejde skal lykkes, må De forandre denne fremgangsmåde.« Min mand svarede ganske roligt: »Om mit arbejde skal lykkes, det råder hverken De eller jeg for; men den forandring i arbejdsmåden, De forlanger, vil ikke finde sted, så længe jeg er her. Vi følger i den Herres fodspor, for hvem alle er lige, både brahmin og paria, og hans eksempel er det, vi prøver at følge.« Brahminen gik krænket bort. Men inden han efter længere tids ophold forlod sanatoriet, kom han igen til min mand og bad om tilgivelse for, hvad han tidligere havde sagt. Han havde nu fulgt livet på sanatoriet og var blevet overbevist om værdien af baggrunden for alt arbejdet der: ønsket om at være alle til virkelig hjælp og støtte. Men selv blandt de kristne kunne rangsforskel gøre sig gældende, smittet som de var af kastevæsenet. Så også der måtte der bruges alvorlige formaninger. Og stedse så vi, hvorledes livet på sanatoriet kunne virke udjævrende på disse forhold.

Min mands forhold til patienterne var oftest udmærket. Ofte hørte jeg dem sige: »Bare vi ser doktorens ansigt, hjælper det!« Men han fordrede ubetinget lydighed over for sine ordrer. Han prøvede at forklare dem, at det var til deres eget bedste. Kunne

nogen gå imod dette og derved bringe uro i livet på sygestuerne, måtte han med virkelig sorg en enkelt gang gå så vidt at bortvise en patient. Men skete det, kunne det hjælpe for lange tider.

Foruden hele det medicinske og administrerende arbejde måtte min mand også påtage sig en præsts arbejde. Midt i sanatoriet lå en lille kirke eller rettere forsamlingsal. Vi kunne nemlig ikke lade den indvie til kirke, fordi vi var nødt til at bruge den både til kirke og underholdningssal, da vi ikke havde andet lokale at samles i. Her mødte alle medarbejdere hver morgen kl. 6,45 til morgenandagt, og her holdtes hver søndag morgengudstjeneste, hvor min mand stod som ordets forkynder. Selv om det krævede tid til forberedelse, var det ham altid en glæde at gøre dette arbejde. Da følte han sig på særlig måde som evangeliets tjener. I sin forkyndelse var han stærkt præget af Søren Kierkegaard, hans store læremester på det religiøse område. Ofte kunne hans tanker måske være for dybe for mange i den menighed, som samledes om ham, men han kunne altid hente så jævne og kendte eksempler fra det daglige liv, at der blev noget for enhver. Det var altid fuldstændig frivilligt, om man ville overvære en gudstjeneste. Det var min mands princip, at ingen religiøs lære måtte påtvinges nogen. Fordi mennesker var nødt til at søge hjælp mod deres lidelser på sanatoriet, skulle de ikke pånødtes en lære, de slet ikke søgte. Derimod skulle der gives dem lejlighed til at høre evangeliet forkyndt så ofte, som det var muligt. Derfor gik der hver lørdag aften indbydelse ud til hver eneste patient til at overvære gudstjenesten søndag morgen. Og vi så med glæde hinduer og muhammedanere komme til vore gudstjenester, mennesker, der kunne sige, at de aldrig havde sat deres ben i en kristen kirke eller hørt det kristne budskab. For min mand var det da en glæde med stor frimodighed at kunne tale positivt om kristendommen; han brugte aldrig at tale negativt om andre religioner, for ham gjaldt det om at prøve at få mennesker til at forstå, hvad kristendom var, og så lade dem selv afgøre, hvad der var det bedste, det de ejede i deres egen religion, eller det vi ejede i kristendommen. Han talte på engelsk, da de allerfleste af tilhørerne kunne følge med på dette sprog. Salmerne blev derimod sunget både på engelsk, tamulsk og telegu.

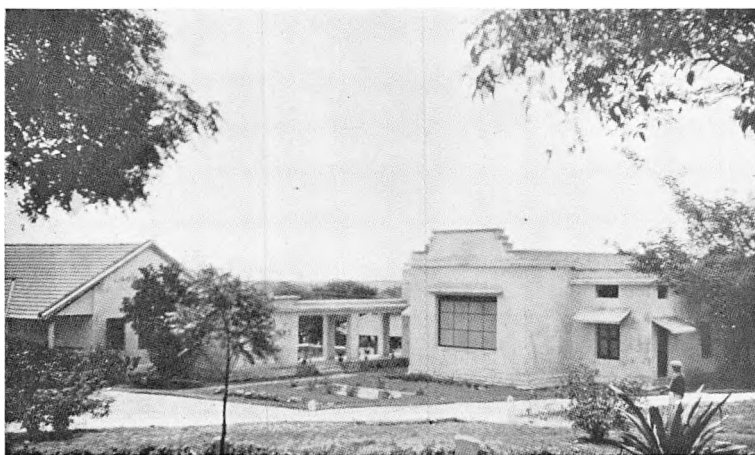
Vi havde lovet at blive ved sanatoriet i 6 måneder eller så længe, krigen varede. Vi havde tænkt os, at den snart måtte holde op. Men som den trak i langdrag, blev det et spørgsmål, hvor længe vi kunne holde ud uden et hjemmeophold. Da jeg i løbet af 1916 fik flere leveranfald, bestemte min mand sig til at anmode sanatoriestyrelsen om tilladelse til at rejse hjem i efteråret 1916. Den fik han, og der blev truffet en ordning, hvorved sanatoriet kunne blive tilset af forskellige kvindelige lægemissionærer efter hinanden. Den første, der skulle træde til, var en amerikansk lægemissionær fra den lutherske mission i Guntur, dr. Kugler. Hun kom op til os nogle dage, før vi skulle rejse, for af min mand at blive sat ind i arbejdet. Da hun den første dag havde gået rundt på sanatoriet med ham, kom hun tilbage stærkt optaget af, hvad hun havde set og hørt, og sagde til mig: »Ved De, at Deres mand har store evner som lærer. Jeg har i de fire timer, jeg har gået rundt med ham, lært mere om tuberkulose end i hele min studietid.« Denne udtalelse blev i årenes løb gentaget af mange.

I juli 1916 lykkedes det os at få skibslejlighed med et engelsk skib fra Colombo til Shanghai. Intet skib ville tage kvinder og børn med til Europa, hverken gennem Middelhavet eller syd om Afrika, så når vi ville hjem, var der ingen anden vej end om ad Kina, Sibirien, Rusland, Finland og Sverige. Vor missionsbestyrelse i Indien gav os tilladelse til at rejse denne vej, men selvfølgelig skulle rejsen gøres så billig som muligt, da det var vanskeligt at få penge ud fra Danmark. En af vore missionærer, frk. Malthe, som også skulle have haft orlov tidligere — vi havde jo været ude i 9 år — rejste med os hjem, hvad der var os en stor hjælp, da vi havde vore to små piger på $4\frac{1}{2}$ og $1\frac{1}{2}$ år at rejse med. Det blev en besværlig, men interessant rejse. Vi oplevede en stærk hede i Singapore havn, hvor vi som de eneste passagerer måtte blive nat-

Udsigt over egnen.

AROGYAVARAM

Operationsafdelingen

Røntgenafdelingen.

En enestue.

ten over om bord på skibet, mens alle køjer blev lukkede, da der skulle tages kul om bord. Men vi turde ikke betale et dyrt hotelophold. Der var en del engelske marinesoldater om bord, og det var med lidt blandede følelser, vi så dem forlade skibet i en engelsk havn sammen med en stor forsyning ammunition, som vi altså, os uafvidende, havde haft med om bord. Heldigvis var dette sket, før vi i Hongkong kom ud for at sejle i halen på en tyfon, som tumlede vort skib rundt som en nøddeskal. Gang på gang krængede skibet, så vi måtte frygte, det ikke ville rette sig op igen. Det var en frygtelig nat, men Gud gav os en forunderlig tryghed midt i det hele. I Shanghai skiftede vi skib og sejlede med et japansk skib til Dairen, hvor vi blev modtaget af D. M. S.s missionærer fra den kinesiske missionsmark. Hr. og fru Waidtløw bød os velkommen i deres hjem. Det slog os straks, hvilken forskel der var på en missionærs hjem i Kina og Indien. Mens vi i Indien for at undgå varmen byggede bungalower uden lofter og højt til taget, så lignede hjemmene i Kina ganske danske hjem. Rummene var ikke ret store. Der var ret lavt til loftet. Møblerne var bragt ud fra Danmark, og der var rigtige kakkellovne til vinterbrug, hvad vi aldrig behøvede på missionsmarken i Indien. Desuden var hele indtrykket af en kinesisk by mærkværdigt gråt i gråt. Ingen lyse livlige farver. Vinduerne var ofte lukket med pap eller papir i stedet for med glas. Den kinesiske kvindes dragt, som vi så den på gaden, var ikke nær så smuk som den indiske sari. På en gang fyldtes vi med taknemmelighed over, at det var i Indien og ikke i Kina, vi havde fået vort arbejde.

Fra Dairen rejste vi til Mukden, hvor dr. Ellerbek tog sig kærligt af os. Min mand rejste en tur til Antung, hvor han besøgte dr. Pedersen, som han i sin tid havde truffet i Edinburgh, og som han da havde håbet skulle blive hans medarbejder i Indien. Efter en uges tid kunne vi rejse til Harbin og derfra med toget gennem Sibirien. I 11 dage rejste vi med dette tog til Petrograd, som Leningrad hed dengang, og det længste ophold undervejs var på 20 minutter. Alt i Sibirien og Rusland var præget af krigen. Soldater med bajonetter tog opstilling i kupédøren, hver gang vi skulle over en bro. Vi kørte i den internationale waggon sammen

med mange forskellige nationaliteter: russere, englændere, kinesere o. s. v. Min mand var i en herrekupé, frk. Malthé, de to små piger og jeg i en damekupé. Ved stationerne skyndte frk. Malthé sig ud på perronen, hvor landsbykoner stod ved små borde og solgte fødevarer. Det var meget billigere at købe disse fremfor at tage vore måltider i spisevognen i toget, og det gjaldt som sagt om at rejse så billigt som muligt. Men frk. Malthé kunne intet russisk, så hun tog, hvad hun ønskede, lukkede pungen op og lod dem selv tage betalingen ud af den. Der blev aldrig givet afgangssignal, toget startede ganske simpelt. Så vi måtte være meget forsigtige med at komme tidsnok op i toget. Engang var det nær gået galt for frk. Malthé, som var så optaget af at handle, at hun først i sidste øjeblik opdagede, at toget var ved at gå. Hun styrtede hen til toget og måtte bogstaveligt smide sig på gulvet i den sidste kupé. Min mand havde en uhyggelig oplevelse i sin kupé. Der var i den to russiske officerer. Da min mand havde været nogen tid borte fra kupeen, opdagede han ved tilbagekomsten, at russerne havde anbragt en lang, flad zinkbeholder under hans mådras i køjen. Han forstod, at det var whisky, de på denne måde havde i sinde at smugle ind i Rusland. Var det blevet opdaget og min mand var blevet beskyldt for at være smugleren, kunne han være kommet i de største vanskeligheder. Han bønfaledt russerne om at tage beholderen væk fra hans køje. De ville først ikke, men da han påberåbte sig ansvaret for hustru og børn, gav de efter og tog beholderen væk.

I Petrograd tog man alle vore papirer fra os. I 8 dage ventede vi forgæves på at få dem udleveret. Hver dag spurgte min mand efter dem, men uden resultat, og det var dyrt at bo på hotellet, skønt de havde givet os et lille værelse med kun to senge højest oppe i den øverste etage. Tilsidst måtte min mand henvende sig i det danske gesandtskab, og så først lykkedes det os at få vore pas og øvrige papirer tilbage.

Den sidste nat i Petrograd fik min mand et så voldsomt anfald af malaria, at det syntes næsten umuligt at rejse videre. Ikke desto mindre lykkedes det ham ved opbydelsen af al sin viljestyrke at få os med vor bagage lempet op i det finske tog, og først da vi var

vel anbragt i kupeen, strakte han sig ud på bænken med en temperatur på ca. 40°. Heldigvis kom vi over den svenske grænse på et tidspunkt, hvor han ingen feber havde, ellers kunne vi være blevet tilbageholdt. Men nu kunne han med sandhed sige, at han ikke fejlede noget. Endelig nåede vi i september til København. Men her brød malariaen så stærkt ud, at min mand måtte indlægges på Diakonissestiftelsen, hvor han måtte blive i 7 uger. Da malaria jo var en ret ukendt sygdom, ville lægerne først konstatere, om det virkelig var malaria, hvorfor de tilbageholdt kininen fra min mand, hvilket forværrede hans tilstand i en sådan grad, at han var døden nær. Da jeg en aften følte mig urolig for ham, tog jeg en ekstra tur derud og fandt ham så svag, at han ikke kunne løfte en finger og var kold helt op til livet. Jeg foreholdt ham, at han måtte forlange at få kinin, men han erklærede, at en patient måtte lyde sin læge, og det var dennes ordre ikke at give ham kinin. Da jeg så, hvor afkræftet han var, lykkedes det mig i min store ængstelse at overtale den vagthavende læge til at give ham kinin. Da jeg så, hvor afkræftet han var, lykkedes det mig i min store ængstelse at overtale den vagthavende læge til at give ham en kininindsprøjtning, og det hjalp øjeblikkeligt. I løbet af en halv time var han igen blevet varm og kunne løfte hovedet. Fra det øjeblik lod man min mand selv overtage ledelsen af den medicinske behandling.

I foråret 1917 blev min mand antaget som kandidat på Vejle-fjord sanatorium under professor Saugmann. Det var endnu ikke bestemt, om han skulle tilbage til sanatoriet i Indien efter vor orlov eller til Tirukoilur. Men for alle eventualiteters skyld ville han uddanne sig så grundigt som muligt i tuberkulosebehandlingen. Hele sommerhalvåret blev han på Vejle-fjord, hvor Saugmann gjorde alt for at gøre opholdet så frugtbringende som muligt for ham.

Efter et års hjemmeophold gjorde vi forsøg på at komme tilbage til Indien, men det var ikke muligt at få nogen skibslejlighed. Min mand brugte så det forlængede hjemmeophold til at holde møder dels for D. M. S. og dels for L. Y. M. Det var i 1918, han kom i forbindelse med lægmandsbevægelsen, og han gjorde sin indflydelse gældende, så den fik Y'et med i sit navn, således at ydre mission fik den store plads i dens arbejde. Under hvert af hans senere

hjemmeophold rejste han derefter meget for L. Y. M. og var tit på disse rejser i følgeskab med greve Joachim Moltke, med hvem han altid bevarede et trygt venskab. På sine møder for D. M. S. fulgtes han ofte med pastor Busch, og dette følgeskab var til gensidig glæde.

Men han benyttede også dette hjemmeophold til at skrive forskellige bøger. Således fik han udgivet bogen »Slægtslivet«. Han havde engang inden vor første udrejse lovet Ricard, at han ville skrive en bog for unge om det seksuelle spørgsmål. Og i en sommerferie på bjergene i Indien havde han skrevet denne bog. Han gik til den med en stærk ansvarsfølelse, og hver eneste sætning blev gennemtænkt, og jeg tør næsten sige gennemlevet. Han havde fra sin tidligste ungdom haft den forestilling, at han ville dø, når han blev 45, så han turde ikke vente længere med at opfylde sit løfte til Ricard, selv om det skulle komme til at koste ham en hårdt tiltrængt ferie og stærk åndelig anspændelse. Det var en stor lettelse, da den var færdig, og det var hans inderlige ønske, at den måtte blive nogen til hjælp, hvad han med stor taknemmelighed ofte fik bekræftet.

I denne tid fik han også skrevet bogen »Indien« med undertitlen »Stillingen på Missionsmarken«. I denne bog gav han en indgående skildring af livet, som det leves i det virkelige Indien, nemlig uden for storbyerne, med de forskellige mennesketyper. Han skildrede hinduismen og de vældige brydninger i det moderne Indien og den kristne missions indsats og samlede det hele i den overbevisning, at stillingen på missionsmarken var den, at der næppe nogensinde tidligere havde været sådanne betingelser for evangeliets forkyndelse for de store folkemasser som nu, idet både kastefolkene og de kasteløse ønskede at spørge og høre, og det med en villighed og en interesse, som man ikke tidligere havde kendt.

Han skildrede også, hvorledes de nye nationale strømninger i Indien også indeholdt store vanskeligheder for missionens arbejde. Man var blevet kritisk over for europæerne, også over for missionærerne. Således stillede der store fordringer til dem, der skulle udsendes som missionærer. »Missionærerne må«, skrev han, »i de unge moderniserede inderes øjne, som de får at gøre med, stå som

disses ligemænd for at kunne have virkelig indflydelse på dem. De må have evnen til at omgås mennesker i dette ords bedste betydning. Dertil kræves først og fremmest den rette åndsbårethed, der er i besiddelse af det tjenersind, der kun fås ved samlivet med Guds ånd.«

Han skrev også bogen »I Mesterens Fodspor«, hvor han gav en levende skildring af sin egen lægegerning i Indien med alle lægemissionens vældige muligheder for at møde det indiske folk med en meget væsentlig side af det kristne evangelium, men fortalte også om alle de vanskeligheder og farer, der møder lægemissionens arbejde. Al lægemission skulle jo gerne være et redeligt forsøg på at gå i Mesterens fodspor, sagde han. Det er på kærlighedens veje, at evangeliet vinder sine sejre. Men jo længere man får lov at arbejde i lægemissionens gerning, desto bedre forstår man, hvor alvorligt det er at drive lægemission. Jo mere lighed, der er mellem lægemissionens arbejdsmåde og Herrens gerning, desto alvorligere og mere ødelæggende er det selvfølgelig, når denne arbejdsmåde mangler præget af Jesu sindelag og Jesu ånd.

En fjerde bog, han skrev i denne periode, var »Sanatoriet ved Madanapalle«, hvori han skildrede sanatoriets opførelse og det daglige arbejde der.

ENDELIG i efteråret 1918 fik vi plads på det første neutrale skib, som fik lov til at sejle over Atlanterhavet til Amerika med lejde fra de krigsførende lande. Det var det norske skib »Stavangerfjord«. Min mand håbede, at når vi først var i Amerika, kunne vi få skibslejlighed videre over det store og stille hav til Indien.

Opholdet hjemme under krigen havde iøvrigt været pekuniært meget vanskeligt for os. Vi var de første, der var kommet hjem under krigstiden, og bestyrelsen havde ikke overvejet nødvendigheden af at sætte missionærlønningerne op. Det var en stadig spekulation at få lønnen til at slå til, men min mand ville ikke stille krav til bestyrelsen om lønforhøjelse. Han var altid meget nøjsom med sin person, og vi slog os igennem med den største sparsommelighed. Kun ganske kort før vor afrejse gik det op for vor sekretær, hvilket pres vi levede under, og alle de senere hjemvendte missionærers løn blev sat op. Vi fik forhøjelsen udbetalt for de tre sidste måneder, ligesom min mand fik honorar for de bøger, han havde skrevet, så vi pludselig stod med en ret stor sum penge til at tage med ud til Indien. Vi håbede for denne at kunne købe et hus på bjergene derude i tilfælde af, at vi igen skulle tilbage til sanatoriet, og dermed mistede retten til at bebo D. M. S.s feriehjem. Vi måtte efterlade vore to ældste børn hjemme, Johannes på 12 år og Ingeborg på 6. De to yngste, Anni på 4½ og Svend Rudolf på 1½ år, måtte vi tage ud på den lange, uvisse rejse.

Inden vor afrejse var der afskedsmøde for os i Kristelig Lægeforening. Her udtalte professor Saugmann, at han ville give min mand det blå stempel som tuberkulosespecialist. Medens min mand var ansat på Vejlefjord, havde Saugmann ved en undersøgelse af min mand fundet, at han havde en hjertefejl, som ville kræve, at han ikke bød sig selv for strengt arbejde. Jeg talte privat med Saugmann om dette og bad om hans råd m. h. t. min mands fremtidige arbejde, om han mente, sanatoriarbejdet ville passe

bedre for ham end arbejdet ved Tirukoilur hospital. Jeg vidste, min mand ville gå derhen, hvor han gjorde bedst fyldest. Saugmann mente absolut, at sanatoriet ville passe bedst for ham, da der ikke ville blive tale om anstrengende køreture på dårlige veje i landdistriktet. For resten erklærede han, at jeg ikke behøvede at ængstes for den påviste hjertefejl; min mand kunne godt blive 80 med den.

Den 30. september 1918 var der udsendelsesmøde i Frue kirke for os og 6 unge damer. Pastor Busch talte over teksten »Sæt andre højere end dig selv«, og min mand talte også fra prædikestolen. Han var som regel påskønnet som taler, men han forbedrede sig også grundigt og under megen bøn om Guds ånds vejledning og hjælp. Han kæmpede bevidst mod trangen til menneskers anerkendelse. Rudolf Frimodt var for ham et forbillede. Han citerede ofte dennes svar til en kvinde, som efter en gudstjeneste udtalte noget om, hvor smuk hans prædiken havde været. »Tak, min gode kone, det har djævelen allerede fortalt mig.« Frimodts billede hang altid sammen med Søren Kierkegaards og professor Lützens over hans skrivebord.

Vor udrejse fandt så sted i oktober 1918. I følge med os rejste 6 unge kvinder ud til missionsmarken i Indien, deriblandt dr. Sofie Dolmer med arbejdet ved hospitalet i Tirukoilur som mål. Min mand blev af bestyrelsen sat til at være leder af hele selskabet og fik ansvaret for alle rejseudgifterne, som man slet ikke kunne beregne, da man ikke anede, hvornår og hvorledes rejsen kunne fortsættes fra Amerika.

Vi rejste så over Sverige til Oslo, hvor vi gik ombord på »Stavangerfjord«. Der var altid fare for miner og undervandsbåde, så vi måtte sejle helt op under Grønlands kyst over til Amerika og så ned langs østkysten til New York. Sejlturen tog os 9 dage, og i al den tid var min mand og jeg ikke af tøjet. Hver dag måtte vi stille på dækket til øvelser med redningsbælter både om børnene og os selv. Og hver aften anbragte vi børnenes tøj således, at de hurtigt kunne komme i det, mens sko og strømper lå i vore lommer.

I Amerika måtte vi vente 6 uger, inden vi kunne få skibslejlighed på et gammelt kinesisk postskib, som via Hawai kunne tage os med til Japan.

Vi var glade for de 6 ugers ophold i Amerika. I Madanapalle var vore nærmeste omgangsvener amerikanske missionærer, og vi følte det af stor værdi at lære deres hjemland at kende og se deres landsmænd i deres eget land. De 5 unge damer blev anbragt på forskellig måde i New York, mens dr. Dolmer og vor lille familie boede hos en søster af mig i Muskegon ved Michigan søen. Her oplevede vi krigens afslutning den 11. november 1918 og så amerikanerne fejre denne begivenhed med noget af store børns løssluppenhed midt i den jublende glæde.

Vort lille rejseselskab samledes i San Francisco ved juletid og holdt jul sammen der. Nytårsaften gik vi ombord på det ikke ret store kinesiske skib. Krigens ophør havde ikke bragt nogen lettelse i de restriktioner, denne havde medført. Vi havde stadig det største besvær med paseftersyn og anden kontrol, så megen tid blev tilbragt på paskontorer, inden vi kom så vidt, at vi kunne få lov til at forlade landet. Vi kunne vække helt opsigt, når vi syv damer med to børn og min mand i spidsen myldrede ind på et kontor. Der måtte tålmodighed, takt og dog bestemthed til for at ordne sagerne; men det lykkedes altid for min mand. Kun een gang var min mand ved at komme galt af sted, idet han, da han blev spurgt om sin alder, i et øjeblik forvirring vendte sig om til mig og spurgte: »Hvor gammel er det, jeg er?« Det lød lidt mistænkeligt.

Vi kom altså ombord og sejlede til Yokohama i Japan. Herfra måtte vi så igen søge videre skibslejlighed, og ved japanske missionærers hjælp lykkedes det os efter en uges ophold i Japan at få plads på et skib til Hongkong. Denne uge blev brugt til at se så meget som muligt uden for store udgifter. Min mand var meget streng m. h. t. vort forbrug af penge. Vi kunne jo aldrig vide, hvor store udgifter, vi kunne blive udsat for, inden vi nåede Indien. Det var ikke frit for, at han kørte de 6 unge damer i stramme tøjler. Men han følte sit ansvar for at skulle føre os godt igennem meget stærkt. Vort indtryk af japanerne var ikke så godt. Der var noget brutalt og rå over dem, og dog viste de samtidig en overordentlig skønhedssans i deres industri. I butikkerne så vi dejlige ting forarbejdet af perlemor, porcelæn og silke. Man kunne nok have lyst til at købe noget af alt dette, men dertil turde vi ikke bruge noget

af vor pengebeholdning. Vi boede på et hotel, som ejedes af en dansk dame. Her oplevede vi et af de små jordskælv, som næsten daglig forekommer i Japan. Jeg stod oppe i vort værelse på 1. sal med de to småbørn. Pludselig begyndte spejlet på kommoden at svaje frem og tilbage, ligesom billederne på væggen. Jeg stod helt uforstående overfor, hvad det var, indtil en af rejsefællerne, som havde opholdt sig nedenunder, kom løbende og spurgte, om jeg havde mærket jordskælvet. For os var det en oplevelse, men japanerne tog det som en dagligdags hændelse. Kort tid efter vort ophold kom det forfærdelige jordskælv, hvorved hele det højedrag, hvorpå vort hotel lå, væltede ned i havet, og store dele af Yokohama blev ødelagt.

Det skib, vi kom med, gjorde ophold i Manilla på Filipinerne. Det var meget interessant at komme i land og få et indtryk af byen, præget af gammelt spansk herredømme. Endnu fandtes der store katolske kirker og klostre; men ellers blev byen mere og mere præget af Amerika. Endelig i februar 1919 nåede vi til Madras efter 5 måneders rejse. Først da modtog vi de fire måneders post, som havde ophobet sig til os.

Nu skulle det altså afgøres, hvor vi skulle hen. Til sanatoriet eller til Tirukoilur. Begge steder ønskede man meget min mand tilbage. Tirukoilur hospital stod uden læge, da min mands efterfølger var blevet nødt til at rejse hjem, og den kvindelige læge, som derefter havde overtaget arbejdet, var blevet syg. Min mand var rede til at gå, hvorhen man ville sende ham, men han bad meget om, at Gud ville føre sin plan igennem med ham. De to bestyrelser mødtes med os på en jernbanestation midtvejs imellem Madanapalle og Tirukoilur. Efter grundige forhandlinger, ført på den venskabeligste måde, blev det bestemt, at min mand igen skulle overtage ledelsen af sanatoriet og Tirukoilur vente med at blive genåbnet, til dr. Dolmer var rede til at overtage ledelsen af det. Vi blev lånt ud til sanatoriet af D. M. S. med et års opsigelse fra begge sider. Men vi stod stadig som D. M. S.s missionærer. Vi kunne ikke tænke os at skulle undvære at stå som den danske menigheds udsendinge. Således ville D. M. S. også helst have det. Men vor løn blev betalt af sanatoriet.

DEN 1. marts 1919 var vi tilbage på sanatoriet. Det var det meste af de to år, vi havde været borte, blevet ledet af dr. Hart, som efter et ophold hjemme i Amerika var blevet rask nok til igen at vende tilbage til Indien. Men hendes eget hospital inde i Madanapalle ventede med længsel på at få hende tilbage. Sanatoriet var stille gået fremad. Nogle flere enepavilloner var blevet bygget og indtægterne derved forøget, men stadig kneb det meget at få pengene til at slå til. Til de daglige udgifter hjalp regeringens og missionernes tilskud foruden patienternes betaling. Men regeringen forbød, at nogle af disse indtægter måtte bruges til kapitaludgifter. Så lige så snart, der skulle anskaffes nyt udstyr eller foretages udvidelser, måtte vi skaffe midlerne dertil ved ekstra gaver eller bede regeringen om nye tilskud. Og der krævedes stadig nye udvidelser og forbedringer. Vandforsyningen var et stadigt problem. Der blev gravet flere og større brønde, men i den tørre tid stod disse altid i fare for at løbe tørre. Gang på gang så det håbløst ud, og gang på gang blev vi hjulpet. Sanatoriet var altid fuldt belagt, og der blev hurtig en lang venteliste på patienter, der ønskede at blive indlagt. Til at begynde med tænkte min mand, at dette ville blive afhjulpet ved, at der blev bygget flere sygestuer, og man derved fik flere sengepladser. Men snart opdagede han, at ventelisterne snarere blev længere; jo mere sanatoriet blev kendt, des flere var der, som ønskede at blive optaget som patienter. Hvad forslog de par hundrede sengepladser mod de millioner af tuberkuløse syge, der fandtes i Indien? Og skønt der hist og her oprettedes mindre sanatorier, blev efterspørgslen efter plads på vort sanatorium dog større og større. Min mand prøvede derfor at vække offentlighedens opmærksomhed over for dette uhyre problem og slog til lyd for, at der skulle bygges sanatorier i alle provinserne; men det var som at tale for døde øren. Trods alle vanskeligheder

gik arbejdet fremad. Medarbejdernes antal voksede, ligesom flere missionsselskaber sluttede sig til.

Men ofte var arbejdet for overvældende for min mand. Lige fra hans tidlige ungdom havde hans nervesystem været svagt. Han kunne overfaldes af en stærk depression, som hæmmede hans arbejdsevne. Hans pligtfølelse holdt ham oppe, så at han passede sit arbejde, men der var ingen arbejdsglæde, og det prægede hans udtryk og holdning, så det let kunne virke som et tryk over hans omgivelser. Han prøvede at kæmpe derimod, men det var, som om han stod kraftesløs over for det. Det varede som regel ikke længe, så lettede det, og så var energien og initiativet der igen. Selvfølgelig var det ikke let for hans omgivelser at forstå dette, og ofte blev det udlagt, som at »doktoren var i dårligt humør«. Han led selv meget derunder og bad meget om, at han måtte blive befriet derfor; men ofte syntes det for ham, at dette var hans torn i kødet, som han skulle bære med tålmodighed. Men det ydmygede ham og førte ham til den daglige bøn om, at Gud ville lade ham forstå, når der var en anden, der kunne gøre arbejdet bedre end han, og da at lade ham være villig til at vige pladsen.

Bortset fra sådanne mismodige perioder var min mand glad og taknemmelig for sit arbejde. Selve det medicinske arbejde interesserede ham stærkt, ligesom det var en rigdom at lære så mange forskellige indiske personligheder at kende. Samarbejdet med vor sanatoriebestyrelse var også en kilde til glæde, og det var en stor fest, når den kom til det årlige bestyrelsesmøde, hvor min mand aflagde beretning om arbejdet og bad om råd m. h. t. dets videre udvikling. Til lige så stor glæde var besøg af de enkelte bestyrelsesmedlemmer, som ofte bragte deres venner med op til sanatoriet for at vise dem dette med en følelse af, at også dette var et arbejde, de havde del i og ansvar for. Der kom også mange andre både officielle og mere private gæster for at se sanatoriet. Det var også en stor begivenhed, da der i febr. 1924 kom forespørgsel, om det ville passe os, at Lord og Lady Willingdon, guvernørpar for Madras præsidentskab, med ekstratog kom op for at se sanatoriet, inden de rejste hjem til England, hvorfra de senere vendte tilbage til Indien som dets vicekonge og vicedronning. De viste stor inter-

esse for alt, hvad de så. Ved en sådan lejlighed viste min mand en rolig og værdig optræden, skønt han ellers i almindelig selskabelig omgang let kunne føle sig genert og derfor kunne være tavs og tilbageholdende, hvilket ofte blev udlagt som tegn på overlegenhed, mens det var det modsatte. Men når han optrådte på embeds vegne, var det helt anderledes, så kunne han gå op i sagen, så han glemte sin egen person. Netop ved den omtalte lejlighed gav denne naturlige myndighed sig et morsomt udslag. Mens vi viste de høje herskaber rundt, var min mand optaget af at forklare guvernøren arbejdet og gjorde det så grundigt, at Lady Willingdon, som var en ret dominerende personlighed, blev lidt utålmodig og spurgte ham, om hun og jeg ikke kunne gå videre til næste punkt på dagsordenen, hvortil min mand ganske roligt, men bestemt, svarede: »Nej, vi må hellere holde os til programmet.« Jeg kunne ikke lade være at more mig over det forbavsende udtryk, der gik hen over Lady Willingdons ansigt. Hun var åbenbart ikke vant til at blive modsagt, men måtte finde sig i min mands afgørelse. Lord Willingdons udtalelser i gæstebogen viste den største påskønnelse af alt, hvad han havde set. Han skrev: »Det glæder mig, at jeg, før jeg rejser, er i stand til personligt at takke dr. Møller for hele dette vidunderlige arbejde, som her er blevet udført for at helbrede den så alvorlige sygdom, som tuberkulosen er. Jeg kan forsikre Dem, at jeg vil gøre alt, hvad jeg formår, for at regeringen i stigende grad interesserer sig for dets vel, og jeg er sikker på, at min efterfølger vil følge dets videre udvikling med den mest levende interesse.«

Hans besøg resulterede i en ekstra gave fra regeringen, hvorved min mand kunne få et længe næret ønske opfyldt, nemlig at få en stor del af junglen ryddet og omdannet til en smuk park, hvor de kvindelige patienter kunne spadsere uden at frygte for at møde mænd, hvilket ville være imod indisk skik.

Det var altid en stor glæde for min mand, når et stykke af junglen kunne komme under kultur. Kun nede i et hjørne af junglen måtte der ikke sløjfes noget af de oprindelige kaktus og tjørnebuske med slyngplanterne henover stengrunden. Det skulle blive stående, for at man kunne sammenligne det nutidige med det, som

engang havde været. I parken blev der anlagt spadsereregange, en naturlig fordybning udgravedes, så at der dannedes en lille sø; de få løvtræer, som fandtes, blev reddede ved, at forrådnelsen standsedes; min mand rensede hulerne, som havde dannet sig i stammerne, desinficerede dem og fyldte dem med cement, en fremgangsmåde, som den øverste forstmand i Madras præsidentskab senere erklærede var en metode, der nu blev anvendt af forstværket til træernes bevarelse, men som min mand selv havde fundet på. Det var hans lyst at lave veje gennem det ufremkommelige terræn, at bevare, hvad der var af værdi af det bestående, men også at opdyrke ny jord. Således tog han med stor iver fat på et nyt foretagende efter vort første hjemmeophold.

Han havde af en dansk ven, forpagter Krarup, Eskildstrup, fået 500 kr. til at anvende sådan, som han selv fandt for godt. Han brugte disse til at rydde et stykke jungle og anlægge en køkkenhave på et sted, hvor der i regntiden løb en lille bæk. Vandet styrte da gennem junglen, uden at der blev draget nytte af det. Nu blev der gravet brønde, som kunne opsamle vandet, og hvorfra det så i den tørre tid kunne hejses op til en sådan højde, at det kunne overrisle den nyanlagte køkkenhave, som efter japansk mønster var anlagt i terrasser, for at hele det skrånende stykke jord kunne blive udnyttet. Det havde han lært på vor rejse i Japan, hvor klippesiderne netop var udhugget i terrasser, hvor der så kunne foretages beplantning. Opdyrkningen af dette unyttige stykke jungle lykkedes over al forventning. Engelske og indiske grøntsager trivedes udmærket. Der voksede gulerødder, knudekål, bønner, tomater og ærter, foruden indiske grøntsager og frugter: Appelsiner, figner, kokusnødder, papayas og guavas. Det var et så sjældent syn, at folk kom langvejs fra for at se underet.

Lidt efter lidt forandredes hele sanatoriets udseende. Bygningerne, som før lå på den nøgne klippegrund, blev nu omgivet af nyplantede træer og blomsterbede. Det var min mands ønske, ved at gøre omgivelserne så kønne som muligt at udvikle patienternes skønhedssans og tage deres tanker væk fra deres sygdom. Erfaringen lærte ham, hvilke træer, der bedst trivedes på sanatoriets jord, og disse blev så plantet overalt i huller, som var blevet gravet gen-

nem stenlaget ned til muldjorden. Om eftermiddagen, når det medicinske arbejde var forbi, var min mand altid på vandring over sanatoriegrunden sammen med forvalteren for med ham at gennemgå planerne for alt dette udenomsarbejde. Overalt blev der anlagt nye veje for at lette færdselen og skabe bekvemme spadsereture for patienterne. Han var i ordets bogstavelige forstand en banebryder.

Skønt der efterhånden var kommet en langt større medarbejderstab, savnedes der alligevel endnu en europæisk læge. I 1921 kom dr. Johs. Gravesen ud til sanatoriet som min mands hjælper. Inden han kom, måtte der bygges en bungalow til ham. Da sanatoriet på det tidspunkt ikke havde den fornødne kapital, lånte bestyrelsen pengene af en indisk købmand mod en passende renteafgift. Efter nogen tids forløb ønskede denne mand lånet tilbagebetalt. Det satte sanatoriet i stor forlegenhed. Ingen af missionerne var i stand til at skaffe den omtalte sum. Det var een af de situationer, hvor vi mærkede de vanskeligheder, der var ved ikke at have et enkelt missionsselskab stående bag os med det udelte ansvar for arbejdet. Vi vidste, at vor bestyrelse sammen med os bad Gud om at hjælpe os gennem denne vanskelighed. Men menneskelig set var der ingen udvej. En aften talte vi spøgende med hinanden om, at nu ville det være rart, om man havde haft en rig slægtning hjemme i Danmark, til hvem man kunne henvende sig og bede om hjælp i dette specielle tilfælde. Næste dag var det Danmarkspostdag. Der kom da et brev fra en sagfører i Danmark, som meddelte, at en kusine til min mand var død og i sit testamente havde bestemt, at en sum penge skulle gives til min mands arbejde til at anvende, som han selv fandt for godt, og denne sum var netop, hvad vi i dette øjeblik stod og savnede. Atter et eksempel på en forunderlig Guds bønghørelse.

Dr. Gravesens komme blev en stor hjælp i det medicinske arbejde. Han havde specielt uddannelse i den kirurgiske side af behandlingen, hvorfor man nu kunne anvende denne mere end tidligere.

I foråret 1921 mistede vi vor lille dreng på 4 år efter kun 2 dages sygdom. Det var et forfærdeligt slag for os. Vi prøvede af et

ærligt hjerte at sige: »Herren gav, Herren tog, Herrens navn være lovet«; men det ville ikke rigtigt lykkes. Min mand elskede børn, og vore egne børn var Guds største gave til os. Og fordi vi vidste, at om ikke mange år skulle vi skilles fra dem, når de måtte hjem til Danmark for skolegangens skyld, blev samlivet med dem måske endnu mere intenst, end det ellers ville være blevet. Så meget mere følte tomheden, da lille Svend Rudolf blev taget fra os. Det tog ligefrem legemligt på os. Det næste år blev også på andre måder et svært år for min mand, så måske dette var medvirkende til, at han blev syg i sommeren 1922. Han fandt en så stærk sukkerreaktion hos sig selv, at han måtte tro, at han var blevet angrebet af sukkersyge. Den mest videnskabelige undersøgelse af denne kunne ikke foretages i Indien på det tidspunkt, så det blev bestemt, at han skulle rejse hjem et år før den normale orlovstid. Dr. Gravesen var der til at overtage ledelsen af sanatoriet.

Det var med vemod, vi rejste fra Indien, ikke sikre på, at vi kunne vende tilbage. Da min mand efter vor hjemkomst kom under en specialists behandling, viste det sig, at det heldigvis ikke var den egentlige sukkersyge, han led af. Imidlertid havde sanatoriebestyrelsen under forudsætning af, at min mands helbred måske ville hindre ham i at kunne fortsætte arbejdet som overlæge ved sanatoriet, bedt dr. Gravesen om at overtage stillingen som sådan. Han havde ellers kun lovet at blive der 5 år. Det var en skuffelse for min mand at få dette bud. Han følte det som en ydmygelse; men han kom igennem det uden bitterhed. Han sagde: »Nu skal det vise sig, om den bøn, jeg daglig har bedt, var ærlig ment, nemlig, at jeg, når der kom en, som kunne varetage gerningen bedre end jeg, at jeg da måtte være villig til at gå.«

Og Gud hjalp ham til det. D. M. S.s bestyrelse så ham med glæde vende tilbage til Tirukoilur til samarbejdet med dr. Dolmer, og dette forberedte han sig så til. Men det viste sig ikke at være Guds plan. Professor Saugmann døde, og Vejlefjord sanatorium bad dr. Gravesen komme tilbage dertil som hans efterfølger. Dette tilbud tog Gravesen imod, og sanatoriebestyrelsen bad så min mand indtrængende om at komme tilbage. Da min mand i hele denne sag først og fremmest havde søgt at se den som en sag mel-

lem Gud og ham, tog han også imod dette som Guds plan med ham og sagde derfor ja til straks at rejse ud til sanatoriet for at sætte dr. Gravesen fri.

I august 1923 vendte vi så tilbage til sanatoriet og fik en god modtagelse af alle derude. For min mand blev denne sag en bekræftelse på, at Gud havde en bestemt plan med hans liv, og at det kun gjaldt om helt at være villig til at lade Ham føre den igennem. Denne gang rejste vi ud uden nogen af vore børn med os. Og selv om vi var forberedt på, at dette ville ske engang, var det forfærdelig svært for os. Men desto mere kunne vi helt koncentrere os om arbejdet. Det var også underligt at se, som dette gik fremad. Både indadtil og udadtil voksede sanatoriets indflydelse. Min mands helbred holdt, og større og større opgaver lagdes hen til ham. Han blev formand for den kristne lægeforening, som dannedes i Indien, medlem af bestyrelsen for lægeskolen i Vellore, det andet store missionsfællesforetagende, som var begyndt i Indien næsten samtidig med sanatoriet, og senere dennes formand.

Sanatoriet var i stadig vækst; men de økonomiske vanskeligheder var stadig store. Regeringens påskønnelse af dets arbejde viste sig på mange måder, også ved stadig større tilskud; men selv med disse kunne det knibe at komme igennem. Ved forbedringer på forskellig måde havde sanatoriet under en af vore orlov pådraget sig en gæld, som tyngede stærkt. På dette tidspunkt kom vi i forbindelse med en kvindelig, amerikansk missionær, Mrs. Lee, som var leder af en missionsskole i Calcutta. Hun var en af disse kristne personligheder, som man kun møder få af i livet og som altid får betydning for de mennesker, som kommer i berøring med dem. Det var hende og hendes mand, som ved et jordskælv i Himalaja mistede deres 6 børn. Men i stedet for at knuse dem, hjalp denne oplevelse dem ind i et så helstøbt gudsforhold, at hele deres liv i sandhed blev en gudstjeneste. Efter hendes mands død fortsatte Mrs. Lee arbejdet alene og gjorde det med en sådan dygtighed, at hendes skole blev en af de største missionsskoler i hele Nordinien. Hendes søn, der var uddannet til læge i Amerika, kom i forbindelse med min mand og ønskede at blive hans medarbejder ved

En fællesafdeling.

MISSIONSHOSPITALET I TIRUKOILUR

Operationsafdelingen.

Et kig ind i en af fællesstuerne.

En kirurgisk afdeling med 16 enkeltværelser for operationspatienter.

sanatoriet. Han blev også antaget, og Mrs. Lee overgav derpå sanatoriet en sum på 30.000 rupier, det samme som 45.000 kroner, som var blevet givet til det missionsarbejde, som hendes søn ville påbegynde. Det var med undren og stor taknemmelighed, vi modtog denne gave, da denne ville klare hele gælden, som sanatoriet havde pådraget sig. Men nu havde Mrs. Lee ladet gaven følge af den betingelse, at intet af den måtte bruges til at afbetale gæld med. Det havde hele hendes og hendes mands liv været deres princip aldrig at gøre gæld, hverken i deres private liv eller i deres arbejde, og hun bad os så mindeligt om at gøre dette princip til vort. Min mand kunne svare hende, at m. h. t. privat ikke at gøre gæld, var det let for os at love det. Vi havde heller ikke nogen sinde i vort private liv gjort gæld, og han ville love hende, at så længe han stod som leder af sanatoriet, ville han fra nu af sætte sin stilling ind på, at heller ikke sanatoriet gjorde gæld. Til vor store glæde, og jeg tør sige undren, lykkedes det i løbet af et par år at få hele sanatoriets gæld afbetalt uden at røre en øre af Mrs. Lees penge, som alle kunne anvendes til udvidelse og forbedring af arbejdet.

Også en anden stor forbedring kunne vi takke Mrs. Lee for. I mange år måtte vi nøjes med at bruge almindelige staldlygter til belysning på sanatoriet. Da alle sygestuer var åbne, var det den eneste slags lamper, vi kunne bruge. Det var derfor vort store ønske at kunne få elektricitet indlagt, men det kunne kun ske ved at få vort eget elektricitetsværk, og hvor skulle vi få penge fra til det? Mrs. Lee så betydningen af dette, som også ville kunne gøre en stor forandring i selve lægebehandlingen, idet vi da kunne anvende både røntgenapparater og lysbehandling. Hun skrev hjem til en af sine missionsvenner i Amerika, som havde flere oliekilder på sin ejendom, og spurgte om ikke hun ville give indtægten af en af disse oliekilder til dette bestemte formål. Det gik vedkommende dame ind på, og det lykkedes os ved denne gave og ved regeringens hjælp at få elektricitetsværket bygget og belysningsanlægget over hele sanatoriet i orden. Det var en af de store dage på sanatoriet, da vi i stort optog og med Mrs. Lee og os i spidsen gik rundt og tændte lyset overalt på sanatoriet. Det forandrede hele

livet for os, og det gav et stort opsving i hele det medicinske arbejde. Både Madrasregeringen og regeringen fra andre indiske stater søgte råd og hjælp hos min mand vedrørende kampen mod tuberkulosen. Hertil hjalp også, at der ofte kom videnskabelige artikler om behandlingen af tuberkulose i de medicinske tidsskrifter, skrevet af min mand og hans medarbejdere ved sanatoriet.

I årenes løb fik min mand nemlig flere udmærkede medarbejdere. I 1922 var den unge, indiske læge, dr. B. V. Benjamins, blevet knyttet til sanatoriet, og han blev min mand en uvurderlig hjælp i arbejdet, dygtig og pligtstro, som han var, og en oprigtig kristen tilhørende den syriske kirke.

På en ganske særlig måde fik vi også en anden ualmindelig dygtig medarbejder. Ved juletid i 1923 kom der til os som patient en ung, engelsk teolog, Mr. R. M. Barton. Han var udsendt af det engelske missionselskab, S. P. G., til at være den indiske biskop Azariahs medleder af en skole til uddannelse af indiske præster. Men mens han forberedte sig hertil ved at studere telegu, blev han angrebet af tuberkulose og blev af biskop Azariah sendt op til sanatoriet. Han viste sig at være ret hårdt angrebet, men efter ankomsten til sanatoriet blev han feberfri og kunne færdes oppe. Efter nogen tids forløb, hvori han havde set, at min mand måtte udføre det meste af laboratoriarbejdet selv, tilbød han at hjælpe til med dette arbejde. Skønt min mand i høj grad trængte til hjælp på dette punkt, undgik han et direkte svar på Bartons tilbud, idet han tænkte, at en sådan ung præst umuligt kunne kende noget til laboratoriarbejde. Ved at tale mere med ham, fik han at vide, at han havde været med i den første verdenskrig som frivillig, 17 år gammel. Han havde meldt sig til hospitalsarbejde og var blevet anbragt som arbejder ved et laboratorium. Her havde han vist en sådan dygtighed og interesse for arbejdet, at den øverste læge havde uddannet ham til at udføre det mest ansvarsfulde af arbejdet således, at han blev sat til leder af et stort feltlaboratorium i Italien, hvor der var en mængde tropiske sygdomme af samme slags, som fandtes i Indien. Efter at have hørt dette tog min mand med stor taknemmelighed mod hans tilbudte hjælp, som viste sig at blive af stor betydning i arbejdet. Samtidig var han også villig

til engang imellem at tage gudstjenesten om søndagen. Da han var så rask, at han kunne udskrives, anmodede sanatoriestyrelsen biskoppen om, vi ikke måtte beholde Mr. Barton som medarbejder ved sanatoriet. Til at begynde med afslog biskoppen dette; men da Kristelig Lægeforening i Indien som sådan anmodede om det samme med den motivering, at han kunne gøre en stor indsats i hele lægemissionsarbejdet ved at uddanne laboratorieassistenter til missionshospitalerne over hele Indien, gav biskoppen sit samtykke til det, og Mr. Barton blev ansat og lønnet som forstander for sanatoriets laboratorium. Samtidigt kunne han frivilligt arbejde som præst ved sanatoriet. Der havde flere gange været rejst det spørgsmål, om det ikke ville være gavnligt, om der ansattes en anden missionær ved sanatoriet til at hjælpe med ved det evangeliserende arbejde. Det havde min mand sat sig imod med den begrundelse, at der, hvor der var så mange kristne medarbejdere og patienter, med hvem de ikke-kristne kom i berøring, ville det være enhver af disses ansvar, at evangeliet blev forkyndt i ord og gerning. Ingen af os skulle kunne vise dette ansvar fra os med den undskyldning, at der var ansat en mand, hvis specielle ansvar dette var. Alligevel savnede vi en præst. Vi var afhængige af de forskellige missionærers besøg på sanatoriet m. h. t. altergang og dåb. Min mand havde af den grund ofte tænkt på at bede om at blive ordineret under et hjemmeophold. Han håbede at ville kunne bestå en bispeeksamen, da han med stor interesse havde læst både dogmatik og kirkehistorie, og han kunne læse Det nye Testamente på græsk; men det var ikke blevet til noget. Ved Mr. Bartons ansættelse som laboratorieforsker fik vi den præst, vi savnede, men stadig som den frivillige ordets forkynder, der kun blev lønnet for sit medicinske arbejde. Min mand kunne ikke se dette andet end som en bekræftelse på hans principps rigtighed; men også som en stor Guds gave. Han blev ordineret i maj 1925, og nu blev der holdt altergangsgudstjeneste hver søndag morgen, ligesom de syge, som ønskede at komme til alters, men ikke kunne gå ud til kirken, fik nadveren på sygestuerne. Vi fik nu vor egen kirkebog, hvori medarbejdernes børn blev indført, når de blev døbt. Vi fik en endnu stærkere følelse af, at vi var en menighed, hvor fælles-

skabsfølelsen var stærk, skønt vi tilhørte alle de forskellige kirkesamfund inden for den protestantiske kirke. Alle forskelligheder faldt bort under den stærke enhedsfølelse. Ved siden af den engelske gudstjeneste holdtes der nu også hver søndag morgen en telegudstjeneste for dem, der ikke forstod engelsk.

Også et andet savn fik vi afhjulpet i disse år. Vi oplevede gang på gang, at fattige patienter, der var udkrevet fra sanatoriet, kom op til os i bungalowen og bad, om de dog ikke måtte blive ved sanatoriet, de ville gøre et hvilket som helst arbejde, bare de måtte blive. Vi anbragte så mange som muligt af disse i sanatoriets arbejde, men det var umuligt at finde passende arbejde til dem alle. Vi begyndte så at planlægge nyt arbejde for sådanne forhenværende patienter uafhængigt af sanatoriet. Ved private gaver fra danske og indiske venner lykkedes det os i 1921 at købe et stykke jord i sanatoriets umiddelbare nærhed. På dette byggede vi små billige huse, tarvelige, men hygiejniske og forsvarlige, hvor disse ekspatienter fik lov at bo og fik tildelt arbejde passende for dem. Det begyndte ganske småt med et væveri, som blev åbnet i 1922; der blev vævet håndklæder, viskestykker og sengebånd til brug for sanatoriet. Senere knyttedes mange andre slags arbejder dertil: Havebrug, trykkeri og bogbinderi, skrædderi og så videre. Og til sidst i 1933 også en butik, der blev drevet som en slags brugsforening. Denne fik to formål, både at give arbejde til ekspatienterne og samtidig at holde priserne nede på alle de nødvendighedsartikler, som både patienter og medarbejdere havde brug for. Ellers benyttede forskellige købmænd sig af sanatoriets trang til disse ting, bosatte sig lige uden for sanatoriet og forlangte ublu priser for deres varer. Denne butik, som begyndte helt i det små, udviklede sig til et stort foretagende, hvor man kunne få alt, hvad man havde brug for fra de almindelige fødemidler til henkogte sager, beklædningsgenstande, husgeråd, skrivematerialer og bøger, bl. a. bibler og salmebøger. Der blev ikke taget højere priser, end hvad der måtte til, for at arbejderne kunne få deres løn, og efterhånden beskæftigede den ca. 10 ekspatienter. Den fik dette store opsving, da Mr. Barton, selv forhenværende patient, blev leder af hele kolonien, som vi kaldte dette foretagende. Vi var de første

i Indien, der fik et sådant arbejde sat i gang i forbindelse med et sanatorium.

I 1927 var vort røntgenapparat blev taget i brug. I et par år havde vi haft det stående som en gave fra dr. Ida Scudder, leder af lægeskolen i Vellore, og hendes gode ven, Miss Dodd, som begge havde besøgt os i 1923 i Danmark. Men først i 1927 havde vi fået den nødvendige bygning dertil. Det var nu med ganske anderledes fast grund under fødderne, at det kirurgiske arbejde kunne foregå. Senere fulgte så lysbehandling med i en selvstændig bygning, som blev skænket os af Madras politi til minde om en afholdt direktør. Efter at dr. Benjamin havde været på studieophold i England, Danmark og Amerika, hvor han særlig havde sat sig ind i den nyeste kirurgiske behandling af tuberkulose, fik vi bygget en ny stor, kirurgisk afdeling med operationsstue og flere sygestuer, hvor operationspatienterne blev indlagt, til operationen var overstået, og de var i stand til at vende tilbage til den sædvanlige sygestue. Det betød en stor fremgang i arbejdet, men krævede også en forøgelse af medarbejderstaben. Det var imidlertid ikke længere så vanskeligt at få medarbejdere. Man havde opdaget, at man snarere var sikrere for smitte af tuberkulose inden for end uden for sanatoriet.

I mange år havde det, som tidligere omtalt, været en stor vanskelighed at få en tilstrækkelig vandforsyning. Vi gravede nye brønde, store og kostbare, men hver gang vi kom til den tørre tid, svandt vandmængden sådan ind, at det næsten var umuligt at skaffe det nødvendige minimum af vand. Gang på gang stod vi over for muligheden af at måtte opgive at have sanatoriet på dette sted, som ellers var helt ideelt med hensyn til beliggenhed og klima. Men hver gang viste det sig, at der netop blev så meget vand tilbage, at vi med streng rationering kunne holde arbejdet gående. Regeringen hjalp os ved at ekspropriere en brønd, der ejedes af en nærliggende landsby, som så til gengæld fik et stykke land, hvor man havde konstateret vand i grunden. Endelig sendte regeringen os en ingeniør op, som havde den evne at kunne finde skjulte vandkilder. Det lykkedes ham ved særlige instrumenter at påvise, at der i udkanten af sanatoriet var et sted, hvor der fandtes

vand i undergrunden. Regeringen lånte os et brøndbor, og da vi nåede ned i en dybde af over 100 m, piblede vandet op. Vi fik nu anbragt en elektrisk pumpe, og stor var vor glæde, da vi uden vanskeligheder hver dag kunne pumpe så store vandmængder op, at vi havde rigeligt til vort forbrug, også til den nødvendige vanding af træer og blomster. Skyggefulde træer voksede op, blomsterbede med springvand i blev fremtryllet mange steder til stor glæde for alle, ikke mindst for min mand selv, som nu havde virkelig gjort mange af sine planer til sanatoriets forskønnelse.

På sanatoriet blev julen årets største fest. Det blev en fest, som alle på sanatoriet, patienter som stab, tog del i med hele deres hjerte. På en ganske særlig måde blev evangeliet bragt hver eneste een ind på livet. Selve juleaften samledes alle nede foran vores lille kirke. Der blev sunget julesalmer, og juleevangeliet blev læst på flere af de indiske sprog, og til sidst talte min mand på engelsk om julens betydning. Een jul talte han om Guds fred som julens gave. Dette gjorde et så stærkt indtryk på en ung brahmin, at han kom til min mand og bad ham undervise sig i kristendom. Med tak til Gud tog min mand denne opgave op og læste hele Johannes-evangeliet med ham. Den unge mand var meget optaget af, hvad han hørte; men desværre tabte vi kontakten med ham efter hans bortrejse fra sanatoriet, så vi fik ikke at vide, hvordan livet formede sig for ham.

En anden ung brahmin, der i lang tid var patient hos os, blev efter sin udskrivning boende i kolonien som arbejder dér og kom efter et par års forløb til os og bad om dåb. Vi havde håbet i ham at få en varm, kristen medarbejder, men desværre fik han tilbagefald og levede kun kort tid efter sin dåb.

En stor oplevelse havde vi med hele vor lavere stab. Vi havde på sanatoriet en hel flok rengøringsarbejdere. De kaldtes »sweepers«, fejere. De var alle hinduer og hørte til de såkaldte kaste-løse. Engang da vi havde besøg af en amerikansk missionær fra Nordindien, fortalte han om en vækkelse, de havde oplevet i hans mission blandt sådanne arbejdere, så at de alle var blevet kristne. Dette rørte ved min mands samvittighed, og han forstod, at her var der en opgave, han havde forsømt. Han kaldte så dem alle

sammen til et møde. De boede alle på sanatoriets grund, men havde en lille by for sig selv ved udkanten af sanatoriet. Min mand var ofte blevet kaldt ned til deres lille landsby for at standse strid og uro blandt dem. Dette skyldtes især deres nydelse af indisk toddy, en slags brændevin lavet af palmesaft. Da de var blevet samlet, talte min mand til dem. Han indrømmede, at han følte sig i gæld til dem. Han havde nok hjulpet dem til arbejde og forholdsvis gode kår, men een ting havde han ikke ladet dem få del i, og det var det, der var det dyreste for os, nemlig kristendommen. Nu ville han prøve at gøre sin uret god. Han tilbød dem at få regelmæssig undervisning i kristendom på deres eget sprog. Hvis de så engang selv skulle ønske at blive kristne, så kunne de udtale ønsket om at blive døbt, og det skulle de få lov til. Det ville i det ydre ikke forandre deres kår ved sanatoriet, lønnen ville blive ved med at være den samme, og der ville slet ikke blive gjort forskel på dem, der blev døbt, og dem, der forblev ved deres gamle religion. Alt skulle være absolut frivilligt.

Hele flokken tog imod tilbudet om at blive undervist. Flere af vores egen stab tog del i undervisningen, og vi fik hjælp af den amerikanske mission i Madanapalle. Mens dette stod på, havde vi vor hjemmearbejd, men da vi vendte tilbage, tog min mand straks del i undervisningen. Een gang om ugen samledes han med dem og talte til dem. Desværre kunne han ikke gøre det på telegu, men en af vore ældste medarbejdere, Mr. Jared, vor regnskabsfører, der var en oprigtig, varm kristen, var hans tolk. Han var så indlevet med min mands tankegang ved at høre min mand prædike i så mange år, at han virkelig kunne gengive min mands tale klart og forståeligt. Da tiden var inde, blev de spurgt, om de ville døbes, og det ville de alle undtagen een mand, der havde to koner og ikke ville opgive nogen af dem. Så kom den store dag, hvor vi samledes til dåb. 80 mænd, kvinder og børn blev døbt og fik nye bibelske navne, som de selv valgte. Det var deres eget ønske med disse navne, da dem, de havde, mest var hedske gudenavne, og dem ville de ikke beholde. Mr. Barton og den amerikanske missionær døbt dem, og vi fulgte handlingen i bøn. Siden lærte en del af mændene at læse og fik så deres bibel.

Det bedste var, at det forandrede livet nede i deres landsby. Nu hørtes ikke længere støjen ved deres slagsmål, og deres arbejde blandt patienterne fik et andet præg. Det gav sig så tydeligt til kende, at vore hindupatienter udtalte deres forundring derover. Således havde vi fået en medarbejderskare, der fik virkelig betydning for hele det missionerende arbejde.

Da vi kom tilbage efter vor første orlov i marts 1919, fandt vi, at min mands vikar, dr. Hart, havde begyndt en lille skole for vore medarbejderes børn. Det glædede os meget. Det var et ønske, vi havde haft lige fra begyndelsen, at det skulle lykkes at give børnene på sanatoriets grund mulighed for at få en forsvarlig skoleundervisning. Den nærmeste skole ved sanatoriet var en amerikansk missionsskole inde i Madanapalle. Hvis vore medarbejderes børn skulle søge den, betød det, at de skulle gå en dansk mil frem og tilbage i den stærke varme. Det turde vi ikke opfordre dem til. Men nu havde dr. Hart altså haft den gode tanke at begynde en skole på selve sanatoriets grund. Der var sat et lille hus til side til dette brug, og en af vore sygeplejeres kone, der selv havde gået den elementære skole igennem, var gået ind på at være lærerinde ved skolen. Der var kun 12 børn til at begynde med, og dog kneb det for den unge kone, uuddannet og uøvet som hun var, at magte undervisningen, der måtte foregå, medens hun bar sin egen lille søn på hoften. Men begyndelsen var gjort, og med glæde tog vi fat på denne nye opgave. Ganske naturligt blev det mig som gammel lærerinde, der særligt måtte tage mig af den. Efter en tids forløb lykkedes det at finde en ny lærerinde. Det var en ung pige, der havde været patient på sanatoriet, men nu var så rask, at min mand erklærede hende for smittefri. Hun havde gennemgået 1½ års seminarieuddannelse efter sin studentereksamen, men havde måttet afbryde studierne, da hun blev angrebet af tuberkulose. Hun var kristen og meget velbegavet. Det varede ikke længe, før elevantallet voksede, så at en ny skolebygning blev nødvendig. Fra nogle private venner i Danmark fik vi nogle penge til hjælp til en sådan, regeringen gav også et tilskud og nogle velhavende patienter, der overværede en skoleafslutning, gav os ligeledes en god gave dertil. Da den nye skole med tre gode værelser stod fæ-

dig, blev den hurtigt fyldt og to nye veluddannede lærerinder blev føjet til lærerstaben.

Skolen blev anerkendt af regeringen og modtog så et årligt tilskud af denne. Hvert år besøgte regeringens skoletilsynsmand vor skole, eksaminerede børnene og skrev et meget rosende vidnesbyrd om dens høje standard, der særlig skyldtes den unge, ledende lærerindes energi og dygtighed. Selvfølgelig blev der hver dag undervist i kristendomskundskab, så at børnene fik en kristen skoleopdragelse, selv de, hvis forældre ikke var kristne, men som for de flestes vedkommende blev det i årenes løb.

Endnu et led føjedes til denne omsorg for børnene. Det viste sig, at det var vanskeligt at få de større børn til at komme regelmæssigt i skole. Vi opdagede, at grunden til dette var, at de ofte måtte blive hjemme for at passe deres små søskende, når begge forældre gik til arbejde på sanatoriet. For at afhjælpe dette, fik vi oprettet en lille børnehave. Ved vore venners hjælp derhjemme fik vi bygget en lille hytte til dette brug og en ung sygeplejerske ansat til hjælp. Hver morgen bragte så mødrene, når de gik til deres arbejde, deres små børn til børnehaven, hvor de blev plejet og underholdt, indtil de større børn efter skoletid kom og hentede dem hjem. Denne ordning gav det ønskede resultat, at de større børns skolegang blev meget mere regelmæssig.

Da vi i 1939 forlod sanatoriet, var der godt 100 børn i skolen, og den var i stadig vækst både hvad elevantal og klasser angik.

THE MINISTRY OF HEALING

(Helbredelsens tjeneste)

MERE og mere voksede kendskabet til sanatoriet. Regeringen, såvel som missionselskaber, der ville begynde et tuberkulosearbejde, sendte deres arbejdere til sanatoriet for at se arbejdet der og hente råd og vejledning til påbegyndelsen af deres eget. Som formand for Kristelig Lægeforening for Indien kom min mand i personlig berøring med lægemissionærer fra hele Indien, ligesom han havde et nært samarbejde med denne forenings sekretær, en kvindelig, amerikansk lægemissionær, dr. B. C. Oliver, der med stor energi og interesse gik op i sit arbejde. Sammen med hende skrev min mand bogen: »The Ministry of Healing«, hvori han fremsatte sit syn på lægemissionens opgave og berettigelse som en direkte part af evangeliets forkyndelse.

Denne bog blev udgivet som en håndbog for den kristelige lægeforening. Den gav en detaljeret oversigt over situationen i Indien helbredsmæssigt, en oversigt over lægehjælp, hospitaler, sanatorier og poliklinikker, hvad der indtil nu var blevet udrettet, og hvilke krav der stilles til læger, til uddannelse og til institutioner. Spørgsmålet om præventiv medicin og social hygiejne blev omhyggeligt behandlet.

Gennem alle årene som læge havde min mand både i Danmark og Indien arbejdet med spørgsmålet om lægemissionens principper og opgave, og han har behandlet det i en række artikler, pjecer og bøger lige siden 1907, da der blev udgivet et foredrag, som han havde holdt på Kristelig Lægeforenings årsmøde, og som han kaldte: Lægmissionens principper og praxis, — og lige til de seneste år, således f. eks. i hans bog: »Evangeliets Forkyndelse i Indien«, som udkom i 1935. Her har han i et afsnit af bogen meget indgående behandlet lægemissionens stilling og problemer.

Lægmissionen står på skillevejen, hævdede han. Den vil næppe vare i den nuværende form mere end een eller to generationer til.

Den gamle opfattelse var, at der skulle drives lægemission, enten fordi den støttede andre former for mission, eller fordi man ønskede at bringe lægelig hjælp, hvor der ingen hjælp var eller kun i utilstrækkelig grad.

Min mands opfattelse var, at nødvendigheden af lægemission hviler på et langt dybere grundlag. Hvis man virkelig forstår lægemissionens kald, så erkender man også, at den — under hvilke betingelser og forhold den end øves — udføres som et udtryk for den »ministry of healing«, på dansk nærmest den »helbredelsens tjeneste«, som Kristus selv havde lært sin kirke, at den skulle have som et væsentligt led af dens liv og vidnesbyrd. Uden en virkelig forståelse af »the ministry of healing« er det ikke muligt at se den fulde betydning af at fortsætte lægemissionens arbejde under de forhåndenværende betingelser i Indien eller andetsteds.

»The ministry of healing« er udtryk for en alvorlig stræben efter at nærme sig den syge med den samme hensigt og på samme måde, som Kristus gjorde, idet han derigennem viste sin himmelske Faders sind og kærlighed over for mennesker. The ministry of healing skulle være en afsløring af Guds kærlighed til os.

Kristus anvendte aldrig sin helbredergerning som en slags metode eller lejlighed til at få fat på mennesker for at prædike for dem, eller for at vinde prestige eller indflydelse. Tværtimod, han ønskede ikke — undtagen i eet tilfælde — at de syge skulle fortælle, at han havde helbredt dem. Han bad dem om ikke at tale om det, og han mente det. Kristus har fortalt os, hvorfor han helbredte de syge. Han gjorde det af medlidenhed og barmhjertighed og for at Guds gerninger skulle blive åbenbaret derigennem. På samme måde som »helbredelsens tjeneste« var en uadskillelig del af forkyndelsen af evangeliet.

Derfor er det en nødvendighed for lægemissionens arbejde, at de indfødte kirker gennem det bliver beriget på en sådan måde, at »the ministry of healing« bliver en væsentlig del af deres liv og arbejde.

Den »helbredelsens tjeneste« kan aldrig finde sin fulde plads i Indiens kirke, uden at der er indiske, kristne læger, som besidder den bedste medicinske uddannelse og den rigtige ånd. Det er der-

for en del af lægemissionens opgave at skabe de nødvendige betingelser for, at indiske kristne læger kan få de bedst mulige kundskaber under den bedste åndelige vejledning.

Dette vil kræve oprettelsen af et kristent lægeuniversitet (senere oprettet i Vellore).

Endvidere må disse læger efter deres uddannelse have mulighed for og lejlighed til fuldt ud at bringe deres medicinske kundskaber til anvendelse.

Når vi kender fattigdommen og manglen på ressourcer i den indiske kirke, så ved vi, at disse muligheder aldrig vil blive givet til den indiske kirke gennem dens egne læger, hvis kirken ikke får lov at overtage hele den ydre ramme for lægemissionsarbejdet.

Det bliver derfor en dag lægemissionens opgave at overdrage til inderne alle deres hospitaler, fuldt udstyret og med højtuddannede læger med grundig erfaring i at behandle de syge, så at de for alvor kan overtage »the ministry af healing«.

Det var et nyt syn på hele lægemissionens stilling, og Kristelig Lægeforening tog det op som et udtryk for dens opfattelse af lægemissionens berettigelse og nødvendighed i alt missionsarbejde.

Min mand blev valgt ind i bestyrelsen for Det nationale Missionsråd for Indien. Her blev han kendt med de ledende mænd inden for den indiske kirke og hele missionsarbejdet ud over Indien. Her mødtes han også med sekretæren for Det internationale Missionsråd, på det tidspunkt William Paton, som flere gange besøgte sanatoriet. Han kaldte min mand filosofen blandt missionærerne. Det var overordentlig berigende for min mand at komme i berøring med alle disse betydelige kristne personligheder, og han var altid modtagelig for den åndelige indflydelse, som udgik fra dem.

Det var som medlem af missionsrådet, at han blev valgt til at være repræsentant for Indien ved den store missionskonference i Jerusalem i 1928. En af de andre repræsentanter var den før omtalte læge, Miss Oliver. Det var første gang, lægemissionen var repræsenteret ved en af de store missionskonferencer. Dr. Mott, som havde været leder af de tidligere missionskonferencer, havde ligesom ikke rigtig fået øje for lægemissionen som den betydningsfulde faktor, den var, og det blev dr. Olivers og min mands opgave

at få ham og de andre ledende mænd inden for Det internationale Missionsråd til at forstå dette.

På rejsen til Jerusalem udarbejdede de to sammen en rapport om lægemissionen, som senere blev optaget i den endelige rapport fra konferencen. Under selve forhandlingerne på mødet fik min mand lejlighed til at tale til hele den store forsamling om »The ministry of healing« og om kirkernes ansvar over for denne del af evangeliets forkyndelse både i hjemland og på missionsmarken. Ved udtalelser både på selve mødet og til ham personligt, forstod han, at dette var noget ganske nyt for mange af dem. Da han havde talt, rejste en engelsk biskop sig og sagde: »Hvad dr. Fridmodt-Møller her har udtalt om kirkens ansvar over for »The ministry of healing« er jo helt revolutionerende!«, hvorpå Mott svarede: »Det er også doktorens mening!« I bogen »Et udsyn fra Oliebjerget«, som biskop Malmstrøm og min mand skrev i forening, vil man få et indtryk af den betydning, mødet fik for lægemissionens sag.

Rejsen gennem Palæstina var en stor oplevelse for min mand. Han havde forberedt sig til den ved blandt andet at læse Skovgaard-Petersens fortælling om sin rejse dertil, og nu syntes alt at blive levende for ham. Især gjorde det et stærkt indtryk på ham at gå op ad trinene til synagogen i Kapernaum. Det var næsten overvældende for ham at tænke på, at disse samme trin havde Jesus sat sin fod på.

Efter jerusalemsmødet kom han hjem på sin tredje orlov. Det var på et tidspunkt, da tidehvervsbevægelsen var på sit højeste. Vi så med sorg, hvorledes den virkede lammende og splittende på studenterbevægelsen. Studenterforbundet, Studenterhjemmets efterfølger, opløstes, og Kristelig Akademisk Forening dannedes. Men endnu var der dog interesse blandt studenterne for ydre mission, og det var en stor glæde for min mand at samle en kreds af sådanne i vort hjem, især unge medicinere. Vor egen søn var dengang gymnasiast. Men ellers blev det et travlt år for min mand med mange møderejser rundt om i Danmark, ja endog nogle til Norge og Sverige, de sidste især til de kristelige lægeforeninger i de to lande. I dette hjemmeår skrev han også et par bøger. Den ene

var bogen om jerusalemsmødet: »Et udsyn fra Oliebjerget«, skrevet sammen med biskop Malmstrøm, en anden om det seksuelle problem, som var blevet aktuelt i de senere år og meget diskuteret i litteraturen. Den bar titlen: »Moderne kønsproblemer.«

Midt i den så ofte forvirrende og vildledende diskussion påviste han, hvorledes slægtslivet har sine love, som ingen løber fra, og som gør sig gældende, hvad enten man forstår dem eller ikke, følger dem eller ej. Og han påviste en klar og farbar vej i kaldet til afholdenhed inden ægteskabet og renhed i ægteskabet, en vej, som er lægeligt, moralsk og kristeligt sund. »Lægevidenskaben lader kristendommens renhedskrav urokket, både fra det fysiologiske og det medicinske synspunkt«, skrev han. »Sædelig renhed er udtrykket for uselvished på slægtslivets område. Den er derfor en nødvendig betingelse for kærlighedens bevarelse og for dens stadige vækst hos mand og hustru.« »Sædelig renhed er den livstilstand, hvor slægtslivet helt er overgivet til Gud, og hvor ansvaret er lagt i Guds hånd.«

Under hjemmeopholdet fik han telegram fra Indien om, at han havde fået tildelt den indiske orden »Kaiser - I - Hind« i guld. Den vil nærmest svare til fortjenstmedaillen i guld herhjemme, og den er en meget anset orden i Indien. Det kunne kun glæde ham, men han tog det som en anerkendelse af hele sanatoriets arbejde og derfor gældende hele staben og ham kun som repræsentant for denne.

I august 1929 vendte han tilbage til sanatoriet, og i september fulgte vor ældste syttenårige datter og jeg bagefter. Vi havde langt fra opmuntret hende til at rejse med os ud, men det var hendes eget store ønske, og vi gav så efter og tog hende med derud med det forbehold, at vi ville prøve at holde hende beskæftiget ved et bestemt arbejde hele tiden. Det lykkedes også, og det var os begge en stor glæde at have hende i nærheden af os i Indien.

MERE og mere blev min mand inddraget også i tuberkulosebekæmpelsen uden for Arogyavaram. Således holdt han i efteråret 1933 en række forelæsninger i Calcutta for 70 til 80 praktiserende læger. Hver aften talte han i ca. 1½ time, og så ville de endda ikke lade ham slippe. Det var mest indere, blandt hvilke han følte sig fri og syntes, han var blandt venner. En bekendt hindulæge takkede ham den sidste aften med undren over, at han som dansker og hverken inder eller englænder ville bruge sit liv til at hjælpe dem i kampen mod tuberkulosen, og sagde, at hans løn skulle være, at de ville prøve at udnytte, hvad han havde lært dem, og med forøget ansvarsfølelse ville tage kampen op mod tuberkulosen.

Men i disse år var der også flere og flere læger, som besøgte sanatoriet. Således havde vi i september 1936 Kristelig Lægeforening hos os. Der kom 62 mandlige og 5 kvindelige læger, hvoraf de 21 var europæere og amerikanere, mens resten var indere. Emnerne, som blev drøftet, var »lægemissionen og kirken« og »lægemissionens indsats for at omdanne landsbyerne«.

I foråret 1939 fik vi besøg af to højtstående engelske læger. Den ene blev så betaget af, hvad han så, at han blev helt nedslået ved at se tilbage på sit eget liv. »Jeg føler det, som om hele mit liv var spildt«, sagde han. »Hvis jeg var tyve år yngre, ville jeg være tuberkuloselæge og prøve på at få noget ud af mit liv.«

Især kom lægerne for at blive undervist i tuberkulosebehandlingen. Således havde vi i 1937 et hold på 25 læger af alle kaster og religioner, som boede nogen tid på sanatoriet. De spiste alle hos os, og min mand og dr. Benjamin underviste dem. Da de tog afsked, sagde en, der takkede på de andres vegne: »Vi forstår, at det er Gud, som står bag dette arbejde.«

Allerede i 1924 havde min mand påtaget sig at undervise eksa-

mensholdet af de unge, kvindelige studenter, der uddannedes på Vellore lægeskole. Disse kom i hold i 14 dage ad gangen og fik en ekstra undervisning i tuberkulosebehandling.

Alt dette gav selvfølgelig min mand mere at bestille; men det interesserede ham meget at undervise både studenterne og lægerne, og han fik nu stærk brug for de evner til at undervise, som andre tidligere havde opdaget hos ham. Han forstod at gøre et videnskabeligt emne så letfatteligt i fremstillingen, at alle kunne forstå det, og tillige så levende, at det kunne fange alles interesse. Gang på gang fik jeg opmuntrende vidnesbyrd om elevernes glæde over hans undervisning.

Senere byggedes der da også en række boliger til brug for studenterne.

I 1937 foreslog regeringen i Madras sanatoriet at påtage sig at give læger en speciel uddannelse i tuberkulosebehandling. Dette gik min mand med glæde ind på. Efter at denne undervisning havde stået på i tre år, blev der fra 1. juli 1940 truffet den ordning, at lægerne efter endt specialstudium, som omfattede et tre måneders kursus ved Madras universitet og et 6 måneders ophold i Arogyavaram, kunne tage en eksamen og få et officielt diplom som tuberkulosespecialister.

En hindukøbmand gav sanatoriet en gave på 10.000 rupier, som blev anvendt til opførelsen af et gæstehjem, hvor de studerende læger kunne bo. Dette blev åbnet i nytåret 1940.

Engang havde vi besøg af Sir Henry Holland, en kendt lægemissionær fra Beluchistan. Som jeg sad og talte med ham, sagde han: »Jeg beundrer Deres mand for den måde, han tør give sine medarbejdere selv ansvaret for deres arbejde. Det er på den måde, et arbejde kan føres videre uden at være afhængig af en enkelt mand.« Sandheden af hans ord er senere blevet bekræftet i sanatoriets liv. Efterhånden fik vi også besøg hjemme fra Danmark, hvilket altid var en særlig glæde. Vi havde således besøg af delegationen, som var udsendt af D. M. S. i 1923—24, bestående af pastor Busch, grev Moltke og sekretær Nyholm. Eilert Morthensen besøgte os på sin hjemrejse fra Kina, senere pastor Holt, som var sekretær i D. M. S., vejinspektør Winkel, som var medlem af D. M. S.

bestyrelse. Han beundrede vejene på sanatoriet, som han erklærede var anlagt efter de mest moderne principper, men helt og holdent efter min mands egen idé og efter hans egne erfaringer. Senere fik vi også besøg af pastor Bundgaard og biskop Malmstrøm med hustru. Alle disse besøg hjalp til, at båndene mellem den danske menighed og arbejdet ved sanatoriet styrkedes.

Men mere og mere voksede kravene til min mand om også at påtage sig arbejde uden for sanatoriet. Regeringen ønskede hans hjælp på forskellig måde, og flere rigmænd og indiske fyrster ønskede hans besøg for at tilse deres syge slægtninge. Det var muligt for ham at opfylde disse ønsker, da han havde så dygtig en medarbejderstab, at han godt kunne være fraværende for en kortere tid. Og ved at påtage sig sådanne besøg tjente han ret store summer ind til sanatoriet, idet alle hans lægehonorarer gik til sanatoriet. Det gik fremad med sanatoriets finanser. Der var efterhånden blevet bygget så mange enepavilloner, som altid var i brug, at indtægterne voksede så meget, at bekymringerne for det daglige brød blev så godt som overflødige. Men der måtte altid gennemføres en stor sparsommelighed. Min mand havde den evne at kunne se, hvilke udgifter, der var absolut nødvendige for at arbejdet kunne udføres fuldt ud forsvarligt, og på hvilke punkter, der kunne spares. Han havde stadig brug for sin store administrationsevne, og et af de områder, hvor det særlig gjorde sig gældende var ved valget af medarbejdere. Naturligvis var han også på dette område udsat for skuffelser, men alt i alt var der samlet en dygtig og trofast arbejderstab med dr. Benjamin og Mr. Barton i spidsen.

I 1930 havde vi den store glæde, at vor søn efter at have taget lægeembedseksamen kom ud til os og overtog stillingen som yngste lægeassistent ved sanatoriet for et år, mens dr. Benjamin var i Europa og Amerika på studierejse. Under sit ophold besluttede han at vælge tuberkulose som sit speciale. Og med dette mål for øje rejste han på et rejselægat fra Indien til Amerika, hvor han lagde grunden til sine senere studier, der endte med en doktor-disputats. At dette var til usigelig glæde for hans far, er let forståeligt. Ligeledes havde vi den glæde at have vor yngste datter i

et helt år efter overstået studentereksamen hos os. Dette, engang igen at have vore børn hos os i hjemmet og dele dagliglivets glæder og sorger med dem, var som en stor gave. Min mand elskede sine børn og omfattede hver enkelt af dem med den største kærlighed og forståelse. I omgangen med sine børn og gode venner kom alt det gode og fornøjelige frem i hans væsen. Når far var med, forhøjedes altid glæden i samværet. Han kunne gå op i en fornøjelig leg med liv og sjæl, f. eks. var han udmærket i ordspogsleg.

SIDSTE HJEMMEOPHOLD

I 1934 rejste vi hjem på vor 4. orlov. Vi havde da begge vore døtre med os, og det lykkedes os ved at rejse på den billigste måde at kunne gøre ophold i Italien, hvor vi så Neapel, Vesuv, Pompei, Rom og Florens. Ikke mindst for min mand var dette en vidunderlig oplevelse. Historie havde altid været hans yndlingsfag. Som han i Jerusalem og på rejsen gennem Palæstina ligesom havde gennemlevet Det nye Testamente, sådan blev nu historien, knyttet til Italien, levende for ham. Stærkest indtryk gjorde katekomberne på ham. Det at stå ved Paulus' og Peters grave greb ham dybere end Peterskirken. Også besøget på de andre historiske steder i Rom fyldte ham med den største ærbødighed. Indtrykkene overvældede ham helt.

Fra Italien rejste vi gennem Schweiz til Berlin. Vi standsede et døgn i Montreux og nød synet af de snedækte bjerge ved den dyblå Genfersø. I Berlin nåede et telegram fra Danmark os, om at min mands ældste bror, pastor Hans Otto Frimodt-Møller pludselig var død. Der havde altid hersket et inderligt forhold mellem de to brødre, og min mand havde med længsel set frem imod at skulle se ham igen. Og nu kunne vi lige nå hjem til hans begravelse. Det lagde en stærk dæmper på glæden over igen at skulle se Danmark. I Gedser blev vi modtaget af vor søn og hans forlovede, Kirsten Munk, som vi ikke før havde mødt. Og således var vor lille familie igen samlet for første gang efter fem års forløb. Som sædvanlig boede vi under vort hjemmeophold på D. M. S. i Hellerup, der var som et andet hjem for os. Pastor Busch sammen med den øvrige bestyrelse gav os et hjerteligt velkommen. Meget hurtigt måtte min mand begynde på sine møderejser, og igen lagde L. Y. M. også stærkt beslag på ham. Han følte sig i stor taknemmelighedsgæld til L. Y. M., fordi de i en vanskelig situation havde givet sanatoriet en gave på 20.000 kr. og altid viste megen interesse for min mands arbejde.

Også under dette hjemmeophold skrev min mand et par bøger. Han skrev således bogen »Evangeliets Forkyndelse i Indien«, hvori han gav en indgående oversigt over situationen på missionsmarken, religiøst og politisk. Til den stigende kritik og mistænk-somhed over for Vesten på grund af dets krige og det moralske forfald, kom nu en ny og hidtil ukendt modstand fra Vesten, gennem kommunismen, som, hvis den får lov til det, skånselsløst vil ødelægge den indiske kirke. Dertil kom, at man nu stod over for en nyorientering blandt mange af hinduerne. »Kristi kirke vil få en hård kamp under denne nye situation«, skrev han.

På den baggrund behandlede han så de hovedområder, hvor den kristne mission må finde klarhed, nemlig: den kristne universitetsundervisning, lægemissionen og den indiske kirke. For alle gjaldt det, at de var inde i en krisetid, og mange af de kristnes bedste mænd søgte systematisk og intensivt at klarlægge problemerne og finde hvilke veje, man i fremtiden skulle gå. Sammen med disse mænd var han overbevist om, at den kristne universitetsundervisning og den kristne lægemission kunne komme til at udøve en indflydelse, som på ingen måde står tilbage for den, de tidligere havde haft, hvis de ville gå gennem den langt fra lette reorganisering og fornyelse, som var blevet så påtrængende nødvendig. Og han beskrev, hvorledes de såkaldte massebevægelser havde lært den kristne mission meget vigtige sandheder med hensyn til hvilke linier, der skal følges i det fremtidige arbejde i skabelsen af en indisk kirke.

»Indiens kirke er ikke længere kun en fremtidsforhåbning, den er en kendsgerning«, skrev han, »og den er det på et tidspunkt, hvor Indiens gamle åndsliv er under opløsning og et nyt gudløst strømmer ind over det fra Vestens lande. Og Indiens kirke kan og vil blive den største åndelige faktor i Indiens fremtid, når Guds ånd levendegør den.«

»Dag for dag bliver det sværere at være missionær i Indien. Men det bliver også lettere og lettere, fordi det bliver mere og mere klart og åbenbart, at missionæren intet formår i sig selv, og at kun Guds ånd alene kan gøre det og vil gøre det. Det er en lykkelig tid at være missionær i.«

Det var altid vanskeligt for ham helt at slappe af. Han måtte næsten altid være aktiv. Når han holdt ferie i Indien oppe på bjergene i vort bjerghus, Blesshill, hvortil der hørte en stor have, var det hans store glæde at arbejde i denne. Han anlagde nye veje, byggede broer over de små vandløb i bunden af den, og trapper op ad de stejleste skrænter, plantede nye træer og beskar de gamle, skabte orden og skønhed over det hele. Også selve huset blev forbedret fra år til år ved ombygning og tilbygning. Dette sommerhjem var vor store glæde også derved, at der var plads til at samle alle de danske hos os til alvor og gammen. Min mand elskede musik, og det var ham en glæde at lytte, når vore gæster spillede på vort lille orgel, ofte ledsaget af fløjte eller violin, eller når vi sang sammen alle mulige sange og salmer. Selv havde han en køn sangstemme, måske arvet fra sin mor.

I Hellerup var der ingen have at ordne, men ud i naturen måtte han, og så tog han ud i skovene omkring København og gik lange ture. Han fandt skønheden i naturen på alle årstider. Ved forårstid fulgte han knoppernes udvikling fra dag til dag. Pinseliljen var hans yndlingsforårsblomst. Ved sommertid søgte han ud til Eremitagen, mens hvidtjørnen blomstrede, og om efteråret kunne han nyde en tur i skovene, selv på en stille, fugtig dag i tåge eller under en let regn. Netop alle disse skiftende årstider savnede han så stærkt i Indien, som tidligere nævnt.

Han påtog sig mange møderejser; men om vinteren måtte han bede om lov til at bo på hoteller, da han let fik tilbagefald af sin malaria, når han blev udsat for at komme til at ligge i kolde gæstekamre.

Han forberedte sig altid omhyggeligt til sine møder. Enten skrev han sine foredrag ned ord til andet eller en udførlig disposition. Han havde sat sig grundigt ind i hindu åndsliv og religion, så at hans taler kunne være både oplysende og opbyggende. Altid forberedte han sig under bøn. Han havde i sine unge dage hørt Mott sige, at kun Helligånden kunne hjælpe en til ikke at blive professionel taler, og derfor måtte han altid bede om Helligåndens hjælp og vejledning, når han skulle føre ordet. Jeg husker engang, han havde talt ved et møde på Nyborg Strand, missionær Prip, der

havde siddet og lyttet til ham, sagde til mig: »Det er den mest åndsfulde tale, jeg længe har hørt.« Men altid var angsten over ham for, at forfængeligheden skulle få overtaget i ham. Der var et ord, han altid kom tilbage til som Guds advarsel til ham: »...I som tager ære af mennesker.«

Under vort hjemmeophold 1934—35 kom Frank Buchman i foråret 1935 med et »team« til København og holdt de store »Oxfordmøder« i Koncertpalæet. Vi havde allerede i Indien hørt om Oxfordbevægelsen og set dens indflydelse på forskellige missionærer. Vi var nærmest kritisk indstillet over for den til at begynde med. Den var os for »amerikansk« i sin fremgangsmåde. Men det varede ikke længe, før vi blev grebet af den alvor, hvormed det kristne krav om ærlighed, renhed og kærlighed i alle livets forhold blev tvunget ind på livet af en. Der var intet nyt i forkyndelsen, det var gamle kristne sandheder med nyt liv i sig. Og man blev mødt med en sådan kærlighed og forståelse, at man syntes, man forstod noget af, hvorledes livet havde været i den første kristne menighed. Min mand kom til at rejse en del med Buchman og var med til at finde stedet for og opnå tilladelse til at holde det store »Houseparty« i Haslev. Selv deltog han med liv og sjæl i dette møde. Det var hele den missionerende side ved bevægelsen, der frem for alt optog ham. For hans eget personlige, kristne liv betød det, at han endnu dybere forstod betydningen af et fuldt fortroligt samliv med sine medarbejdere og i al sin tale og færd at være positiv. Dette havde altid været hans ønske, men det var, som om han mere direkte kunne bede om hjælp dertil og få den.

Det sporedes straks i hans arbejde på sanatoriet, da vi i efteråret 1935 vendte tilbage dertil. Under vort hjemmeophold havde dr. Benjamin været fungerende overlæge, og under hans ledelse var alt gået støt og godt. Ved min mands tilbagekomst blev samarbejdet mellem ham, Mr. Barton og min mand endnu nøjere end før. Han tog disse to med på råd ved alle beslutninger vedrørende arbejdet, ligesom vi havde megen hjælp i ugentlige bedemøder, hvor alle lægerne, de ledende sygeplejersker, Mr. Barton og hustru sammen med os bad om Guds hjælp og vejledning over for de syge og alle de daglige problemer.

Det var på dette tidspunkt, som om sanatoriet var over alle de største vanskeligheder. Finanserne var kommet i et fast leje, hvor indtægter og udgifter balancerede trods det, at budgettet var på omkring 200.000 rs. (ca. 300.000 kr.) om året. Ofte mindedes min mand med et smil et af de første bestyrelsesmøder på sanatoriet, hvor man havde sagt, at det ville være en stor hjælp, hvis de kunne nå en indtægt på 100 rupier om måneden.

Efter vor første formands, den elskelige dr. L. R. Scudders død, var biskop Azariah, den første indiske biskop, blevet formand for sanatoriebestyrelsen. Han var os en god og trofast ven, der omfattede sanatoriet med stor tillid og kærlighed. Hans besøg på sanatoriet var altid til stor opmuntring både for patienterne og staben. Han forenede en naturlig myndighed med en venlig og ligefrem fremtræden.

Mere og mere kaldte man udefra på min mands hjælp, og han kunne som tidligere omtalt nu roligt være borte fra sanatoriet for en tid, da dr. Benjamin og Mr. Barton havde hans fulde tillid i ledelsen af det daglige arbejde. Alt dette havde en stærkt beroligende indflydelse på min mands nerver. Disse havde lige fra den tidligste ungdom været min mands svage punkt. Foruden i de tidligere omtalte depressioner viste det sig undertiden i en vis heftighed, når nogen skulle irettesættes eller et eller andet ikke gik rigtigt i arbejdet. Det ofte forcerede arbejde og de mange spekulationer, vanskelighederne i arbejdet førte med sig, kunne også nok få svage nerver til at dirre, men også på dette område var der indtrådt en stor forbedring. Heldigvis efterlod et sådant vredesudbrud ikke nogen bitterhed hos den, det gik ud over, dels fordi der som regel havde været en virkelig grund til vreden, dels fordi ingen kunne være mere ked af, at det var kommet til et for stærkt udbrud end min mand selv.

På sine ofte meget lange rejser, dels for at undersøge tuberkulosepatienter, dels for at give en række forelæsninger for læger i større byer, havde han mange interessante oplevelser og kom tilbage rede til at dele disse med os andre. Han kunne gøre det på en så levende måde, at det var, som om man selv havde oplevet det.

Engang var han blevet tilkaldt til en indisk fyrste, som led af

tuberkulose, men som også nærmest var sindssyg. Hans sindssyge viste sig som en slags forfølgelsesvanvid. Min mand måtte ikke bruge sit eget stetoskop til undersøgelsen, da der kunne være skjult et våben i det. Han turde ikke spise tillavet mad af angst for at blive forgiven. Hans soveværelse var oppe på første sal af slottet. Han havde så fået bygget en ekstra bred trappe derop til, så at en ko kunne gå op ad den ind til fyrstens seng, hvorfra han så selv kunne se den blive malket og få mælken direkte fra koen. En tid efter min mands besøg hos denne fyrste, hørte vi, at den stakkels mand havde taget livet af sig selv ved at kaste sig ud af vinduet. Men på en sådan patient virkede min mand altid beroligende, og det lykkedes ham altid at vinde deres tillid, så at han kunne komme til at hjælpe dem.

En anden gang blev han kaldt op til maharajahan af Bikaner, hvor både dronningen og en ung prinsesse var mistænkt for at være angrebet af tuberkulose. Denne maharajah var en af de rigeste fyrster i Indien. Han boede i et pragtfuldt, nyt slot, bygget i den gamle indiske stil, men indrettet med alle moderne bekvemmeligheder fra elektrisk lys til W. C. og svømmebassin. Da min mand ankom til slottet, blev han modtaget af selve kongen iført engelsk oberstuniform. Han var nemlig blevet udnævnt til oberst, efter at han havde stillet sin hær til rådighed for englænderne i den første verdenskrig. Han tog høfligt og elskværdigt mod min mand, men dog ret stift. Da de imidlertid havde talt sammen en tid, faldt al den formelle stivhed af fyrsten, og han blev fuldstændig naturlig og venlig i sin optræden. Da de lidt efter skulle til at spise, kom han uden uniform iført sin almindelige indiske dragt med lændeklæde og et løst stykke over skuldrene og sad under måltidet og småsnakkede med min mand. Da han bagefter skulle op og undersøge dronningen, gik kongen foran med ham, medens en del af hoffolkene fulgte bagefter; men da de nåede døren til dronningens gemakker, trådte hele følget nogle skridt tilbage, så at kun kongen og min mand kunne se ind i stuen, da døren blev åbnet, og kun de to trådte ind ad den. Dronningen opholdt sig i en stor, smuk sal, hvor der kun var små vinduer højt oppe, så at den blev oplyst af mange elektriske lamper både dag og nat. Hun var

en smuk indisk kvinde, klædt i en henrivende indisk sari. Hun talte engelsk fuldstændig naturligt og venligt med min mand. De små prinsesser havde hver sin engelske guvernante, så det var ikke underligt, at også de talte nydeligt engelsk, og dog var det ikke disse kvinder tilladt at forlade denne del af slottet, efter at de blev voksne. Oppe på en del af taget var der indrettet en have, hvor de kunne trække frisk luft. Flere gange blev min mand kaldt op til Bikaner til konsultation, og een gang blev han med sin familie indbudt til at fejre julen deroppe, med hele rejsen betalt på første klasse. Min mand og vor yngste datter tog imod indbydelsen, og det var som et eventyr at se al den pragt, som udfoldedes deroppe, hvor gæsterne kom så langt fra som fra England og Skotland. Alle gæsterne fik julegaver. Min mand, der ved sygebesøgene havde sagt nej til personlige gaver, fik ved denne lejlighed kostbare gaver: et stort persisk gulvtæppe, et guldur i kapsel og maharajahens billede i bred sølvramme. Men det, der glædede min mand mest, var følelsen af, at alt dette blev ham givet som udslag af en virkelig venskabsfølelse.

KALDET TIL MEDICAL COMMISSIONER

Direktør for tuberkuloseforeningen.

I 1936 kom der en ny vicekonge til Indien, Lord Linlithgow. Hans hustru var datter af en engelsk lord, som var formand i bestyrelsen for et stort tuberkulosesanatorium i England. Gennem hans arbejde ved dette, havde datteren, vicedronningen, fået en levende interesse for tuberkulosesagen, og det var hendes håb, at hun i de fem år, hendes mand skulle være vicekonge i Indien, kunne få udrettet noget med hensyn til bekæmpelsen af tuberkulosen, om hvis forfærdende udbredelse i Indien hun havde hørt. Straks efter sin ankomst tog hun fat på sagen. Hun udsendte et opråb til hele Indien med bøn om bidrag til bekæmpelsen af tuberkulosen. Indsamlingen fandt sted i hver provins og hver stat for sig. Meningen var så, at størsteparten af det indsamlede beløb skulle anvendes i selve den provins eller stat, hvor det var indsamlet, og kun 5 % skulle bruges til administrationen af hele arbejdet. Bidragene strømmede ind, og det blev i løbet af et par år til mange millioner rupier. Også vi hørte om denne indsamling, og håbede på, at sanatoriet måske kunne få et ekstra bidrag, da vi altid kunne bruge penge til udvidelser og forbedringer. Men for at opnå dette ville vi gerne have et besøg af vicedronningen. Min mand skrev ned til guvernøren i Madras og spurgte, om det ikke var muligt, at vicedronningen under det forestående besøg i Madras kunne få tid til at besøge sanatoriet. Der kom svar, at det kunne der overhovedet ikke være tale om. Programmet for vicekongens besøg var allerede fastlagt, og det var ikke muligt at få mere føjet dertil. På dette tidspunkt skulle der finde en videnskabelig kongres sted i Delhi, hvortil min mand blev indbudt som repræsentant for tuberkulosearbejdet. Foruden min mand tog også generallægen for Madras' præsidentskab, dr. Wilson, del i kongressen. Han var en god ven af os og omfattede sanatoriets arbejde med stor interesse. Forsamlingen bestod af repræsentanter for alle de forskellige grene af

videnskabeligt arbejde i Indien, og min mand følte sig ikke så lidt betaget af, at han var blevet anbragt mellem dem. Formanden for hele sundhedsvæsenet i Indien var formand for kongressen. På programmet var der også sat: Forhandling om kampen mod tuberkulosen, indledt af dr. Frimodt-Møller. Min mand så med bæven frem mod det øjeblik, da han skulle tage ordet i denne forsamling, og da han den dag, dette skulle ske, gik hen til mødet, var han så mismodig, at han helst ville have vendt om. Men som han gik med disse tanker, var det som han så et billede tegne sig på den lyse mur af forsamlingsbygningen foran sig. Det forestillede en indisk kvinde, som lå døende på en lav seng, og omkring hende stod en grædende børneflokk. Hun var ramt af tuberkulose, uden nogen hjælp for sin sygdom. Og som min mand så dette billede for sig, lød der en stemme inden i ham: »Det er disse, du skal kæmpe for.« Og da kom frimodigheden tilbage, og han turde gå videre, sikker på at han ville få den fornødne hjælp til at tale de syges sag. Som mødet skred frem, syntes der ikke at blive nogen tid til at behandle tuberkulosesagen i, og formanden rejste sig med den bemærkning, at nu var så mødet hævet for den dag. Øjeblikkelig rejste vor ven dr. Wilson sig og sagde: »Undskyld, men der står endnu tuberkulosesagen på programmet for i dag.« »Vel, så giver vi dr. Frimodt-Møller 3 minutter til at forelægge denne sag«, udtalte formanden. Da var det igen, som min mand mistede modet. Han havde fået tre minutter til at forelægge den for ham så vigtige sag. Men med et suk til Gud rejste han sig og lagde sagen frem. Hvorlænge han talte, to eller tre minutter, og hvad han fik sagt, anede han ikke bagefter. Men da han satte sig, rejste formanden sig og sagde: »Ja, det har sikkert alle forstået, at dette er et meget vigtigt spørgsmål. Vi vil nu nedsætte et udvalg til at arbejde videre med sagen og bede dr. Frimodt-Møller om at være formand for udvalget.« Da mødet var hævet, kom dr. Wilson hen til min mand, tog hans hånd i begge sine, rystede den og sagde: »De har gjort det, De har gjort det!« (Engelsk: you have done it). Men min mand kunne kun ryste på hovedet. Han vidste, det ikke var ham, der havde gjort det.

Om eftermiddagen var der haveselskab hos vicekongen for kon-

gressens medlemmer. Chefen for sundhedsvæsenet kom da hen til min mand for at forestille ham for vicekongen. Denne var meget elskværdig og spurgte min mand ud om hans arbejde. Da han havde fortalt noget om sanatoriet, udbrød vicekongen: »Dette er meget interessant. Det ville have glædet min hustru at høre. Må hun få lov at komme ned og besøge sanatoriet?« Min mand forsikrede, at hun skulle være meget velkommen, og kort efter at han var kommet hjem, kom der brev fra guvernøren i Madras, om det ville passe sanatoriet, at vicedronningen besøgte det den og den dag til den og den tid. Ja, det ville passe sanatoriet udmærket! Sådan gik det til, at vi fik vort store ønske opfyldt. Det var i januar 1938.

Det blev en stor oplevelse for os at få vicedronningens besøg. Hun ville komme tidligt om formiddagen og blive et par timer. Hendes tur blev omhyggeligt planlagt i alle detaljer i forhold til tiden. Den øverste politimand for Madras præsidentskab kom derop i forvejen for at forvise sig om, at de nødvendige detektiver var opstillet på de rigtige steder, ligesom en gennemgang af patienterne og deres pårørendes navne blev foretaget.

Vicedronningen med følge kom til den aftalte tid, og det viste sig, at hun var overordentlig elskværdig og nem at tale med. Min mand tog hende rundt på sanatoriet i bil. Hun fik set alt det nødvendigeste, både kolonien og det lille stykke jungle, som endnu var bevaret. På vejen tilbage, da vicedronningen og min mand var alene i bilen, sagde hun: »Dr. Frimodt-Møller, der er et spørgsmål, jeg må stille Dem. Hvordan er det gået til, at denne institution, som begyndte så småt og havde så mange vanskeligheder at kæmpe med, er blevet en så stor institution?« Min mand vendte sig mod hende og sagde: »Deres Ekscellence, der er kun eet svar på det spørgsmål. Dette arbejde har været i Guds plan, og det er Ham, der har gjort det.« Vicedronningen nikkede alvorligt og sagde: »Ja, det tror jeg med.« Men i det øjeblik blev der knyttet et venskab mellem hende og min mand, der udvikledes som tiden gik og holdt til hans død.

Inden hun forlod sanatoriet, skrev hun i gæstebogen: »Jeg har tilbragt en vidunderlig morgen sammen med dr. Møller,

og jeg ville gerne være blevet længere. Dette er mit ideal for, hvad et sanatorium skulle være, og det arbejde, som udføres her, har fyldt mig med håb for den fremtidige udvikling af tuberkulosebekæmpelsen. Jeg vil tage dette sanatorium som mit forbillede for dem, som jeg håber fremtidigt må blive bygget under tuberkulosekampagnen. Vanskeligheden vil være at finde en anden dr. Møller; men jeg håber, at de unge læger, som kommer her for at blive uddannet, vil vokse i antal og være i stand til at sprede deres viden over alt i Indien. Doreen Linlithgow. 16. januar 1938.«

Den omtalte dr. Wilson, der var fulgt med vicedronningen op til sanatoriet, fortalte senere, at hun i toget tilbage til Madras havde sagt til ham: »Jeg havde tænkt mig at tilkalde en tuberkulosespecialist fra England til at hjælpe mig med ledelsen af kampen mod tuberkulosen og anvendelsen af de indsamlede penge, men nu forstår jeg, det må være en læge med indisk erfaring. Det står for mig, som om der kun er een, der kan fylde den plads, og det er dr. Frimodt-Møller. Tror De, jeg kan få ham?« Dette kunne dr. Wilson selvfølgelig ikke svare på, men han refererede senere denne samtale til os. Det var en stor overraskelse for os, at vicedronningen havde haft en sådan tanke, og som vi overvejede sagen, var vi klare over, at skulle der komme en opfordring fra vicedronningen til min mand om at overtage ledelsen af det omtalte arbejde, kunne han selvfølgelig ikke gå ind på det, undtagen på den betingelse, at vi fik lov til at forblive ved sanatoriet. Tidligt på foråret 1939 kom så den officielle anmodning fra vicedronningen til sanatoriebestyrelsen, om hun måtte få min mand til sekretær for og dermed leder af »Den nationale forening til bekæmpelse af tuberkulose for Indien og Birma«, som nu skulle oprettes. Men i anmodningen stod der udtrykkeligt, at sekretæren skulle have sit kontor i Delhi. Det betød altså, at vi skulle forlade sanatoriet og min mand begynde et helt nyt arbejde, som han selv måtte organisere fra grunden af. Det syntes os ganske umuligt. Vi havde set hen til nogle rolige, gode arbejdsår ved sanatoriet som resultatet af de mange års kamp og anstrengelser, og så skulle min mand i stedet for give sig i lag med en endnu større og mere ansvarsfuld opgave, end han nogensinde før havde haft. Han var da

63 og led af en erklæret sukkersyge. Der var intet, der fristede os til at sige ja til vicedronningens anmodning. Den blev forelagt sanatoriebestyrelsen, og denne blev hurtig enig om, at den ville sige ja, hvis min mand ville være villig. Dr. Benjamin ville være i stand til at lede sanatoriet videre, og det ville absolut være til bedste for selve sanatoriet, om min mand fik ledelsen af tuberkulose-sagen i hele Indien. Vor formand, biskop Azariah, hvis råd vi søgte, bad os indtrængende om at sige ja. Det var en tillidserklæring ikke alene til min mand, men til hele missionens sag. Alle vore venner sagde det samme. Efter alvorlig overvejelse, gennem hvilken min mand var kommet til at se det som en opgave stillet ham af Gud, gav han sit samtykke til at tage imod stillingen fra 1. maj 1939 og til at ville flytte op til Delhi. Men vi fik overladt en mindre bungalow på sanatoriet, hvor vi kunne opbevare vore møbler og tage hen i vore ferier, hvis vi skulle ønske det. Dermed pointeredes det også, at det kun var som et lån fra sanatoriet, at min mand tog derop, og at stillingen som overlæge stadig stod åben for ham, hvis det skulle vise sig, at han ikke kunne holde til det nye arbejde. En stor opmuntring fik vi, mens sagen stod på, ved at modtage et telegram fra vor søn, som lød: »Går far til Delhi, kommer jeg til Arogyavaram.« Dette var det navn, som vort sanatorium havde fået, og det betyder: »Det sted, hvor helbredet gives tilbage som svar på bøn.« Vor søn var tidligere blevet opfordret af sanatoriebestyrelsen til at komme ud til vort arbejde der, men havde tøvet med at tage bestemmelsen derom. Han stod nu med en grundig og omfattende uddannelse i tuberkulosearbejde og havde lige fået sin doktordisputats antaget af universitetet. Hans telegram kom som bønnehørelse fra Gud, og hjalp os til med større glæde og frimodighed at se frem til det nye arbejde.

I april 1939 rejste vi så på ferie til Kotagiri, inden min mand skulle til Delhi. Mens vi var der, kom meddelelsen om, at den engelske regering havde tildelt min mand en stor, engelsk orden »Commander of The British Empire«. Det første bud derom fik vi ved et lykønskningstelegram fra vicedronningen. Naturligvis var dette en stor glæde for os, især på grund af alle de gode lykønskningebreve, som min mand modtog, og som viste, hvor mange

venner han havde vundet gennem sit arbejde, og det både blandt regeringsembetsmænd, kolleger, missionærer, indere, europæere og amerikanere. Da han så snart skulle rejse op til Nordindien, blev han indbudt til frokost hos guvernøren og fik ved en lille højtidelighed ordenen overrakt.

Den første maj tiltrådte han sin nye stilling, hvorved han fik titlen af »Medical Commissioner«, og forlod dermed Sydindien. Vi havde da været 25 år ved sanatoriet, og når vi sammenlignede dets nuværende stilling med den, det havde, da det blev åbnet i juli 1915, var det næsten som et eventyr. I stedet for 8 samarbejdende missionsselskaber var der nu 15. I stedet for 35 patienter var der nu 255. I stedet for 1 indisk lægeassistent med en ringe medicinsk uddannelse, var der 6 fuldt uddannede læger, en stor arbejderstab, alt hvad et moderne sanatorium behøvede af hjælpemidler: fint arbejdende laboratorium, røntgenapparater, lyshal, operationsafdeling, stor skole for medarbejdernes børn, en koloni for ekspatienter, og til selve det medicinske arbejde var der knyttet et kursus til uddannelse af tuberkulosespecialister og laboratorieteknikere. Alle bygningerne, der dengang lå på den bare klippegrund, var nu omgivet af dejlige, skyggefulde træer, hvoriblandt det pragtfulde rød-blomstrende træ »The Flame of the forest« lyste op i den tørre tid. Blomsterbede med springvand, udtørrede brønde erstattet med en uudtømmelig vandforsyning, så at to store køkkenhaver kunne blive vandet, eget elektricitetsværk, som gav belysning over det hele.

Lord Goschen, en af de guvernører, der besøgte os, udtrykte sig så kønt om denne forvandling af junglen. Da han havde været rundt paa sanatoriet — også nede ved det stykke jungle, der endnu lå urørt — og nu stod sammen med mig på verandaen og så ud over sanatoriets grund, sagde han: »Her kan man da med sandhed sige, at en ørken er blevet til et paradys.«

Alt, hvad den unge læge i tro til Gud havde sat som mål for sanatoriet var nået, endnu mere end han havde drømt om og på en måde, så at man uvilkårligt måtte sige: »For mennesker var dette umuligt, men for Gud er alle ting mulige.«

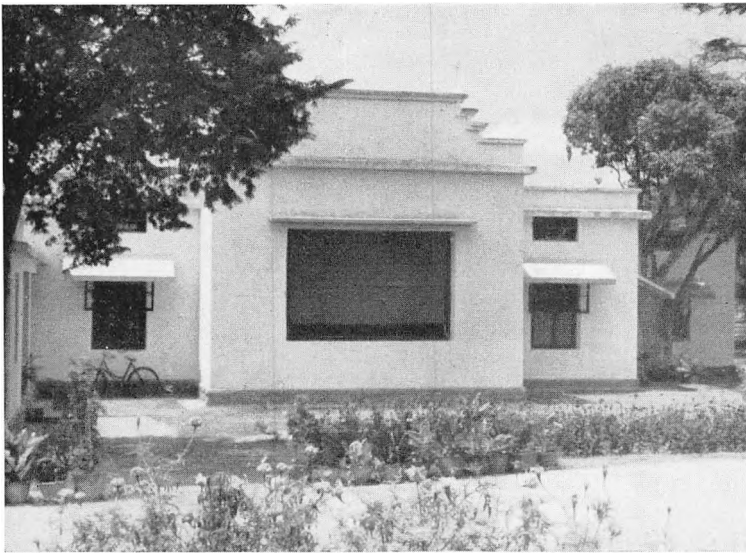
VORT HJEM

NU skulle vi endnu engang indrette et nyt hjem. Det blev sjette gang, og vi har været taknemmelige for hvert eneste et af dem.

Da vi blev gift, havde jeg endnu min skole på Ørstedsvvej, og der fik vi vort første hjem oven over min skole, men således, at mit præliminærhold læste i vor spisestue. Vi kostede ikke meget på hjemmets udstyr, vi vidste jo, at det sikkert kun ville blive af kort varighed, da vi håbede hurtigt at skulle rejse ud til Indien. Men med de få møbler, vi allerede havde, og de få, vi endnu købte, syntes vi, vi havde et yndigt hjem. Når vi havde været ude og besøgt vore venners hjem, som var meget rigere og flottere end vort, syntes vi altid, vort eget var det hyggeligste og kønneste, og min mand forklarede det ved, at vi altid havde kønne billeder og mange blomster. Han havde en udpræget evne til at ordne billederne på væggene, så at der var harmoni over det hele. Vi samlede ofte nogle af vore venner fra Studenterhjemmet hos os, og da gik samtalen let, og altid sluttede vi med andagt og sang. Det var svært for os at bryde vort hjem op, da vi skulle rejse til Indien. Det stod for os, som om vi aldrig derude kunne få et hyggeligt hjem, men det gik anderledes end vi tænkte. Allerede vort første hjem i Madras med de store stuer og lange bare, hvidkalkede vægge fik vi til vor forbavselse til at være kønt med alle vore billeder på væggene og store grønne potteplanter rundt omkring i stuen. Det var helt underligt for os at begynde med fire tjenestefolk: en kok, en boy, som gjorde stuepigearbejde, en aya (den indiske barnepige) og en vandbærer, der også passede haven. Største parten af vor løn gik til folkehold. Dette var nødvendigt for at vi kunne koncentrere os om at læse tamulsk. Mens vi var i Madras, omgikkes vi nærmest vore danske missionærer Bittmann, L. P. Larsen og Heiberg. Vi havde simpelt hen hverken tid eller råd til at føre større hus, så selv om vi af og til tog imod gæstfri-

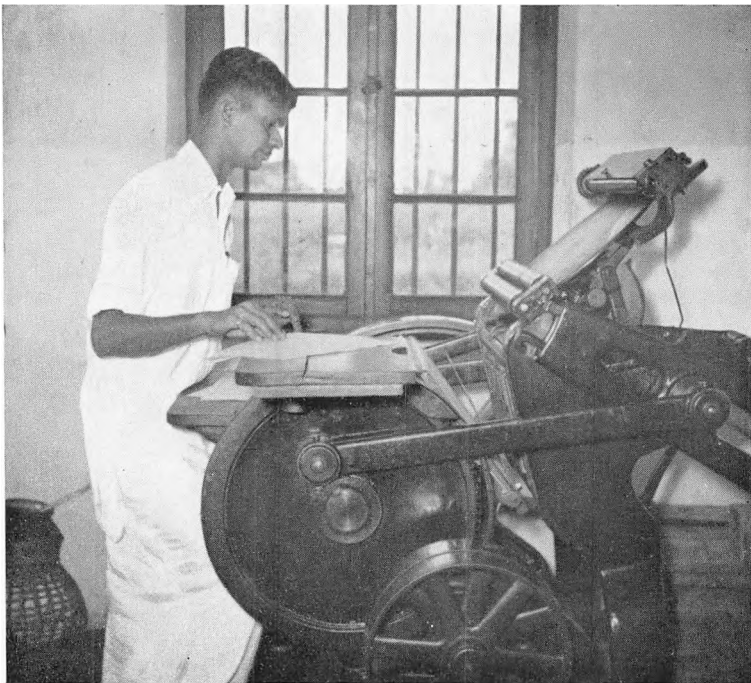
Et vandløb i sanatoriets grønthave.

Parti fra operationsbygningen.

Administrationsbygningen.

Fra trykkeriet i de tidligere patienters koloni.

hed fra engelske og skotske missionærer, gjorde vi meget lidt gengæld.

Mens vi var i Madras, havde vi den glæde at have flere unge sproglæsende danske missionærer boende hos os. Først Ejnar Hoff, der var kommet ud sammen med os. Senere hans kæreste, Estrid Lauritsen, og Emilie Sørensen, forlovet med missionær Bjerrum. Begge disse forlovede pars bryllup stod hos os, og min mand var brudenes forlover. Det hjalp selvfølgelig til at knytte disse venner nærmere til os. Straks den første sommer vi var i Madras, rejste vi op til D. M. S.s bjerghuse på Kotagiri. Det er slet ikke til at beskrive den forandring, det var at komme fra det varme, støvede Madras op til den friske, kølige luft på bjergene. Vi blev dengang båret op fra foden af bjergene i en kurvestol med et brædt bundet fast som skammel for fødderne og nogle palmeblade som tag. Vi blev så båret op ad bjerget til en højde af 6500 fod. Men var ryggen mør og hovedet tungt, når vi efter ca 7 timer nåede målet, huset, hvor vi skulle bo, så var glæden over at være kommet op til hele friskheden og skønheden så stor, at man kunne græde af glæde. De første år, hvor man var sproglæsende, kunne man blive noget længere oppe end de to måneder, der ellers hørte til bjergtiden. Og da kunne man med endnu større energi og klarere hjerne give sig i kast med progstudiet.

Da vi i 1910 flyttede fra Madras til Tirukoilur og først boede hos missionær Andersen i Siloam, oplevede vi der, at missionær L. P. Larsen og frk. Gjertrud Andersen, der et årstid havde boet hos os i Madras, holdt deres bryllup hos os. L. P. Larsen havde det forår boet hos os i bjergene i længere tid, da lægerne havde tilrådet ham enten at rejse hjem eller holde lang ferie på bjergene. Det var os en meget stor hjælp at leve sammen med ham i det daglige. Ikke alene hjalp han os med både tamulsk og engelsk, men vore andagter, som vi holdt sammen, blev os til stor åndelig hjælp.

Vort næste hjem var lægeboligen i Tirukoilur. Her kunne vi selv helt sætte præget på det. Og vi syntes, vi fik et dejligt hjem. Vi havde den store glæde, at mange af vore danske venner fra andre stationer besøgte os, dels for at søge min mands råd som læge, men også fordi hospitalet lå frit og smukt, så at der kunne

være hvile ved at besøge os. I juleferien kunne vi således have en del gæster, blandt andre også den før omtalte svenske lægemissionær, dr. Kugelberg og hustru, der blev vore meget gode venner. I vennekredsen kunne min mand være livlig og underholdende, altid fuld af fornøjelige historier, som han selv aldrig blev træt af at fortælle om igen, når han mente, der var nye tilhørere. Også vore indiske medarbejdere kom ofte ind til os til en lille passiar, selv om vi på det tidspunkt ikke havde så fri omgang med dem, som vi senere fik. Her i Tirukoilur havde vi den store glæde at modtage domprovst Skovgaard-Petersen og missionær Prip som vore gæster. Deres ophold blev til stor berigelse for os. Vi havde da kun vores førstefødte, lille Johannes, hos os, og vi så med stor vemod henimod den tid, hvor vi skulle sende ham hjem. Intet under, at han derfor fik en stor plads i vort liv i hjemmet. Det var min mands store glæde at have ham med ud på byggepladsen om aftenen, når vi fulgte med for at se, hvor langt de var kommet med arbejdet på hospitalsbygningerne. I 1912 kom tiden, da Johannes 6 år gammel skulle sendes hjem for at gå i skole. Skønt vi lige fra hans fødselsdag havde levet med dette for øje, var det næsten ikke til at komme igennem, da øjeblikket kom. Min ældste søster var kommet ud for at hente ham hjem, og missionær Bittmann havde lovet at følge dem til skibet i Colombo, så at vi kun skulle følge dem til jernbanestationen. Vi havde i lang tid forberedt drengen på, hvad der skulle ske, og vi havde lovet hinanden at være helt fornuftige, men da afskedsøjeblikket kom, og drengen grædende rakte armene ud efter os, da svigtede alle forsætter, og vi var lige ved at bryde sammen. Men Gud hjalp os igennem det, og vi vidste, at Gud også kunne vende dette til det gode både for drengen og os. Og da var det, at vi igen af hele vort hjerte kunne takke Gud for den lille »hjelpepige til indvendig gerning«, som han havde givet os.

Lige så glade som vi havde været for vort hjem i Tirukoilur, lige så svært var det at bryde op og flytte til Madanapalle. Men også der fik vi et yndigt hjem, og stærkere og stærkere knyttedes vi til det, som årene gik. Var vi i det daglige kommet langt bort fra vore danske venner, så fik vi nu den glæde ofte at få deres

Besøg i længere tid. Klimaet i Madanapalle var jo afgjort køligere end nede på missionsmarken, så trætte og overanstrengte missionærer søgte ofte op til os for at få hvile og nye kræfter under min mands tilsyn. Foruden vore private venner fra Indien fik vi mange besøg, både private og officielle, fra Indien og Danmark, således som det tidligere er omtalt. Det var en ubetinget glæde at modtage alle disse venner.

Af englændere havde vi de forskellige generallæger i Madras præsidentskab som vore gæster i flere dage. Og det var fornøjeligt at se dem sætte sig til rette i en gyngestol og så sidde hyggeligt og venskabeligt og drøfte alle mulige spørgsmål med min mand. De mærkede, han fulgte med både i indisk og engelsk politik, og det var tydeligt, at de med interesse lyttede til hans mening om spørgsmålene. Forstanderen for det skotske Christian College i Madras, dr. Hogg, professor i filosofi, holdt ofte efterårsferie sammen med sin hustru hos os, og da var det de fælles interesser, præget af filosofisk forståelse, der blev drøftet. Men så opdagedes det også ind imellem, at når hjernen blev for træt, kunne de begge prøve at slappe af ved at læse en detektivroman. Det var ellers uhyre sjældent, at min mand kunne tage sig tid til at læse skønlitteratur, derimod ville han gerne høre mig genfortælle, hvad jeg havde fået læst. Men han betragtede det som sin pligt at læse en engelsk avis hver dag. Vore indiske venner, der besøgte os, ville meget gerne drøfte dagens spørgsmål med ham. Vi havde således besøg af en af Indiens førende politikere, Srinivasa Sastri, der var een af Indiens repræsentanter ved rundbordskonferencerne i London. Hans datter var patient på sanatoriet, og så besøgte han os. Han var brahmin og vegetarianer, så vi måtte lave ekstra mad til ham, men det var alligevel et tidernes tegn, at han ville spise ved vort bord, mad tilberedt af en kristen kok. Når vi havde ikke-kristne gæster til bords, var det et spørgsmål, om det var taktfuldt at bede til bords, men min mand bestemte at ville gøre det, akkurat som vi plejede, og vi mærkede heller ikke, de tog anstød deraf. Der var undertiden drøftelse blandt missionærerne herude om, hvorvidt man skulle indrette sit hjem så meget som muligt på indisk vis, for at inderne kunne finde sig mere hjemme hos os. For os stod det

sådan, at vi måtte indrette vort hjem, så at vi følte os hjemme i det, men så lade alle, der besøgte os, hvem det så end var, europæere eller indere, rige eller fattige, føle, at de var velkomne hos os. Også sådan, at vi ikke lod dem mærke, at det ikke var så heldigt, når en snavset eller våd paraply blev plantet på vort gulvtæppe, og vi mærkede heller aldrig, at inderne var ængstelige ved at komme hos os. Det ville også have været meget vanskeligt for os at bestemme, hvorledes vi skulle indrette vort hjem, hvis det skulle ligne deres, der omgav os. Vore rige patienter havde hjem mange gange større og pragtfuldere end vort, og de fattige havde kun en hytte med eet rum med lergulv og stråtag. Vort hjem var netop noget ind imellem de to yderligheder og sådan, at alle holdt af at komme der. Vi kunne tage imod vicedronningen uden at føle os generte, og børnene af vor indiske stab tumlede rundt på vort gulv og befandt sig vel hos os. Min mand holdt af børn og de af ham. Han vandt hurtigt deres tillid, hvad der var ham en stor hjælp, når han skulle være deres læge.

Det var en særlig glæde, når vi samlede hele vor stab hos os. Vi indbød alle familierne med børn, og det blev da let over 100. Det blev til middag ved ottetiden. Det var ikke så svært at samle så mange, da spisningen fandt sted ude i verandaen, der strakte sig på de tre sider af huset. Der blev lagt 2 smalle rækker af måtter langs med yderkanten, for mændene til den ene side, for kvinderne til den anden. De trak deres bare fødder ind under sig, så tog de ikke megen plads. Tallerkenene var enten bananblade eller de var flettede sammen af tørre blade; herpå blev så den kogte ris lagt sammen med de mange forskellige småretter ved siden af den vigtigste ret, som var lavet af kød i curry, og man spiste med fingrene. At noget af currysuppen løb igennem bladtallerkenen ud på gulvet, gjorde ikke så meget, da dette var af stenfliser, som let kunne skylles rene. Når så den første solide ret var spist, rejste de sig alle for hende ved indgangen at få den højre hånd, hvormed de havde spist, vasket i lunkent vand. Når det var gjort, kom de tilbage til deres pladser for at få dessert, som oftest hos os bestod af kaffe og æbleskiver. Det var noget, alle holdt meget af. Efter måltidet samledes vi så i vore to stuer, som kun var adskilt ved en stor bue-

mur, så at det egentlig var som een stor stue. Og så legede vi. Især kunne de lide ordsprogsleg og musikleg. Inderne er store skuespillere og giver sig med liv og lyst hen i legen. Men også en så barnlig leg som »Lad ringen gå« kunne de lege næsten i timevis. Og altid tog min mand del i legen. Men tilsidst sluttede vi aftenen med sang og bøn. Foruden disse store fester, der som regel fandt sted tre gange om året, havde vi hver søndag efter gudstjenesten åbent hus for alle dem af staben, der havde lyst til at komme, også med deres børn. De fik the og hjemmebagte kager, og når det var forbi, sang vi flere salmer, som de selv valgte. Dette hjalp med til at bevare familiefølelsen blandt staben, noget vi regnede for uvurderligt i samarbejdet. Ved sådanne sammenkomster faldt samtalen let og naturligt uden at nogen følte sig trykket af min mands nærværelse. Det var tit, at vore gæster fra andre missioner udtalte deres forbavselse over den tone, der hvilede over disse sammenkomster.

Da vi flyttede til Delhi, måtte vi leje både hus og møbler, men vi tog vore egne billeder med til væggene, og vi fik også der et hyggeligt hjem.

Det var lykkedes for min mand at finde et hus til os, så at vi kunne føre hus selv. Men i begyndelsen følte vi os meget ensomme. Vi kendte så godt som ingen i Delhi. Kun en engelsk missionær og hans hustru havde min mand truffet tidligere, og disse åbnede deres hjem for os og blev vore meget gode venner. De var baptister, men dette forstyrrede ikke vort venskab. Han var præst for en menighed af baptister og metodister, og vi kunne med glæde tage del i deres gudstjenester, hvor forkyndelsen var præget af en levende tro på Kristus og hans frelse og fri for dogmatisk propaganda. Der var ingen luthersk menighed og næppe andre lutheranere end os selv. For min mand følte ensomheden ikke så stærkt. Dels rejste han så meget, dels mødte han gennem sit arbejde så mange mennesker, at han kunne nyde roen og stilheden, når han kom hjem. Men han kunne dele med mig vanskeligheden ved at finde pålidelige tjenestefolk. På grund af sprogvanskelighederne — heroppe var sproget jo hindustani eller urdu — prøvede vi at få syndindere, som forstod tamulsk, og som af een eller anden grund

var havnet i Delhi. Vi havde på den måde fået en tamulsktalende kok, men desværre var han ofte syg, erklærede han, og kunne ikke passe sit arbejde. Da min mand engang ved sådan en lejlighed gik til hans hus for om muligt at hjælpe ham, fandt han ham liggende døddrukken på sin seng. Den sygdom kunne min mand ikke kurere ham for, og så måtte han gå. En anden kok syntes flink nok, indtil vi opdagede, at vi rundt omkring i butikkerne stod i gæld for varer, som han havde købt i vort navn uden at betale med de penge, han havde fået af os dertil. Så det endte med, at vi måtte nøjes med stedets egne folk, og så måtte jeg klare mig med den smule urdu, jeg kunne få lært ved daglig at læse med en muhammedansk lærer.

Min mand lærte efterhånden en del kolleger at kende blandt englænderne. En af dem foreslog ham at blive medlem af deres klub, men da min mand forklarede ham, at han ikke røg, ikke nød spiritus og ikke spillede bridge, var vedkommende ganske enig med ham i, at så ville han ikke rigtig passe ind i deres selskabelighed. Men han var altid gode venner med alle dem, han traf i arbejdet, det være sig europæere eller indere. Han havde en naturlig venlig måde at omgås dem på, som vakte deres tillid og respekt.

Efter nogen tids forløb fik vi også en omgangskreds der, som vi følte var glad for at komme hos os. Men den var forskellig fra den tidligere. Og især savnede vi samlivet med vor stab. Det var mest mennesker, min mand mødte i sit arbejde, både indere og europæere. Men vi nåede kun at komme i et virkeligt venskabsforhold til meget få. Selvfølgelig var samlivet med vore børn det vigtigste i vort hjem. Men det var jo kun i perioder, vi havde dem hos os. Intet under, at det derfor var festtider, når vi havde deres besøg. Måske kunne det siges, at min mand let fristedes til at forkæle dem; men det var vel undskyldeligt. Savnet af dem, når de var borte fra os, følte tit som et stærkt tryk over hjemmet. Men det blev vor rige erfaring, at selv under så fremmedartede forhold, som livet i Indien var i sammenligning med det i Danmark, kunne Gud give os et virkeligt hjem, som vi aldrig kunne sige tak nok for.

OG så begyndte det nye arbejde for min mand. I Delhi var der indrettet et smukt kontor for ham i den store Røde Kors-bygning. Foruden hans eget arbejdsværelse, var der et andet stort værelse, hvor hans sekretær og to kontorister havde plads. Og der var nok af arbejde. Så snart nationalforeningen var organiseret, begyndte dens virksomhed. Vicedronningen var præsident, generaldirektøren for sundhedsvæsenet i hele Indien, general Jolly, var formand og min mand altså sekretær. Først af alt skulle lovene og arbejdsområdet bestemmes, og så begyndte det egentlige arbejde. Der kom straks mange anmodninger om sekretærens vejledning til oprettelse af tuberkuloseinstitutioner for de britiske provinser og mange indiske stater. Det betød mange og lange rejser over hele Indien. Når min mand så kom til et af de steder, hvor man havde bedt om hans hjælp, var der lagt et stort og anstrengende program for ham for al den tid, besøget varede. Han skulle først finde ud af, hvilken form for hjælpen mod tuberkulosen der særlig var tiltrængt netop på det sted. Der kunne være tale om enten et sanatorium, en hospitalsafdeling eller en klinik, hvorfra undersøgelser og behandling kunne ske. Så skulle der lægges planer for arbejdet i forhold til de pengesummer, som stod til rådighed, og stedet for den påtænkte institution skulle udvælges og udmåles, for at planen til bygningen kunne tegnes. Min mand gav selv det første udkast til en sådan bygning, hvorpå en arkitekt udførte planen. Men nu mere end nogensinde fik han brug for sine evner som arkitekt. Foruden alt dette, blev han altid opfordret af lægerne på stedet til at holde forelæsninger over tuberkulose, da det var en meget mangelfuld undervisning, de i deres studietid havde fået i dette fag, og der fandtes ingen virkelig praktisk lærebog i tuberkulose med henblik netop på de særlige indiske forhold. Dette førte til, at min mand begyndte at arbejde med en sådan lærebog

i samarbejde med dr. Benjamin, Mr. Barton og vor egen søn. Det var med den største interesse og energi, han tog fat på dette arbejde og gav dertil al den tid, han kunne afse fra sit øvrige arbejde. Det ville sige tidlige morgentimer og sene aften timer.

Foruden forelæsninger for lægerne talte han ved offentlige møder om, hvorledes befolkningen skulle værge sig mod smitte, og prøvede at samle regeringsembetsmændene for at foreholde dem deres ansvar over for bekæmpelsen af sygdommen. På denne måde var hver time på dagen optaget under et sådant besøg. Selv i toget arbejdede han. Ved hjælp af skrivemaskine lavede han udkastet til en rapport om sin rejse. Når han så kom hjem, lå der en mængde kontorarbejde og ventede på ham. Alligevel var det forbavsende, som hans helbred tilsyneladende holdt til det alt sammen. Det lykkedes ham i de 2½ år, han fik lov at leve med i dette arbejde, at besøge alle de britiske provinser og 21 indiske stater. Overalt rejste der sig nye institutioner for tuberkulosearbejde, og mange af de læger, der havde fået deres uddannelse på Arogyavaram, blev ansat som ledere af disse.

Det var overordentlig interessant for min mand på den måde at lære hele Indien at kende og møde så mange interessante mennesker. Overalt, hvor han kom frem, kom han som regeringens gæst og blev modtaget med den største venlighed og hensyntagen. Ofte kunne han føle sig ængstelig ved at skulle møde og omgås alle de øverste i provinserne og staterne, men så tyede han ind under løftet: »Når I stedes for fyrster og prinser, vil jeg give jer, hvad I skal sige.« Og med den forvisning, at han gik som den, der havde fået gerningen betroet af Gud, fik han den fornødne frimodighed, og han så til sin store glæde, at man lyttede til hans råd og fulgte dem, så vidt det var muligt. I alt dette havde han stor støtte af vicedronningen. Meget ofte blev han kaldt op til hende, for at hun kunne høre om alle enkelthederne i arbejdets gang og udtale sine ønsker m. h. t. de opgaver, som særligt interesserede hende. Det var en stor glæde for min mand at arbejde sammen med hende. Hun var klog og forstod at sætte sig ind i tingene, så at der virkelig var udbytte ved at tale med hende om arbejdet. Også general Jolly var det kun en glæde at arbejde sammen med. Han lod min mand

arbejde meget selvstændigt og under eget ansvar; men viste samtidig en stor interesse for hele arbejdet. Hvert år fik min mand arrangeret en tuberkulosekongres i Delhi, hvortil der var stor tilslutning. Vicedronningen åbnede og sluttede kongressen samt overværede de møder, der særlig havde hendes interesse, mens min mand ledede møderne. Hver gang var der have-selskab hos vicekongen for alle kongressens deltagere, og vicekongen viste også sin interesse for sagen, men lod altid vicedronningen være den aktive i arbejdet.

Da det var under krigen, var der ikke megen selskabelighed, og den, der var, var under meget stilfærdige former, undtagen ved sådanne festligheder, hvor formålet var at samle ind til forskellige hjælpefond. Ofte lukkede vicekongen deres palæ op for sådanne fester. Det var en stor glæde at kunne tage imod vore venner nede fra Sydindien, når disse kunne tage en ferie oppe hos os. De fleste af dem skulle have været hjem på orlov, men blev forhindret deri af krigen, og så betød et ophold i Nordindien alligevel en forfriskelse for dem. Dog måtte besøget altid finde sted i vintertiden, for sommeren i Delhi var næsten uudholdelig for en europæer. Temperaturen kunne være 120° Fahrenheit (49° C), når så dertil kom, at der meget ofte var sandflugt fra den indiske ørken vest for Delhi, er det forståeligt, at europæerne fortrak op til bjergstationerne i Himalaya, hvor klimaet var som i en dejlig dansk sommer. Min mands kontor flyttede så også derop, så at han kunne fortsætte arbejdet deroppe. I sommeren 1940 boede vi således i Simla, regeringens sommerresidens. Her boede vi sammen med nogle få andre hos en engelsk kvindelig lægemissionær, der var meget interesseret i min mands arbejde. Hele dagen var han stærkt optaget af dette. Tidligt om morgenen stod han op for inden kontortiden at arbejde med lærebogen i tuberkulose, og efter aftensmåltidet tog han igen fat på denne. Men om eftermiddagen kunne der blive et par timers fritid, hvor vi sammen kunne tage udflugter i den skønne omegn. Fra vore vinduer og fra vejene, hvor vi færdedes, havde vi den skønneste udsigt til de sneklædte bjerge i Himalayakæden, og i omegnen var der skovstrækninger og haver med skønne træer og blomster, ligesom der fandtes store frugthaver

med æbletræer. Men een ting forstyrrede vor fred, og det var det mylder af aber, som levede på taget uden for vore vinduer. Vi måtte have fint ståltrådsnet for dem, da aberne ellers ville klatre ind i stuerne eller også række hænderne ind og tage alt, hvad de kunne få fat i. Aberne er for hinduerne hellige dyr, og ikke langt fra os var der et tempel, hvor hundreder af aber levede og blev fodret af præsterne ved templet. De var en fuldkommen plage for beboerne, og mange gange kunne de komme i flokke og rasere en hel have for både planter og frugter.

I sommeren 1940 var vi i Arogyavaram for at fejre sanatoriets 25 års jubilæum. Dr. Benjamin havde os uafvidende blandt forhenværende og daværende patienter foretaget en indsamling, for hvilken der var blevet bygget en stor forsamlingsaal, som skulle bruges til sammenkomster og festligheder på sanatoriet og bar vort navn: »Frimodt-Møllers Recreation Hall«. Det var et stort ønske for sanatoriet, som dermed var blevet opfyldt. Jubilæet blev en meget smuk fest med gudstjeneste om morgenen, hvor min mand talte, og senere sammenkomst i den nye hall.

I september 1939, lige efter at den anden verdenskrig var brudt ud, var vor søn med familie ankommet til sanatoriet og havde begyndt deres arbejde der, ligesom begge vore døtre også var kommet til Indien. Vor ældste datter, der var uddannet sygeplejerske fra Bispebjerg, tog sin jordemodereksamen i Madras og blev ansat ved det store missionshospital i Vellore, medens den yngste datter, der havde taget lærerindeeksamen hos frk. Zahle, tog plads som lærerinde ved den amerikanske kostskole for missionærbørn på Kodaikanalbjergene i Sydindien. Det var en overordentlig glæde at have alle vore børn i Indien under hele krigen, hvor vi ellers ville have været ganske afskåret fra dem. Selv om vi i det daglige var langt borte fra dem, kunne vi dog i vore ferier være sammen, og vi kunne stå i hyppig brevveksling med dem, hvad der var ganske umuligt med vennerne i Danmark. Den tyske besættelse af Danmark kom som et forfærdeligt chok for alle os danske. Min mand var på det tidspunkt på rejse, mens jeg holdt ferie i vort hus på Kotagiri. Da jeg gennem radioen havde hørt budskabet om okkupationen, telegraferede jeg straks til min mand,

der modtog telegrammet på en jernbanestation. Det næsten overvældede ham. Han bevarede hele sit liv sin store interesse for politik, men det blev den store verdenspolitik, som især optog ham. Det var meget vanskeligt at følge den danske partipolitik på så stor afstand, mens verdenspolitikken kom os daglig ind på livet. Også hele det indiske spørgsmål optog min mand meget. Indiens kamp for frihed og selvstændighed havde hans største sympati, selv om han ikke altid kunne sympatisere med de midler, der kæmpedes med. Han kom aldrig i personlig berøring med Gandhi, men fulgte dennes kamp med stor interesse. På sanatoriet, hvor vi havde alle mulige politiske standpunkter repræsenteret blandt patienter og medarbejdere, måtte han vise megen takt og varsomhed i sine udtalelser; kun hvor det var kristendommens sag, det gjaldt, udtalte han åbent og uforbeholdent sin mening, også skriftligt over for Gandhi, når denne ville angribe missionens arbejde.

Medens han under hele den sidste verdenskrig fulgte begivenhederne med hele sin interesse og kunne tale med vicedronningen og sine engelske venner derom, var det ham en sådan lidelse at høre om forholdene i Danmark, at han ikke kunne tale derom.

Under alle sine rejser var han altid opfyldt af ønsket om på en eller anden måde at få lov at bringe et kristent vidnesbyrd. Og han var altid inderlig taknemmelig, når han fandt lejlighed dertil. Jeg husker således engang, han med den engelske missionær Sir Holland havde været på besøg hos den engelske guvernør i Beluchistan. Under en stor middag, hvor min mand sad ved siden af guvernøren, vendte denne sig pludselig mod ham og sagde: »Hvad mener De, dr. Frimodt-Møller, om Oxfordbevægelsen?« Der blev ganske stille ved bordet, og spørgsmålet kom helt uventet. Men med en bøn til Gud om hjælp fik min mand mod til ganske åbent og ærligt at fortælle, hvad denne bevægelse havde betydet for ham selv. En anden gang kom han hjem fra en køretur med en anden guvernør og fortalte, hvordan han havde haft en dybtgående, alvorlig samtale med ham om kristendommen. Med de indiske fyrster var det vanskeligere at komme til at tale om kristendom, men det var hans stadige bøn, at han i sin omgang

med dem, ham selv uafvidende, måtte få lov til at bringe bud fra Gud.

Som sagt førte hans rejser ham over hele Indien. På een af disse skulle han besøge en lille indisk stat oppe på grænsen til Tibet. Der var tilsidst hverken jernbane eller ordentligt banede veje. Han måtte ride ad snævre bjergstier med stejle skrænter på begge sider. Det tog tid, og han måtte overnatte i et lille hus, som var blevet rejst for de vejfarende. Det var en helt vild og ubefolket bjergegn, de red igennem, og hans ledsager fortalte om alle de vilde dyr, deriblandt tigre, der levede deromkring. Men føjede han beroligende til: »Jeg skal nok sove uden for Deres dør med min riffel ladt!« Heldigvis fik han ikke brug for den, og næste dag nåede min mand uskadt til den lille stats hovedstad og fik udrettet sit ærinde til fyrstens og hans førsteministers store tilfredshed. Denne sidste gav ham i afskedsgave et hjemmevævet sjal af det blødeste og fineste gedeuld. Mange andre morsomme oplevelser havde han på sine rejser ved mødet med de indiske fyrster. En sådan fyrste havde den hobby at samle på lysekroner. I alle salene på hans slot hang der lysekroner af alle størrelser og former, så tæt som det var muligt. En anden fyrste samlede på alle mulige ordener. Flere store sale var fyldt med glasskabe, hvori ordener fra alverdens lande i tusindvis var fremlagt. Selv et Ridder af Dannebrogskors fandtes imellem dem.

I en bjergstation, Kasauli, oppe i Himalaya, havde der i en år-række været et pasteurinstitut, hvor undersøgelser af hundegalskab og tilberedelse af vaccine derimod havde fundet sted. Senere var der blevet oprettet en anden videnskabelig institution ikke langt derfra. Lederne af disse to institutioner blev enige om, at arbejdet ved disse godt kunne forenes i een. Dermed blev den først omtalte institution overflødig, og man enedes om at tilbyde alle bygningerne og hele grunden som gave til vicedronningen til brug for tuberkulosesagen. Vicedronningen tog med glæde imod gaven med den tanke, at den måske kunne bruges til et sanatorium, hvilket var stærkt tiltrængt i Nordindien. Hun bad min mand tage derop og udtale sig om, hvorvidt ejendommen ville egne sig dertil. Efter at have besøgt Kasauli og undersøgt forholdene, sendte han sin indberetning til vicedronningen, og udtalte heri den mening, at ejendommen med en del om- og tilbygninger udmærket kunne bruges til et sanatorium. Samtidig sendte han en foreløbig plan over, hvorledes omdannelsen kunne foretages. Vicedronningen blev meget glad for denne rapport og bad min mand ledsage sig og vicekongen derop for at forklare sine planer på selve stedet. Denne tur blev en stor fornøjelse. Der var en hel række biler i følget, som kørte fra Simla ad bugtede bjergveje til Kasauli. Vicekongen skulle altid køre hurtigt, da al trafik skulle standse, mens han kørte på vejen. Det var en temmelig lang tur, så de gjorde holdt ved en bungalow, hvor der var forberedt en frokost til dem af deres egne kokke, som var taget dertil i forvejen. Hele følget spiste sammen med vicekongen og vicedronningen, som underholdt sig naturligt med dem. De nåede Kasauli, tog min mand førerskabet, viste dem rundt på stedet og forklarede dem sin plan. De var meget interesserede og billigede alt, hvad min mand foreslog. Der blev så valgt en arkitekt, som skulle

udarbejde en detaljeret plan og have ansvaret for udførelsen af arbejdet under min mands ledelse. Men da arkitekten boede i Lahore langt borte fra stedet, var det nødvendigt, at min mand boede på stedet, og vi flyttede så i foråret 1941 op til Kasauli, hvor vi fik et lille, kønt hus overladt. Det lå på sanatoriets grund, midt på en skovklædt bjergside. Vi kom dertil i april måned, hvor de vilde pæretræer blomstrede, og skovbunden var dækket med en slags blomstrende liljekonvaller, der dog ingen duft havde. Klimaet var herligt, og vi havde uden for vort hus udsigt til de sneklædte bjerge i Kashmir. De ydre betingelser for vort ophold var så gode, som de kunne være. Men så begyndte min mands arbejde, og det viste sig at være vanskeligere, end han havde tænkt sig. Sanatoriegunden lå på en stejl bjergside, og for at nå til de forskellige bygninger måtte man vandre op og ned ad skråningen. Der var kun smalle stier, og nu skulle der anlægges brede veje, for at patienterne kunne komme dertil i bil. De nordindiske arbejdere var ikke nær så nemme at arbejde med som de sydindiske. De var luddovne, så der måtte altid være nogen, som vogtede på dem, ellers fandt man dem siddende på hug, rygende deres vandpiber. Hvad der også vanskeliggjorde arbejdet med dem var, at min mand ikke kunne noget af de nordindiske sprog, så at han hele tiden måtte bruge tolk. Byggearbejdet var givet i kontrakt til en inder, men det viste sig, at selv han måtte hele tiden ses efter i sømmene, for at han ikke skulle smutte uden om kontrakten. Arbejdet skred meget langsommere fremad, end det var planlagt. Indvielsen var fastsat til en dag i august, men det syntes umuligt, at det kunne blive færdigt til den tid. Jeg så, hvor anstrengende arbejdet var for min mand og prøvede på at overtale ham til at få åbningsdagen udsat. Men han påstod, at det var umuligt, da vice-dronningen selv skulle åbne det, og hendes program var lagt lang tid i forvejen.

Samtidig med hele dette byggearbejde havde min mand sit kontorarbejde at passe. Det betød tidligt op og sent i seng med næsten ingen hvile ind imellem. Han havde allerede i Delhi mærket, at han kunne få ondt i brystet, hvis han gik hurtigt, men tog ikke særligt hensyn til det. Nu tog disse smerter til, når han vandrede

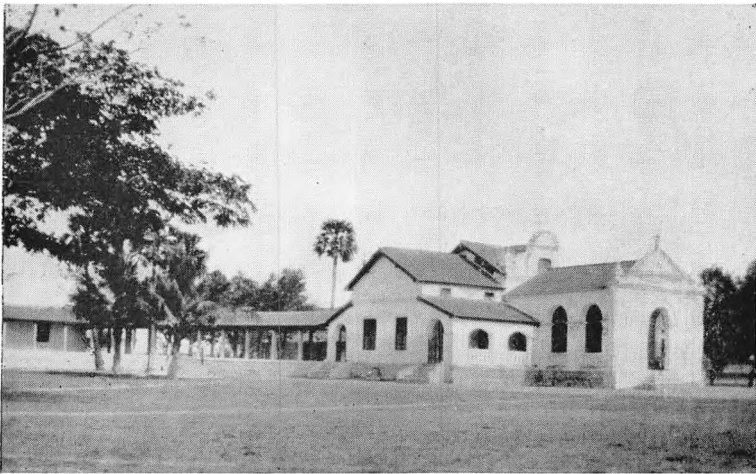
op og ned ad de stejle skrænter. Men han ville stadig ikke sagtne farten. Det gik så vidt, at han tilsidst måtte gå med to stokke og endda have en kuli til at bære en stol efter sig, så at han kunne sætte sig ned, når han havde gået et lille stykke. Denne legemlige anstrengelse gjorde, at han kun fik dårlig tid til at nyde den skønne natur, som både hvad plante- og dyreverdenen angik var så forskellig fra Sydindien. På en bestemt tid om aftenen kom der gerne en flok fugle trækkende forbi vort hus. De var helt kornblå, et dejligt syn i aftensolens stråler. Her så vi også nogle fugle, som var skinnende røde på hele undersiden, og endelig så vi for første gang paradisfuglen, sølvglinsende med sine lange, yndefulde halefjer. I Sydindien havde vi også set mange aber, men ikke helt ind på livet af os, og kun nogle små vævre nogle. Her havde vi nogle store, tunge dyr, som kom helt op til huset og så helt uhyggelige ud. Vi havde straks fået anlagt en lille blomsterhave foran huset, og det var især store, dejlige Crysantemums, vi kunne glæde os over. Og det var som altid min mand en ubetinget glæde at se skønheden brede sig, som arbejdet skred frem. Til den fastsatte dag stod sanatoriet færdigt med de første patienter indlagt og hospitalsstaben i arbejde. En ung indisk læge, dr. F. J. Joseph, der i flere år havde været reservelæge i Arogyavaram, blev ansat som overlæge. Efter vicedronningens bestemte ønske og på hendes anmodning til dr. Scudder, overlæge ved Vellore hospital, var vores ældste datter, der nogle år havde været ansat som afdelings- sygeplejerske ved dette, blevet ansat som viceforstanderinde ved sanatoriet. Bilvejen, som førte derop fra byen, lå bred og glat med en lav mur langs siderne, og foran hovedbygningen var der smukke blomsterbede, hvor blomsterne syntes at gro op af jorden, mens de i virkeligheden stod i skjulte urtepotter, hvori de var drevet frem i flere måneder. På verandaerne stod dejlige, lyseblå Hortensiaer. Det var, som om fuldførelsen af arbejdet havde hjulpet på min mands helbred.

Vi stod alle, hele sanatoriets stab, ude for at tage imod vicedronningen, og det var et højtideligt øjeblik, da hendes store bil kom glidende ned ad den nyanlagte, asfalterede vej. Der var nogle timer i forvejen kommet et telegram fra vicekongen med bud om,

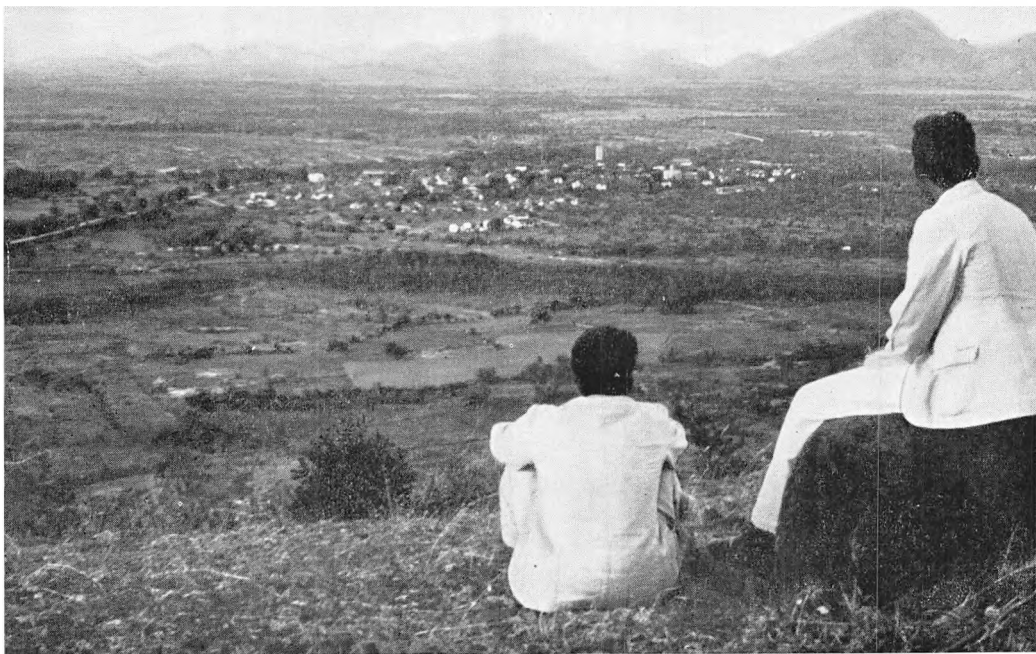
at det skulle overgives til vicedronningen, så snart hun stod ud af bilen. General Jolly, der var kommet for at være med til åbningen sammen med mange andre høje honoratiores, stod med det i hånden og rakte det straks til vicedronningen. Da hun læste det, gik der et stort smil over hendes ansigt, og med det i sin venstre hånd hilste hun med stor venlighed på os alle. Der var bygget en pandal, et måtterag, rejst på bambusstænger, foran hovedindgangen, og her var stole anbragt til vicedronningen og de fornemste gæster. Mens general Jolly og min mand talte, sad vicedronningen med sit telegram åbent i sit skød, og da hun rejste sig for at tale, begyndte hun med at sige, at hun havde en hilsen fra vicekongen, som hun gerne ville dele med os. Det var en lykønskning til dagen med løfte om en gave på 30.000 rupier (45.000 kr), som vicedronningen kunne anvende til anskaffelse af noget til sanatoriet, som hun selv ønskede. Dette lille træk var et eksempel på det gode forhold, der var mellem de to ægtefæller, og som vi gang på gang havde lejlighed til at iagttage. Vicedronningen viste på flere måder sin store glæde over sanatoriet og sagde, hun var stolt over, at det skulle bære hendes navn. Efter åbningshøjtideligheden var der en festlig sammenkomst med staben og alle gæsterne i sanatoriets største hal og tilstødende stuer, hvor vi serverede the og kager, og hvor vicedronningen venlig og glad underholdt sig med mange af os. Det var en dag, som vi var inderlig taknemmelige for, og min største glæde var, at min mand syntes at være kommet over sin forfærdelige træthed. I fjorten dage prøvede han at slappe af, inden han for alvor tog fat på de mange opgaver, han havde måttet lade ligge, til sanatoriets åbning var overstået. Da der var en del, han skulle forhandle med general Jolly om, havde vi indbudt ham over til frokost netop 14 dage efter åbningen, og min mand gik ude i vores lille have, hvor han klippede de visne Chrysantemums af, da han pludselig standsede og sagde, at han blev syg og måtte lægge sig. Det var hans første hjerteanfald, som kom med stærke smerter. General Jolly kom, fik lige hilst på min mand, men foreslog så, at han gik hen til nogle venner, han havde i nærheden, og spiste frokost der. Inden han gik, bad min mand mig bringe ham de sidste kapitler, han havde skrevet af den

Fra åbningen af sanatoriet i Kasauli.
Vicedronningen hilser på staben og gæsterne.

Fra missionshospitalet i Tirukoilur, poliklinikken.

Udsigt over sanatoriet i Arogyavaram.

Vejen til Arogyavaram.

lærebog i tuberkulose, som optog ham så meget. General Jolly var meget interesseret i at se dem, men erklærede, at min mand ikke måtte trætte sig mere og sagde farvel. Smerterne blev stærkere og stærkere, og dr. Joseph, overlægen ved sanatoriet, stod ret hjælpeløs over for, hvad han skulle gøre. Han ordinerede morfin, men det fik min mand til at kaste op. Det blev en meget svær nat. General Jolly havde straks fortalt vicedronningen om min mands sygdom, og hun havde telegraferet efter en hjertespecialist i Lahore. Men han kunne ikke nå til os før næste aften. Da var det værste af anfaldet ovre; men min mand var meget svag. Han blev grundigt undersøgt, og lægen erklærede, at han måtte have absolut hvile i tre måneder, men så håbede han, at min mand ville være i stand til at arbejde igen. Dette blev han imidlertid ikke. I november, da den værste varme i Delhi var forbi, tog vi derned og håbede stadigt, at det skulle blive bedre. Men han fik snart igen et stærkt hjerteanfald, så at han måtte indlægges på et hospital. Vor yngste datter, der hele sommeren havde haft en lærerindeplads ved en engelsk skole i Simla, sagde sin plads op og kom hjem for at hjælpe mig med at passe sin far. Selv efter indlæggelsen på hospitalet var enten hun eller jeg hos ham både nat og dag. Han var meget tålmodig, men kunne dårlig undvære os. Dr. Benjamin blev kaldt til Delhi for i 5 måneder at vikariere for min mand, og vor søn måtte så lede arbejdet ved vort eget sanatorium så længe. Det var en stor beroligelse for min mand, at dr. Benjamin kunne tage sig af arbejdet i Delhi, og vi havde megen glæde af at have ham boende hos os. Vicedronningen viste min mand den største medfølelse under hans sygdom. Hun besøgte ham på hospitalet og sad hyggeligt og talte med ham om ting, der ikke kunne forurolige ham. Men på hospitalet var man ikke henrykt for hendes besøg, som voldte en del forstyrrelser, fordi detektiver skulle opstilles overalt, hvor hun færdedes, og ingen andre besøgende måtte komme, så længe hun var der. Det gik op og ned med min mands helbred. Engang imellem kunne han være oppe nogle timer, ja endog blive båret ud i haven, hvor han frydede sig over vore dejlige blomster, som syntes at trives langt bedre end i Sydindien. Grunden hertil, opdagede vi,

var, at hele haven blev vandet fra floden Jumna, en biflod til Ganges, og dette vand indeholdt et let dynd, der virkede som gødning for planterne. Der var mandshøje lathyrus, valmuer, kornblomster og dejlige, duftende roser.

I slutningen af februar blev der nedsat en kommission af 3 læger, som skulle undersøge min mand og udtale sig om muligheden for, at han kunne komme sig så meget, at han igen kunne påtage sig sit arbejde. Resultatet af undersøgelsen blev, at kommissionen mente, at min mand næppe ville blive i stand til at påtage sig et så anstrengende arbejde, selv om man måtte håbe, at han i nogen måde kunne genvinde sit helbred. Han indgav så sin afskedsbegæring, og vi forberedte os på at bryde op fra Delhi og vende tilbage til Sydindien, hvor vi foreløbig ville bo i vort hus i Kotagiri på Nilgiribjergene, hvor klimaet ville være udmærket for min mand, og hvor han kunne få helt ro. Det var meget svært for min mand ikke at kunne fortsætte det arbejde, han omfattede med så stor interesse, og som han havde glædet sig til at føre videre. Også for mig var det meget svært at forlige mig med, at hans arbejdsdag tilsyneladende var forbi. Vi mødte den største sympati fra de venner, vi efterhånden havde fået deroppe, og ikke mindst fra vicedronningen.

I marts brød vi så op. Min mand var så svag, at han måtte bæres på en bære ind i toget, men da vi endelig nåede foden af Nilgiribjergene, kunne han dog sidde i bilen, som kørte os op til vort kære hjem, Blesshill. Det var med den største taknemlighed, at min mand blev lagt til sengs i vort eget sovekammer, og det var, som glæden ved at være »hjemme« gjorde ham bedre. Efter kort tids forløb kunne han komme op det meste af dagen. Han fik sit lille studereværelse ordnet, som han gerne ville det, med sine yndlingsbilleder på væggen: Billeder af Søren Kierkegaard, Rudolf Frimodt, Herfølge kirke og så naturligvis hans nærmeste familie-billeder. To bogskabe med hans mange bøger blev der også gjort plads til; her stod Søren Kierkegaards værker nærmest hans stol. Og det var også til ham, han stadig søgte. Som det var hans kæreste læsning i skoledagene og hans stadige tilflugt og støtte gennem hele livet, således blev det det også til det sidste. Men hver

morgen måtte vi synge morgensang med ham og altid ende med verset: »Klokken slår«; når vi så kom til den sidste verslinie, sang han altid selv med, »så skal vi nok komme hjem«. Tidligt om morgenen sad han ude på verandaen, og da læste han i salmebogen, mere end han havde gjort før. Han slog op og fandt ud af forfatteren til hver enkelt salme, hvis navn han så skrev under salmen. Han blev så meget bedre, at vi kunne langsomt med hinanden gå rundt om rosenbedet uden for vort sovekammer, og han frydede sig ved hver eneste rosenknop, han opdagede. Stadig håbede vi på bedringen, der skulle komme. Men en dag i september magtede han ikke mere at stå op, og siden forlod han aldrig sengen. Det blev et strengt sygeleje. Smerterne i brystet gjorde, at han altid måtte ligge på ryggen, og det gjorde ham øm. Min datter og jeg plejede ham stadig, men så fik vi en stor hjælp ved, at vor unge danske lægemissionær, frk. Lydia Herlufsen, tilbød at komme og bo hos os og hjælpe os med at se til min mand, samtidig med, at hun havde sit hospitalsarbejde ved et lille missionshospital i Kotagiri. Og endnu mere hjælp fik vi ved, at frk. Oxholm, sygeplejerske ved vort eget hospital i Tirukoilur, tilbød med overlægens tilladelse at komme op og hjælpe os med sygeplejen. På den måde fik min mand den bedst mulige pleje.

Kort efter at han var blevet sengeliggende, kom der meddelelse om, at regeringen havde tildelt ham en »bar« til den Kaiser-I-Hind orden, han tidligere havde fået. Det betød det samme, som at denne orden var tildelt ham een gang til. Da det ikke var muligt for ham at rejse til Madras for at modtage den af guvernøren selv, kom amtmanden, collectoren, over med den til ham. Han kom ind i sovekammeret, hvor min mand lå, hilste venligt på ham og overrakte ham ordenen med en smuk lille tale, der udtrykte regeringens påskønnelse af det arbejde, han havde udført, og ønsket om, at han måtte genvinde sit helbred. Min mand takkede og var naturligvis glad for anerkendelsen. Men det gjorde ikke noget større indtryk på ham, derimod fik det ham til at citere:

Her hviler Adam Homo med den blide ånd,
Baron, Geheimeråd og Ridder af Det gyldne Bånd.

Det mærkedes, at han selv var ved at opgive håbet om at blive rask igen. Det gjorde ham ofte nedtrykt. Han syntes ikke selv, han var færdig med livet. Der var en salme, som jeg måtte synge eller fremsige for ham hver eneste dag, når jeg havde læst et stykke af Bibelen for ham, selv kunne han ikke magte at læse, og det var: »Talsmand, som på jorderige.« Når han ikke kunne sove, fremsagde han den for sig selv. Desværre førte sygdommen med sig, at han fik hallucinationer. De kunne gøre ham urolig og bange, men når jeg så lagde hånden på hans pande og sagde:

Guds fingrene granne slog kors for din pande,
Guds enbårnes røst slog kors for dit bryst,
thi skal ingen djævel dig skade,

så faldt der ro over ham. Han bad mig ofte bekende troen med sig, men som kræfterne svigtede, så skulle jeg bare sige: »Jeg tror på syndernes forladelse, kødets opstandelse og det evige liv.« »Det er nok«, sagde han. Men ofte kunne han, når han lå vågen om natten, bede højt, og det var altid om syndernes forladelse. Når vi talte om livet efter døden, var der kun een ting, han klyngede sig til: »Vi ved kun een ting, vi skal være med Kristus.« Sygelejet varede i godt 6 måneder. Den 23. marts 1943 sov han stille ind uden at have været ved bevidsthed det sidste døgn. Vor søn, dr. Benjamin og Mr. Barton kom straks op fra Arogyavaram, og den 24. marts blev han begravet på den lille kirkegård på Kotagiri.

Et enkelt granitkors står på hans grav med hans navn og årstal og kun med det ene ord: »Love abideth« (kærlighed består). Han havde stolet på Guds kærlighed i liv som i død.

Inden vi rejste fra Delhi, havde en kvindelig lægemissionær, som var blevet vor ven, sagt til mig, da hun forstod min sorg over, at min mands arbejdsdag tilsyneladende var forbi: »Det må være Dem en trøst, at Deres mand fik lov til at lægge en grund for det store arbejde, han fik begyndt, og som andre nu kan bygge videre på.« Da kom det til at stå klart for mig: Gud havde skabt ham til at være pioner. Han måtte rydde grunden i Tirukoilur for opbygningen af D. M. S.s lægemission. Da denne var kommet så

vidt, at andre kunne bygge videre, blev han kaldet til at begynde kampen mod tuberkulosen i Sydindien ved at grundlægge sanatoriet Arogyavaram, og endelig da dette var kommet så vidt, at andre kunne føre det videre, fik han det sidste kald fra Gud — at lægge grunden, planlægge og begynde kampen mod tuberkulosen over hele Indien. Men dermed var hans arbejde forbi. Gud kunne give ham fri og sætte andre til at føre arbejdet videre.

Det, der gennem hele livet gav min mand mod og kræfter til at komme igennem alle de store vanskeligheder, han mødte i arbejdet, var hans ubetingede tro på, at det var Gud, der havde ledet ham, så at han var, hvor Gud ville have ham. Guds var kaldet. Guds var gerningen, og Gud gav kraften.

Min mand sagde engang: »Hvis jeg nogensinde skulle skrive mit livs historie, skulle der stå som overskrift: »Guds gode hånd«! Måtte det ord komme til at lyse over mindet om hans liv.

Må denne skildring slutte med følgende digt, hvori Christian Frimodt-Møller begrundet sin livsgerning:

Du spørger, hvorfor jeg tror
på den sære enfoldige jøde,
hvorfor jeg lever og bor
langt borte fra hjemmets og fædrenes jord,
hvor livet er ensomt og øde.

Jeg svarer: Fordi jeg fandt,
hos den pinte, korsfæstede jøde
den fred, jeg søgte, og vandt;
hans løfte om frelse fra synden var sandt,
hans nadver et kærligheds møde.

Jeg svarer: Fordi i løn
jeg så den døde i levende live,
fordi i bævende bøn
jeg loved min Herre, Guds levende søn,
hans tjener for evigt at blive.

Chr. Frimodt-Møller.
November 1916.

MINDEHØJTIDELIGHEDEN

For dr. Christian Frimodt-Møller i Helligåndskirken 18. april 1943.

DA meddelelsen om min mands død nåede Danmark, blev der i København tilrettelagt en mindehøjtidelighed, som fandt sted i Helligåndskirken, hvor Det danske Missionselskabs formand, pastor S. H. Sørensen, missionær Johan Andersen og min nevø, daværende provst, nu biskop, Halfdan Høgsbro talte. Efter højtideligheden i kirken var der et samvær i Helligåndshuset, hvor en række talere tog ordet.

Jeg modtog senere et stenografisk referat af alt, hvad der blev sagt, og jeg vil her gengive noget af det, der blev sagt ved den lejlighed.

Pastor S. H. Sørensen:

Lægen og missionæren Christian Frimodt-Møller var en gave til den danske kirke og til missionsarbejdet. Han var et menneske, der var særligt udrustet med rige evner og et varmt hjerte. Vi takker for den gave, vi har fået i ham.

Der er ikke mange læger, der fik sådan en missionsmark og fik lov at udrette en sådan gerning som den, han fik lov at udrette som læge i Indien. Alle vi, som elsker missionsgerningen, takker Gud for det arbejde, som blev gjort af lægen Christian Frimodt-Møller.

Han var lige så fuldt missionær som læge, og det var det store hos ham; han var hele tiden optaget af, hvordan den gerning og det vidnesbyrd, som han havde fået, kunne virke med til, at mennesker kunne få øje på Jesus Kristus og se hans nåde.

Vi vil ikke blot takke for det, at vi i Christian Frimodt-Møller fik en mand, der kunne gøre en god lægegerning i et sygdomshærgt land, men at vi fik en mand, der samtidig kunne være Jesu Kristi sendebud til et folk, der trængte til at se livet i Guds lys.

Når jeg tænker på Christian Frimodt-Møller, så står han for

mig som føreren. Jeg har ikke kendt ret mange mennesker, der havde så meget af føreren i sig som han. Jeg havde meget at gøre med ham i hvert fald i min studentertid, og hvor betød han dog meget for os, der var studenter samtidig med ham. Vi så op til ham, og han var den, der gik i spidsen i arbejdet blandt studenterne for at bringe dem evangeliet. Han var en fører i lægemissionen i Indien, en banebryder på missionsmarken og i sanatoriebehandlingen og siden i det større arbejde, han fik, og da han på mødet i Jerusalem kom med sit vidnesbyrd, var det i virkeligheden føreren, der talte til hele missionsarbejdet, verdensmissionen, som den, der havde set et syn, som han skulle vidne om, og som han ville kalde mennesker til at bøje sig for.

Missionær Johan Andersen:

»Den retfærdiges ihukommelse er til velsignelse«, siger Salomon i Ordsprogenes Bog det 10. kap. Når jeg tænker på Christian Frimodt-Møller, som jeg har kendt ham personligt fra den første begyndelse i Indien, kommer det ord til mig med en særlig betydning, fordi der var noget her, der skete med denne mand og ved denne mand, som blev os andre eksempel til efterfølgelse.

Når jeg tænker tilbage på Frimodt-Møller og hans gerning, vil jeg samle det i, at han for mig blev et eksempel på, hvad Gud kan få ud af og udrette ved et menneske, der med inderlig tro og med sine evner i lydighed stiller sig til Guds rådighed.

Frimodt-Møller var en mand med et bevidst missionærkald. Hemmeligheden ved denne mand var hans troskab mod sit kald; det prægede ham under de skiftende kår. Som kaldet af Gud blev han også kaldet af mennesker; han søgte ikke Madanapalle sanatorium, det søgte ham; men han oplevede, at når Gud kalder os til en tjeneste, så har vi som kaldede lov til at tro på og regne med, at den til tjenestens udøvelse nødvendige hjælp er at få hos den Gud, der kaldte, og det prægede Frimodt-Møller. Han var tro mod det kald, der kom, og gik med tro i tjenesten, og han oplevede Guds velsignelse over sit arbejde. Når vor tjeneste ligger på linie med Guds vilje, så lykkes Guds gerning.

Provst Halvdan Høgsbro:

Lægemissionær er et sammensat ord, og en lægemissionærs gerning er en sammensat gerning, er lægens og missionærens gerning, og det er vist ikke altid let at få de to ting smeltet sammen. Der kan for nogen være en tilbøjelighed til, at lægen kommer til at slå missionæren ihjel, at det hele bliver lægegerning, eller der kan være tilbøjelighed til, at missionæren trænger lægen tilbage, så lægens gerning bare bliver et middel til at skaffe missionæren ørenlyd.

Det var ikke den vej, min onkel gik. Det blev noget af det, der blev givet ham, virkelig og ægte at smelte lægemissionærens sammensatte gerning sammen til eet. Hvordan det skulle ske, det kredsede hans tanker meget om, især i de modne år, og ud af hans tanker og arbejde med det groede noget, der er blevet til vejledning for hele lægemissionens arbejde derude og måske på videre områder.

Det sted, han fik sin livsgerning, fik navnet Arogyavaram; det betyder: det sted, hvor der skænkes helbredelse som svar på bøn. Det sted, som han skabte og ledede, og hvorfra helbredelse strømmede ud til de mange syge, og som blev et forbillede for tuberkulosebehandlingen i hele Indien, det var ikke et sted for mirakelkure. Det var ikke det, der var meningen med, at her blev helbredelse skænket som svar på bøn.

Der blev arbejdet, som midlerne strakte til, og det var efterhånden rige midler, der blev stillet til hans rådighed. Der blev arbejdet efter den højeste videnskabelige standard, men dette fine lægelige arbejde blev ikke forladt af Guds ånd, som vi desværre ser det ske så ofte her i det gamle land, at det fine lægearbejde bliver til Guds forglemmelse og til menneskeforherligelse. Sådan skete det ikke derude. Det saglige, videnskabeligt samvittighedsfulde arbejde blev gjort i tro til Ham, som alene kan give, at et arbejde lykkes, også at en læges arbejde fører til helbredelse. Helbredelse kom her som svar på bøn. Lægen og missionæren var her smeltet sammen til eet.

Han og min faster kom til at betyde en hel del for mig i de

unge år. Såvidt noget kan føres tilbage til menneskeligt kald, så er det vel dem, der i mig som i flere andre vakte forståelsen for verdensmissionens store kald, åbnede mit øre for Kristi bud: Gå ud i alverden og gør alle folkeslagene til mine disciple — og som også udvidede min horisont og derved kom til at give mig den store gave, som kærligheden til og samlivet med ydre mission også herhjemme kan betyde for et menneske. For familien og mest for familiens ældste, for »Bedstemoster«, kom han og hans hustru til at betyde meget. »De har fyldt hele mit liv«, sagde hun for et par dage siden. Vi tænker med taknemmelighed på, hvor meget de har betydet i vor kreds.

I sin sidste, større bog: »Evangeliets forkyndelse i Indien«, citerer han et sted om at kende Ham og Hans opstandelses kraft og Hans lidelsers samfund. Det var hemmeligheden i hans liv. Fra sin barndom hjemme, modnet til selvstændig og tilegnet personlig rigdom gennem studenterbevægelsen lærte han Jesus Kristus at kende. Hans skikkelse og livsgerning er en af de smukkeste frugter, som studenterbevægelsen har sat herhjemme.

Det er et liv i tro og uselviskhed, som nu er afsluttet. Og så tror vi på og takker for, at vi tør tro, at han også nu er på vej til de dødes opstandelse.

Lad disse ord slutte med en hilsen fra ham selv, et digt, skrevet på en rejse i Indien:

Herre, der var engang, da jeg længtes
efter at tjene dig stor og stærk,
og i en verden, hvor ude du stængtes,
gøre din gerning, udføre dit værk.

Herre, der var engang, da jeg ville
rejse din fane, bygge dit slot,
kæmpe og stride, ja årle og silde,
jeg som vasallen, og du som min drot.

Herre, der var engang, da jeg loved,
du skulle eje rige og land,
Herre, det var da med ildhu, jeg voved
tænde alene bjergbavnen i brand.

Herre, da kom den dag, da jeg lærte
fare så varsomt, bie min tid.
Herre, da lærte du mig gennem smerte
lide alene min ensomme strid.

Herre, det var den dag, da du kræved
hele mit hjerte, mit udelte jeg,
Herre, det var da i angst, jeg bæved,
fortabt var jeg selv, om tabte jeg dig.

Herre, da kom den dag, da jeg lærte
dig som kæmpende, sejrende drot,
ej i en verden, men dybt i mit hjerte,
der er dit rige, og der er dit slot.

Overbibliotekar Chr. F. Frimodt-Møller:

Når vi nu ser tilbage over det livsløb, der er afsluttet, så er der noget centralt, der i disse dage har fyldt mig med dyb eftertanke, og det er iagttagelsen af, hvordan Gud handler med et menneske, der helt fra barndommens dage fuldt og helt stiller sig i hans tjeneste. De kan sige, det er et postulat; men jeg vover alligevel ud fra mit kendskab til farbroder at påstå, at hans evner aldrig havde fået den rige udfoldelse, de fik, hvis han ikke så tidligt og så helhjertet havde givet sig Gud i vold. Eller sagt med andre ord: Gud har på disse felter gjort sin gerning og brugt farbroder Christian som sit redskab. Kan et menneske overhovedet nå noget bedre her i livet? Al ydre anerkendelse blegner, i hvert fald kristeligt set, mod dette.

Blandt de gode venneord, der lød i forbindelse med farbror Christians død, vil jeg gerne have lov at citere nogle ord fra Kristeligt Dagblad, der forekommer flere af os så rammende:

»Det var forøvrigt ikke så let at blive ven med ham. Selv som hyppig gæst i hans hjem varede det længe, før jeg syntes, jeg kunne sige, at jeg var hans ven. Det var ikke, fordi han holdt på formerne; nej, det var der ikke noget af; men han havde sin egen facon, som man skulle kende; han var i meget en reserveret mand.

På den anden side kunne han svært godt lide at se mennesker om sig, og han var en uhyre interessant mand; han vidste besked om mange forskellige ting; her viste hans rige evner og eminente hukommelse sig.

Hvor kunne han fortælle historier, og i venners kreds kunne han slå sig løs og blive sprælsk morsom. Hvor var han en god, forstående og trofast ven.«

Vi Frimodt-Møllere nikker genkendende. Sådan var farbror, præcis truffet på kornet.

Sådan kender vi børn ham fra hans og tante Ragnhilds mange og hyggelige besøg i Kirkehelsinge præstegård i årenes løb.

Professor, dr. theol. Frederik Torm:

Der kan ikke være tvivl om, at Frimodt-Møller var en forgrundsfigur i dansk mission i den sidste menneskealder. Det var et vendepunkt, da de danske akademikere begyndte at få øjnene op for, at der var noget, der hed ydre mission; hidtil havde deres øjne i alt væsentligt været lukket. Akademikerstanden kendte ikke andet end en videnskab næsten ganske uden Gud, og en litteratur, som i overvejende grad var imod Gud. Men så kom der en lille begyndelse, der blev kraftig styrket af John Mott. Han fik lært akademikere verden over, at en kristen er forpligtet til at tænke med verdenshorisont. Han gav os dengang nyt mod til frejdigt at tage arbejdet op for denne sag. »Op I kristne, rustet eder« blev sunget med begejstring.

Med denne baggrund fik Frimodt-Møller missionskaldet, gik ud, stiltfærdigt, ikke i overmodig tillid til sig selv, men i fast tro på sin Gud, og tog sin manddomsgerning op som lægemissionær.

Han begyndte stiltfærdigt, og fordi han var tro i det små, blev han stedse mere sat over det meget, og til slut blev han sat på en plads, hvor han var i stand til at gøre vel mod det hele folk ved at blive en fører mod den sygdom, som er en af menneskehedens største plager.

Den danske menighed, ikke blot Det danske Missionselskab,

men alle ydre-missionsselskaber, så op til Frimodt-Møller med beundring og følte, at han er en af vore egne. Jeg ved, at alle ydre missions venner med vemod har hørt om hans død.

Hans gerning består, den vil stadig virke gennem alle de menneskers missionsgerning, som har kendt Frimodt-Møller og af ham er blevet inspireret, tilskyndet og opmuntret. Han vil vel kunne bidrage til, at der også her kan ske det, som vi synger om på et andet område: For de gamle, som faldt, er der ny overalt.

Generalsekretær, pastor Rendtorff:

Jeg hører til den yngre generation, som så op til ham som en af dem, der gik foran i tjenesten. Når vi unge missionærer ude i Indien var oppe i bjergene, havde vi på fornemmelsen, at »Bless-hill« lå i centrum af hele den lille missionærkoloni — et pragtfuldt sted, så skønt som ingen steder på jorden — og der var et åbent hjem for os allesammen.

Det var dejligt at komme derop og mærke, at man blev vel modtaget, og jeg vil gerne fremdrage et eneste minde. Jeg husker så tydeligt en gudstjeneste, som vi havde; vi var samlede i dagligstuen, og den søndag var det dr. Frimodt-Møller, der skulle prædike. Hvad han ellers sagde, har jeg glempt, men ikke, at han den dag fortalte noget fra den allerførste tid i Indien, fortalte om, hvordan han en dag stod i en by og intet havde med sig af instrumenter eller medikamenter; så kom der en patient, som i længere tid ikke havde kunnet gå. Han fortalte, hvordan han stod og var bogstavelig talt hjælpeløs. Han udøste sit hjerte for Gud og bad om hjælp. Så vovede han at sige: »Stå op og gå.« Underet skete, hun stod op og gik. Jeg husker den måde, han sagde det på; han selv trådte fuldstændig i baggrunden, han havde været et hjælpeløst menneske, og Gud var kommet ham til hjælp.

Den anden begivenhed, som frem for nogen anden har præget sig i min bevidsthed, fandt sted i 1935, da han var på besøg sidste gang. Jeg var med til det store ungdomsmøde på Nyborg Strand sammen med ham. Han var meget stærkt under indflydelse af

Oxford-bevægelsen, og det havde ført ham ind i en meget stærk selvprøvelse. Han fortalte om, hvorledes han var blevet ledet til at se både det ene og det andet, som var galt, både på hospitalet og i hans hjem. Bagefter kom vi til at tale sammen nede på stranden, og jeg sagde da: »Synes De nu, at det arbejde, som De har i gang derude i Indien, er så ringe? Det står for andre som noget af det bedste.« Så svarede han ud fra sit hjertes dyb. »Forstår De da ikke, det er det, der er spørgsmålet, om Gud i det hele taget kan kendes ved den gerning, som jeg har prøvet at gøre.« Så dybt var han nede i ydmyghed over for Gud, og her syntes jeg igen, jeg så noget af det, som åbenbarede hans inderste sjæl. Den dybe afhængighed og den dybe ydmyghed over for Gud.

Jeg tror, han havde fundet det »ydmyghedens klenod«.

Da jeg senere begyndte at arbejde med denne bog, var der bl. a. 2 af hans skole- og studenterkammerater, som jeg bad skrive om nogle af de minder, de havde om min mand fra skole- og studentertiden, og jeg vil gerne tage dem med, fordi de hjælper os til at få et fyldigere kendskab til skoleleven og studenten Frimodt-Møller.

Overretssagfører Hans Lauritzen skriver:

Før skoleåret 1895—96 begyndte, kendte jeg ikke noget til Christian; de forskellige klasser holdt sig mest for sig selv bortset fra de slagsmål, vi havde klasserne imellem, og hvori han efter min erindring ikke deltog. Jeg havde dog lagt mærke til ham.

Da han kom ind i vor klasse, kom vi til at sidde ved siden af hinanden. Christian sad mellem Plum og mig.

Vi var vist lidt forsigtige over for den nye kammerat og følte hurtigt, at han var ældre og klogere end vi og på mange måder forskellig fra os; vi var drenge, men han var mere voksen. Han var fuld af interesse for mange spørgsmål og gav sig til at diskutere med os, d. v. s. det var som oftest ham, der udviklede sine meninger for os. Det varede ikke længe, før vi følte os tiltrukket af ham, vi følte, at han i meget var os overlegen; selv om vi var

mere med på de egentlige skolefag — navnlig sprog — end han, måtte vi erkende, at han på mange områder var betydeligt mere udviklet end vi; han vidste besked om politiske og kirkelige forhold og havde sine meninger derom og forstod i høj grad at vække vor interesse for de synspunkter, han fremsatte. Han talte om, at han ville være læge og missionær. Han åbnede derved i alt fald mine øjne og vakte min interesse for de værdier, som lå heri; det var noget, jeg ikke havde ret megen viden om. Jeg opfatter det som et stort held for mig, at han på en måde, som jeg ikke før har været ude for, kunne fremstille tingene som noget, han havde gennemtænkt og levet sig ind i, så jeg ikke var i tvivl om, at det var rigtigt, hvad han fremførte.

Jeg husker, at han engang ville skaffe hjælp — til hvad husker jeg ikke — men der skulle skaffes nogle penge, og jeg havde en sparekassebog, som lå hos far, og jeg sagde, at jeg kunne skaffe 100 kr.

Far blev noget forbavset over min anmodning om at få sparekassebogen; men da han hørte min forklaring, gav han mig bogen. Dette viser, at han allerede den gang havde en mærkelig evne til at få andre til at gå ind for sine ideer. Han anvendte ikke åndelig tvang, men man havde en sikker fornemmelse af, at det, han sagde, var rigtigt, og så var der ikke andet at gøre end at rette sig derefter, og det gjorde man, og man gjorde det gerne. Det var klart, at der var en fører i ham, og når han havde en plan, skulle den gennemføres.

Han var fuld af lune og humør, selv om hans grundindstilling egentlig var melankolsk. Til vore fester var han en glimrende mand, en udmærket taler, både grundig og fornøjelig, vidste hvorledes en tale skulle holdes og hvorledes den skulle anlægges for at få det frem, som det kom an på, hvad enten det var noget alvorligt, sagligt eller blot morsomt. Og han kunne sætte os igang; der var ingen vej udenom, når han havde sat sig noget i hovedet, ikke at han tvang os, men vi var alligevel klare over, at vi måtte give os. Der var noget ligefrem kærligt ved hans metode; vi forstod, at det var noget rigtigt, han ville have frem, og han gjorde sig aldrig til af, at han i mange henseender vidste bedre besked end vi. Han

opfattede os velvilligt, jeg kan næsten sige kærligt, og det var hemmeligheden ved hans evne til at få os med.

Til tider kunne han være noget melankolsk, og ofte havde han det vistnok svært, fordi mange af de skolemæssige ting, der gik som en leg for os, voldte ham vanskeligheder, da hans skoleundervisning i de tidligere år ikke havde været så rationel som vor.

I studentertiden udvikledes hans evner som »påvirker« yderligere. Han interesserede sig for vort ve og vel og kunne selv finde ud af, hvad der trykkede os, selv om vi ikke havde sagt noget om det. Jeg har — bortset fra Tone — ikke mødt nogen, der har påvirket mig så stærkt som han.

Både han og jeg havde tidligt mistet vor mor, og dette fælles tab var en af grundene til, at vi så godt forstod hinanden; han fortalte mig tit om sin mor og sin slægt.

Han var en »påvirker« af rang, en nobel og ærlig ven, som aldrig gik krogveje, men altid »ligepå«. Han kunne tage fejl i sin bedømmelse af mennesker og engang imellem være efter min mening lidt for streng — men det var sjældent.

Stiftsprovst Johannes Fog-Petersen, Odense, skrev følgende:

I Studenterforeningen samledes som i Noahs ark alle slags mennesker, både brandesianerne og dem, der var ved at komme under påvirkning af den internationale kristelige studenterbevægelse. Der var i de år en standende strid om livsanskuelse, der førte til heftige sammenstød mellem kristendommens tilhængere og modstandere.

Så var det en aften, der var ungdomsdiskussion i den gamle »slavekirke«. Det var Studenterforeningens gamle øgenavn. Hvorfor den hed sådan, ved jeg ikke. Diskussionen holdtes i spisestuen, og blandt talerne i diskussionen var den senere provst Nordentoft, cand. teol. Eduard Geismar og pastor Aarestrup fra Nathanaelskirken. Da lød det fra dirigenten: »Stud. med et chir. Christian Friemodt-Møller har ordet«, og midt i salen i nærheden af de piller, som vel kun gamle studenter husker, rejste sig en ung mand. Han

var bleg, havde en særpræget profil, smukt, sort, meget sirligt frisåret hår. Da han gav sig til at tale med sin noget sprøde stemme, der undertiden kunne virke noget skærende, vakte han straks opmærksomhed, også fordi han var mediciner, der åbenbart ville udtale sig for den kristne livsanskuelse. Han gik lige til sagen. Han talte om menneskelivet og om menneskenes kår. Som jeg skriver dette, ser jeg ham lyslevende midt i salen. Han havde i høj grad fanget min opmærksomhed. Og min interesse for ham blev ikke mindre, da han under stor virkning citerede I. P. Jacobsens: Niels Lyhne, ordene om, at »I almindelighed lever vi mennesker ikke, vi er til.«

Da vi gik fra diskussionen den aften, var hans indlæg eet af dem, man huskede. Jeg fik snart opspurgt, at han var søn af den kendte højrepolitiker, sognepræst H. C. D. Møller, som var Sophus Høgsbros ivrige modstander.

Så var det en aften i Studenterforeningen, jeg stod oppe på 1. sal i den store sal ved siden af det sorte, runde bord midt i værelset, da han pludselig kom hen til mig og uden videre motivering sagde: »Hør Fog-Petersen, hvornår kommer De ind til os i Studenterhjemmet og hjælper os. Vi har brug for Dem.« Jeg svarede sådan noget som: »Jeg har tænkt på det.« Og kort tid efter var jeg indmeldt i foreningen Pustervig nr. 8.

På de store studentermøder, hvor kampen stod for og imod kristendommen, var jeg altid med. Efter disse møder fulgte time-lange vandringer på Københavns gader. På disse nattevandringer var det ofte Frimodt-Møller, der førte ordet. Han talte til os om sit kald til at blive missionær. Jeg husker, hvorledes han en nat sagde: »Da det først gik op for mig, at Gud var til, så var det klart for mig med det samme, at nu gjaldt det kun hans vilje og ikke mine planer.«

Sommeren 1901 var jeg med til det store kristelige studentermøde, som blev holdt på slottet Leckø i Sverige. Under rejsen derop var jeg i selskab med alle mine kammerater fra Studenterhjemmet og Studenterkredsen, blandt dem Frimodt-Møller og Ragnhild Høgsbro. Siden blev der en forbindelse mellem den kristne studenterkreds i Lund og Studenterhjemmet. De besøgte

gensidigt hinanden. Ved disse besøg i Lund var Frimodt-Møller en af hovedtalerne. Han må i det hele betegnes som den ledende mand inden for den kristne studenterbevægelse i Danmark.

Sommeren 1905 indstillede jeg mig til teologisk embedseksamen. Som de fleste havde jeg tåbelig nok læst for meget i dagene lige før eksamen. Aftenen før jeg skulle op, gik jeg ind på en kafé og drak en kop stærk kaffe, så jeg lukkede ikke et øje den nat. Frimodt-Møller kunne ikke skaffe mig et sovemiddel, der kunne hjælpe. Til sidst sagde han, hvad jeg aldrig har kunnet glemme. »Jeg kan anbefale dig Prips sovemiddel, at bede om at få lov til at sove.«

Christian Frimodt-Møller havde megen humoristisk sans og en levende iagttagelsesevne, og han havde megen »common sense«. Det gjorde ham egnet til at være den ledende i reformeringen af Studenterhjemmet og senere hen at gennemføre de store opgaver, der blev hans job i Indien.

MINDEORD

Af en mangeårig trofast ven og medarbejder, R. M. Barton:

DET var med sorg, vi modtog meddelelsen om Chr. Frimodt-Møllers død. For med hans død har vi mistet en af de store pionerer i den kristne lægemission. Han følte sig kaldet til lægemissionærgerningen som ganske ung, medens han endnu gik i skole, og han vaklede aldrig over for det mål, som han havde sat sig, skønt man på det tidspunkt endnu ikke havde begyndt med lægemissionsarbejdet i Det danske Missionselskab. Han og hans hustru kom til Indien i 1907 som dette selskabs første lægemissionærer. Da det nye sanatorium i Madanapalle blev åbnet den 19. juli 1915, udtalte formanden for sanatoriets bestyrelse, dr. L. R. Scudder: »Man må i høj grad lykønske os med, at det er lykkedes os at få dr. Frimodt-Møller som overlæge, eftersom han er en mand, som i særlig grad er egnet til dette arbejde. Både på grund af hans uddannelse, hans erfaring med indiske forhold og hans indstilling, tror vi, at sanatoriet under hans ledelse vil nå frem til en høj standard.« Skønt dr. Frimodt-Møller på det tidspunkt ikke havde nogen special uddannelse i tuberkulosearbejdet, så formåede han at se, hvad der var brug for og på hvilke måder sanatoriet kunne udvikles og yde sit bidrag i bekæmpelsen af tuberkulosen i Indien. Det skulle have som mål at yde den i videnskabelig henseende bedste behandling og udbygge kendskabet til tuberkulosen ved yderligere forskning, samt gennem forelæsninger og skrifter stille den tilegnede viden til rådighed for andre. De, der kender arbejdet i Arogyavaram, ved, hvorledes disse idealer under hans lederskab blev til virkelighed, og hvorledes sanatoriet har været i stand til at yde det bidrag i kampen mod tuberkulosen, som han havde set frem til.

Efterhånden som nye erfaringer blev indhøstet vedrørende behandlingen af tuberkulose i Indien, blev disse erfaringer delt med andre gennem medicinske artikler i fagtidsskrifter. Disse artikler

havde ofte først været holdt som forelæsninger ved forskellige lægekongresser. I de næste 15 år blev der udgivet omkring ved 40 afhandlinger, som enten var blevet udarbejdet af dr. Frimodt-Møller selv eller i samarbejde med en eller flere af hans kolleger. Dette ydede et væsentligt bidrag til tuberkulosebekæmpelsen i hele Indien.

En anden side af dr. Frimodt-Møllers arbejde bestod i at uddanne dygtige medarbejdere. I årenes løb var der mange læger, som på sanatoriet tilegnede sig en grundig viden om, hvorledes man diagnosticerer og behandler lungetuberkulosen. Disse mænd rejste så ud og overtog ledelsen af andre tuberkulosehospitaller rundt om i landet. Een af dem var dr. P. V. Benjamin, som blev hans efterfølger i New Delhi, og som også blev udpeget til at være rådgiver i tuberkulose spørgsmål for den indiske central-regering. Dr. Frimodt-Møller forstod, at det at uddanne læger i virkeligheden var den eneste mulige måde, hvorpå man kunne komme tuberkuloseproblemet i Indien rigtig til livs. Han nøjedes derfor ikke med blot at uddanne sin egen stab. Han begyndte også at undervise andre. Det førte til, at regeringen og universitetet i Madras indstiftede et diplom for tuberkulosebehandling. For at få dette måtte unge læger deltage i et 6 måneders kursus i klinisk behandling af lungetuberkulose i Arogyavaram og desforuden studere knogle- og ledtuberkulose i 6 måneder ved Medical College i Madras.

Han havde en særlig evne til at være leder, dog ikke på den måde, at han var den eneste, der kom i forgrunden. Skønt hans nærmeste medarbejdere var langt yngre end han og ikke så erfarne, så formåede han at stille sig på lige fod med dem i en sådan grad, at en af overkirurgerne i Madras engang skrev om »triumviratet« ved sanatoriet med henblik på dr. Frimodt-Møller og to af stabens øvrige medlemmer.

Dr. Frimodt-Møller interesserede sig særligt for den medicinske behandling af tuberkulose, omend han i 1921 indførte kunstig pneumothorax (lungepustning) på sanatoriet. Han blev aldrig selv lungekirurg, men han så gerne, at man i velegnede tilfælde anvendte kirurgisk behandling, og han opfordrede dr. Benjamin til

at tage denne side af arbejdet op, og herved kom lungekirurgien til at få en virkelig plads i behandlingen på sanatoriet.

De første 10 år ved sanatoriet var især præget af konsolidering og gradvis udbygning af arbejdet. Men fra 1925 udvikledes arbejdet hurtigt med indførelsen af røntgen og moderne laboratorieundersøgelser, og 1929 indførtes lungekirurgien som ovenfor fortalt. Samtidig fordobledes sengeantallet. Inden længe gjorde sanatoriets indsats sig gældende mange steder rundt om i Indien, og der kom ustandselig anmodninger om hjælp og råd fra dr. Frimodt-Møller. Dette kulminerede med, at han blev bedt om at blive den første direktør for den nydannede tuberkuloseforening i Indien. Han flyttede nu til New Delhi med sanatoriets samtykke. I New Delhi var atmosfæren meget forskellig fra den, man møder i en kristen institution, og på visse måder fandt han det ikke let, men han blev i høj grad opmuntret gennem den støtte, som han fandt hos Lady Linlithgow, Indiens vicedronning, som var formand for tuberkuloseforeningen. Også her forstod han, at et af de vigtigste behov var at uddanne fagfolk. Han begyndte derfor at indføre årlige møder for tuberkuloselæger fra hele landet. Disse konferencer er man endnu i dag glade for, og de betyder meget for tuberkulosebekæmpelsen. I undervisningsøjemed byggede han tuberkulosestationen i New Delhi og Lady Linlithgowsanatoriet i Kasauli, to centre, hvor læger og sygeplejersker fra Nordindien blev uddannet i tuberkulosebehandling.

Dr. Frimodt-Møller indså, at man ikke i en overskuelig fremtid ville være i stand til at bygge hospitaler for alle tuberkulosepatienter i Indien, hvorfor han satte meget ind på at udvikle tuberkulosebehandlingen i hjemmene. Han lagde derfor vægt på samarbejdet med de praktiserende læger. Og det var ikke mindst for deres skyld, at han afholdt en række månedskursus på forskellige steder i landet. Foruden dette var han umådelig meget på rejser til de forskellige provinser, hvor han fremskyndede oprettelsen af tuberkuloseforeninger og gav råd med hensyn til arbejdets tilrettelæggelse og til hvorledes institutioner skulle opføres. Men krigen gjorde arbejdet vanskeligt. Dog ydede han en stor indsats i udviklingen af tuberkulosekampagnen, indtil sygdom i 1941 hindrede

ham i at fortsætte, og han måtte tage sin afsked. Man havde håbet på, at han efter en hviletid skulle blive i stand til at vende tilbage til et stilfærdigt arbejde ved sanatoriet. Men dette viste sig ikke at være muligt.

Dr. Frimodt-Møllers store fortjenester i kampen mod tuberkulosen i Indien fik regeringens anerkendelse derigennem, at den i 1928 tildelte ham fortjenstmedaljen (Kaisar-I-Hind) i guld, og i 1939 ordenen C. B. E. (Commander of The British Empire) og endelig i 1943 en højere grad af Kaisar-I-Hind.

Dr. Frimodt-Møller har også betydet meget for Den kristelige Lægeforening for Indien, Burma og Ceylon. I 2 år var han formand for foreningen. Han var endvidere med i forskellige komiteer deri, og han var også medlem af forretningsudvalget for National Christian Council (Det nationale kristne Råd). Han var en af de to delegerede læger fra Indien til Jerusalemkonferencen, som Det internationale Missionsråd havde tilrettelagt. Her ydede han et stort bidrag ved at understrege den plads, som »The Ministry of Healing« havde som en integrerende del af evangeliets forkyndelse, hvilket førte til en fornyelse i opfattelsen af det kristne lægearbejde.

Han arbejdede meget for at udvikle et indisk lederskab. Med det formål at få indiske ledere til de kristne hospitaler, virkede han for, at man skulle ansætte læger med universitetsuddannelse i stedet for licentiater, på et tidspunkt, da missionerne hævdede, at de ikke havde råd til at betale højere lønninger. Her som på alle andre områder gjaldt det for dr. Frimodt-Møller, at kun det allerbedste var godt nok til at vidne om Kristus.

Baggrunden for dr. Frimodt-Møllers liv var en levende tro på Gud. På mange måder var han et meget enkelt menneske, og hans tro var en enfoldig tro. I hans yngre år var han måske ret konservativ og ofte forsigtig med at gøre forandringer. Men når han en gang var blevet overbevist om, at en plan var i overensstemmelse med Guds vilje, så kunne intet standse ham, før planen var fuldført. Der var tider, da han led af nedtrykthed og arbejdet blev en byrde, men hans tro på Gud vandt altid sejr. Vi takker Gud for, hvad Han har været i stand til at udføre gennem denne sin tjener.

BØGER OG AFHANDLINGER AF CHR. FRIMODT-MØLLER

- Lægmissionens Principper og Praksis. D. M. S. 1907.
Det danske Missionshospital ved Tirukoilur. D. M. S. 1914.
Sanatoriet ved Madanapalle. D. M. S. 1917.
Indien. Stillingen på Missionsmarken. D. M. S. 1918.
Slægtslivet. Frimodt 1918.
I Mesterens Fodspor. D. M. S. 1918.
Et Udsyn fra Oliebjerget (sammen med Axel Malmstrøm). D. M. S. 1929.
Evangeliets Forkyndelse i Indien. D. M. S. 1935.
Moderne Kønspøblemer. Frimodt 1935.
Climate and Weight of Tuberculous Patients in South India. »Tubercle«, June 1921.
Klimaets Indvirkninger hos brystsyge under Sanatoriebehandling i Syd-Indien. »Ugeskrift for Læger«, nr. 4, 1921.
Some Suggestions for the Campaign against Tuberculosis in India. »The Journal of Medical Missions in India«, April 1925.
A new Conception of the Mechanism of Antituberculous Immunity and Calmette's New Vaccine. »The Journal of Medical Missions in India«, 1925.
The Sanocrysin Treatment of Tuberculosis. »The Journal of Medical Missions in India«, November 1925.
Sanatorium Treatment in India. »Tubercle«, April 1926.
Futher Observation on Sanocrysin Treatment of Indian Patients. »The Journal of Christian Medical Association of India«, September 1926.
The Sedimentation Test. By Dr. C. Frimodt-Møller & Dr. P. V. Benjamin. »The Journal of the Christian Medical Association of India«, May 1927.
The Application of Our Knowledge of Tuberculosis to Indian Conditions. »The Indian Medical Gazette«, June 1927.
The Sanocrysin Treatment of Tuberculosis, with Special Reference to Indian Patients. »The Indian Medical Gazette«, July 1927.
Sedimentation Test in India with Special Reference to Tuberculosis. By Dr. C. Frimodt-Møller & Dr. P. V. Benjamin. »Tubercle«, November 1927.
The Work of Medical Missions. I. The Tuberculosis Problem. »The International Review of Missions«, January 1928.

- Artificial Pneumothorax Treatment in India. An Analysis of 306 Cases. »The Indian Medical Gazette«, May 1928.
- The Value of Phrenic-Exairesis in the Treatment of Pulmonary Tuberculosis. By Dr. C. Frimodt-Moller & Dr. D. V. Gnanamuthu. »The Indian Medical Gazette«, March 1930.
- A New and Simple Treatment for Intestinal Tuberculosis, introduced by M. McConkey. »Indian Medical Gazette«, December 1930.
- Tuberculosis — Its Menace and its Prevention. Proceedings of the First Provincial Health Conference, Madras, January 1931.
- An Investigation of After-Histories of Sanatorium Patients in India. »Indian Medical Gazette«, September 1931.
- The Fallacy of Hereditary Disposition in Tuberculosis. »The Antiseptic«, October 1931.
- Koch's Fundamental Contributions to the Modern Understanding of Tuberculosis. »The Journal of the Indian Medical Association«, March 1932.
- A Study of the Differential Count and the Sedimentation Test in Tuberculosis with a Suggestion for an Index Figure Summing up the Information Derived from them. By Dr. C. Frimodt-Moller and R. M. Barton. »Tubercle«, September 1933.
- The Pathology of Tuberculosis — Modern Views. »The Medical Practitioner«, March 1934.
- The Treatment of Pulmonary Tuberculosis — I. The Principles of Treatment. »The Medical Practitioner«, May 1934.
- The Treatment of Pulmonary Tuberculosis — I. The Principles of Treatment. »The Medical Practitioner«, July 1934.
- The Treatment of Pulmonary Tuberculosis — II. The Regulation of Rest and Graduated Exercise. »The Medical Practitioner«, August 1934.
- The Treatment of Pulmonary Tuberculosis — III. Adjuvants of Importance. »The Medical Practitioner«, September 1934.
- The Relation of Infection and Environment to the Incidence of Tuberculosis. Proceedings of the Conference held by the King George Thanksgiving (Anti-tuberculosis) Fund, Delhi, November 1934.
- The Tuberculosis Problem in India. »The Eastern Rotary Wheel«, September 1936.
- The Increasing Value of Modern Sanatorium Treatment as judged by the After-histories of the Patients. »The Indian Medical Gazette«, April 1937.
- An Analysis of Artificial Pneumothorax Treatment in 1039 Patients. By Dr. C. Frimodt-Moller & Dr. M. C. Verghese. »The Indian Medical Gazette«, April 1937.
- Is a Tuberculosis Institution a Danger to its Neighbourhood? »The Antiseptic«, July 1937.

- The Tuberculosis Problem in India. »The British Journal of Tuberculosis«, January 1938.
- The Development of Tuberculosis among Medical Students in Copenhagen. »The Journal of the C. M. A. I.«, May 1938.
- A Study of the Anti-Tuberculosis Activities in the West, with some Suggestions for the Campaign against Tuberculosis in India. »The Indian Medical Gazette«, September 1938.
- The Tuberculosis Campaign. Editorial Comment. »The Journal of the C. M. A. I.«, September 1938.
- A Study of the Comparative Value of Sanocrysin and Solganal in the Treatment of Tuberculosis. By Dr. C. Fridomt-Moller and R. M. Barton. »The Journal of the C. M. A. I.«, September 1938.
- A Dangerous Teacher and the Lesson he Teaches about Tuberculosis. »Health«, October 1938.
- A Dangerous Teacher and the Lesson he Teaches about Tuberculosis. King George Thanksgiving (Anti-Tuberculosis) Fund, New Delhi, September 1938.
- A Dangerous Teacher and the Lesson he Teaches about Tuberculosis. »The Journal of the India Red Cross«, November-December 1938.
- A Dangerous Teacher and the Lesson he Teaches about Tuberculosis. King George Thanksgiving (Anti-Tuberculosis) Fund, December 1938.
- The Planning of Tuberculosis Institution in India. »Indian Medical Gazette«, September 1939.
- A Pseudo-tuberculous Condition associated with high Eosinophilia. By Dr. C. Fridomt-Moller & R. M. Barton. »Indian Medical Gazette«, October 1940.
- foruden andre artikler i indiske og engelske tidsskrifter og en mængde avisartikler.